

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı

**TÜRKİYE'DE YAŞAYAN SIĞINMACILARIN ÜÇÜNCÜ ÜLKE BEKLEME
SÜRECİNDE YAŞADIKLARI SORUNLARIN "İNSAN HAKLARI" AÇISINDAN
ANALİZİ-VAN İLİ ÖRNEĞİ**

Elif YILDIZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

**TÜRKİYE'DE YAŞAYAN SİĞİNMACILARIN ÜÇÜNCÜ ÜLKE BEKLEME
SÜRECİNDE YAŞADIKLARI SORUNLARIN "İNSAN HAKLARI" AÇISINDAN
ANALİZİ-VAN İLİ ÖRNEĞİ**

ELİF YILDIZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

24/06/2021

ELİF YILDIZ

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Harun TEPE** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

ELİF YILDIZ

TEŞEKKÜR

Araştırma süresince yoğun iş temposuna rağmen değerli bilgisiyle katkıda bulunan ve araştırmanın sonuçlandırılmasını sağlayan saygıdeğer danışmanın Prof. Dr. Harun Tepe'ye, değerli katkıları ve değerlendirmeleri için saygıdeğer hocam Prof. Dr. Cemal Güzel'e çok teşekkür ederim.

Araştırma süresince bilgisi ve değerlendirmeleriyle araştırmama katkıda bulunan ve desteğini esirgemeyen Yüzüncü Yıl Üniversitesi öğretim üyesi sevgili Prof. Dr. Mehmet Akif Arvas hocama teşekkürü borç bilirim.

Yapılan bu çalışmaya gönüllülükle katılan, tüm sorulara sabırla ve özenle yanıt veren tüm sığınmacılara en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmam boyunca beni içtenlikle destekleyen, karşılaştığım tüm engelleri aşmamı sağlayan, 2 yıl süren Van- Ankara yolculuğumu bazen gülümseyerek ve şaşkınlıkla karşılayan, takdir eden, moral veren başta sevgili annem Hediye Yıldız olmak üzere sabrı, anlayışı ve desteği için tüm ailem ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

ÖZET

YILDIZ, Elif. *“Türkiye’de Yaşayan Sığınmacıların Üçüncü Ülke Bekleme Sürecinde Yaşadıkları Sorunların “İnsan Hakları” Açısından Analizi- Van İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

İnsanlar, tarihin başlangıcından bu yana hayatları tehlike altına girdiğinde, bu tehlikeden kaçmak ve hayatlarını korumak için göç ederek başka bir yerde sığınak arayışına girmişlerdir. Bu bakımdan göç, kişinin fiziksel alanının değiştiği, bununla birlikte pek çok değişim yaşadığı ya da yaşamak zorunda kaldığı, bazen de travmatik sonuçlar doğuran bir süreci de beraberinde getirmektedir. İnsanların doğuştan sahip olduğu hakların ihlal edilmesi, insanın yaşamını onurlu bir birey olarak sürdürebilmesi için gerekli olan hakların gasp edilmesi ya da çeşitli hak ihlallerinin yaşanması insanları bulundukları yerleri terk etmeye zorlamakta, dolayısıyla göçün öznelere haline getirmektedir. İç göçle başlayabilecek bu süreç kimi zaman dış göç olarak da kendini göstermekte, uluslararası literatürde geçen sığınmacı, mülteci gibi kavramların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Uluslararası hukuk, uluslararası sözleşmeler ve birtakım belgelerle sığınmacı ve mültecilerin hakları korunmaya çalışılsa da göç etmek zorunda kalan insanların sığınmacı, mülteci olarak göç ettikleri ülke vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olmadıkları ve sıkça hak ihlalleriyle karşılaştıkları söylenebilir. Bu bakımdan farklı yollardan sığınma ülkesine ve nihai olarak vatandaş olmak istedikleri ülkelere gidebilen sığınmacı ve mülteciler devlet korumasından yoksun kalabilmekte ya da farklı sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Sığındıkları devletin yasal mevzuatı ve söz konusu devletin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin niteliği ve uygulamaları bu bağlamda önem arz etmektedir.

Bu bakımdan, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesine coğrafi kısıtlama koymak suretiyle taraf olan Türkiye, kendi doğusundan mülteci kabul etmemektedir. Çeşitli yönetmelik ve genelgelerle birlikte 2013 yılında çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile mülteci hukukunu yasal mevzuatlarla düzenlemiştir. Türkiye bu haliyle Suriye dışından gelen sığınmacılara uluslararası koruma statüsü tanımakla birlikte vatandaşlık yolunu açmamaktadır. Bu da Türkiye’ye

gelen sığınmacıların üçüncü bir ülkeye yönelmelerine neden olan faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Suriyeli olmayan sığınmacıların önemli geçiş güzergâhlarından biri olan Van, İran, Afganistan ve Irak olmak üzere farklı ülkelere sığınmacılara ev sahipliği yapmaktadır.

Uluslararası Korumaya tabii olan sığınmacılar üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmeyi bekledikleri süre içerisinde farklı sorunlarla karşılaşmakta ve bekleme sürecinin farklı nedenlerle uzaması sığınmacılar açısından yeni ve zorlu bir süreci beraberinde getirmektedir. Bu tez çalışmasında Van'da ikamet eden uluslararası koruma kapsamındaki İran, Afganistan ve Irak uyruklu sığınmacıların üçüncü ülke yerleştirme sürecinde yaşadıkları sorunlar saptanarak insan hakları açısından ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Uluslararası Göç, Mülteci, Sığınmacı, İnsan Hakları

ABSTRACT

YILDIZ, Elif. *Analysis of the Problems Experienced by Asylum Seekers Who Live in Turkey and Waiting for Resettlement in Third Country in Terms of Human Rights - The Case of Van Province*, Master's Thesis, Ankara, 2021.

When people's lives have been in danger since the beginning of history, they have migrated to seek shelter elsewhere to escape this danger and protect their lives.

In this respect, migration brings with it a process in which the physical space of the person changes, but also experiences or has to experience many changes, sometimes leading to traumatic results. Violation of the rights that people have from birth, the usurpation of the rights necessary for a person to continue his life as an honorable individual, or various violations of rights force people to leave their places, thus making them subjects of migration. This process, which can start with internal migration, sometimes manifests itself as external migration, leading to the emergence of concepts such as asylum seeker and refugee in the international literature.

Although the rights of asylum seekers and refugees are tried to be protected with international law, international conventions and some documents, it can be said that people who have to migrate do not have equal rights with the citizens, and they frequently encounter rights violations. In this respect, asylum seekers and refugees who can go to the country of asylum and finally to the countries they want to become citizens through different ways may be deprived of state protection or have to struggle with different problems. In this context, the legal legislation of the state of asylum and the nature and practices of the international agreements to which the said state is a party are important.

In this respect, Turkey, which is a party to the 1951 Geneva Convention on the Legal Status of Refugees by placing a geographical restriction, does not accept refugees from its east. With the Law on Foreigners and International Protection enacted in 2013, along with various regulations and circulars, the refugee law has been regulated by legal regulations. With its current state, Turkey grants international protection status to asylum seekers from outside Syria, but does not pave the way for citizenship. This is one of the factors that cause asylum seekers coming to Turkey to turn to a third country. In this

respect, Van, which is one of the important transit routes for non-syrian refugees, hosts refugees from different countries, including Iran, Afghanistan and Iraq.

Asylum seekers who are subject to International Protection face different problems while they wait to be resettled in a third country, and the prolongation of the waiting period for different reasons brings along a new and challenging process for asylum seekers. In this thesis, the problems experienced by the Iranian, Afghan and Iraqi nationals under international protection residing in Van during the third country resettlement process are determined and discussed in terms of human rights.

Keywords

Migration, International Migration, Refugee, Asylum Seeker, Human Rights

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
TABLolar DİZİNİ	xvii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: GÖÇ, SIĞINMACI VE MÜLTECİ KAVRAMLARI.....	2
1.1.Göç: Kavramlar ve Tanımlar.....	2
1.1.1.Göç Türleri	3
1.1.2.Göç Nedenleri.....	4
1.1.3. Göç Kuramları.....	6
1.1.3.1 Ravenstein'in Göç Kanunları.....	6
1.1.3.2. Everett Lee'nin Göç Kuramı.....	7
1.1.3.3. Neo-Klasik Ekonominin Makro Göç Kuramı.....	8
1.1.3.4. Neo-Klasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı.....	8
1.1.3.5.Yeni Ekonomi Kuramı.....	9
1.1.3.6. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı.....	9
1.1.3.7.Dünya Sistemleri Kuramı.....	10
1.1.3.8.İlişkiler Ağı Kuramı (Network Teori)	10

1.1.3.9. Kurumsal Kuram.....	10
1.1.3.10.Kümülatif Nedensellik Kuramı.....	11
1.1.3.11.Göç Sistemleri Kuramı.....	11
1.2. Kavramsal Bir Sorun: Sığınmacı-Mülteci Kavramları ile Uluslararası Koruma Hakkında Genel Bilgiler.....	11
1.2.1. Mülteci Statüsünü Doğuran Süreç.....	12
1.2.2. Sığınma.....	13
1.2.2.1. Devlet Bakış Açısından Sığınma.....	14
1.2.2.2. Birey Odaklı Sığınma.....	16
1.2.3. Sığınma Hakkı.....	16
1.2.3.1. Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında Sığınma Hakkı	17
1.2.3.2. Uluslararası Teamül Hukuku Kuralı Olarak Değerlendirilen Sığınma Hakkı.....	19
1.2.3.3. Sığınmacı.....	19
1.2.4. Mülteci Kavramı ve Kavrama İlişkin Unsurlar.....	20
1.2.4.1. Korunma İhtiyacı.....	22
1.2.4.2. Mülteci	21
1.3. İnsan Hakları.....	24
1.3.1. İnsan Hakları Açısından Sığınmacı Mültecilerin Durumu	30
2.BÖLÜM: ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKU’NUN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	35
2.1. Uluslararası Korumanın Gelişimi Bağlamında Mülteci Kavramının Mülteci Statüsüne Dönüşümü.....	37

2.2. Milletler Cemiyeti Bünyesinde Sığınmacılar, Mülteciler ve Uluslararası Koruma.....	38
2.3. Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1933 Sözleşmesi.....	39
2.4. 1948 Tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	40
2.5. Birleşmiş Milletler Döneminde Sığınmacılar, Mülteciler ve Uluslararası Koruma.....	41
2.5.1. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliğinin Kuruluş Süreci ve Mülteci Statüsünü Tanımaya Yönelik Adımlar.....	43
2.5.2. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi.....	45
2.5.3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Tarihli Protokol.....	45
2.6. Mültecilerle İlgili Diğer Uluslararası Belgeler	46
2.6.1. Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Afrika Birliği Sözleşmesi	46
2.6.2 1984 Tarihli Cartagena Bildirgesi.....	47
2.6.3. Arap Sözleşmesi (Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi)	47
2.6.4. Avrupa Birliği Amsterdam Antlaşması.....	48
2.6.5. Tampere Zirvesi.....	48
2.6.7. Avrupa Birliği Lahey Zirvesi.....	49
2.6.8. Hague Programı.....	49
2.6.9. Avrupa Birliği Lizbon Antlaşması.....	49
2.6.10. Stockholm Programı.....	49

3.BÖLÜM: TÜRKİYE’DE SİĞINMACI VE MÜLTECİLERİN DURUMUNA İLİŞKİN GELİŞMELER.....	51
3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminden Cumhuriyet Dönemine Türkiye’de Sığınma Süreçleri.....	51
3.2. Cumhuriyet Döneminde Sığınma ve Mültecilik.....	53
3.3. Sığınmacı ve Mültecilerin Durumuna İlişkin Yasal Mevzuat.....	55
3.3.1. 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü’nün Yasal Mevzuattaki Yeri.....	55
3.3.2. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği.....	56
3.3.2.1. İkincil Koruma- Şartlı Mülteci Statüsü.....	57
3.3.2.2. Geçici Koruma.....	58
3.3.3. Sığınmacılara İlişkin Diğer Yasal Mevzuatlar.....	58
3.3.3.1. Geçici Koruma Yönetmeliği.....	58
3.3.3.2. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun.....	59
3.3.3.3. 2510 Sayılı İskân Kanunu.....	59
3.3.3.4. 1111 Sayılı Askerlik Kanunu.....	60
3.3.3.5. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu.....	60
3.3.3.6. Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği.....	61
3.3.3.7. Kabul ve Barınma Merkezleri.....	61
3.3.3.8. Geri Gönderme Merkezleri.....	62
4.BÖLÜM: VAN’DA YAŞAYAN SİĞINMACI VE MÜLTECİLER’İN DURUMUNA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI.....	63
4.1. Araştırmaya İlişkin Metodolojik Bilgiler.....	63
4.1.1. Araştırmanın Konusu.....	63

4.1.2. Araştırmanın Önemi.....	64
4.1.3. Araştırmanın Problemi.....	64
4.1.4. Araştırmanın Alt Problemleri.....	64
4.1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	64
4.1.6. Araştırmanın Kapsamı.....	65
4.2. Araştırma Bulguları ve Analizi	66
4.2.1. Sığınmacıların Ağzından Üçüncü Bir Ülkeye Yerleştirilmeyi Bekleme Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar	80
4.2.2. Yaşama ve Kişi Güvenliği Hakkının Korunması.....	84
4.2.3. Eğitim Hakkının Korunması.....	89
4.2.4. Sağlık Hakkının Korunması.....	90
4.2.5. Beslenme, Giyim, Barınma, Yeterli Bir Yaşam Standardı Gibi Ekonomik Hakların Korunması.....	94
4.2.6.Çalışma Hakkının Korunması.....	97
4.2.7. Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Korunması.....	102
4.2.8. Bilgi Edinme Hakkı.....	103
4.2.9. Din ve Vicdan Özgürlüğü Hakkının Korunması.....	107
4.2.10. Ayrımcılıkla İlgili Sorunlar.....	108
4.2.11. Kültürel Yaşama Katılma Hakkının Korunması.....	110
4.2.12. “Seyahat Özgürlüğü” Hakkının Korunması.....	112
4.2.13. Katılımcıların Eklemek İstedikleri.....	113
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	115
KAYNAKÇA.....	124

EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU.....	130
EK 2. ETİK KURUL İZNİ.....	132
ÖZGEÇMİŞ	133

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

GİGM: Göç idaresi Genel Müdürlüğü

İGİM: İl Göç İdaresi Müdürlüğü

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AK: Avrupa Komisyonu

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

BKZ.: Bakınız

İKGV: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı

SGDD-ASAM: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği- Association for Solidarity with Asylum Seekers and Migrants

ESKHS: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

E.T.: Erişim tarihi

GK: Genel Kurul

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

İHEB: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

MC: Milletler Cemiyeti

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

STÖ: Sivil Toplum Örgütü

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

UAÖ: Uluslararası Af Örgütü

UCM: Uluslararası Ceza Mahkemesi

UGÖ: Uluslararası Göç Örgütü

IOM: International Organization for Migration

UMÖ: Uluslararası Mülteci Örgütü

UN: United Nations

YUKK: Yabancılar ve Ulusal Koruma Kanunu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Katılımcıların Uyruklarına Göre Dağılımı

Tablo 2: Katılımcıların Uyruk ve Cinsiyet Bakımından Dağılımları

Tablo 3: Katılımcıların Yaşları Bakımından Dağılımı

Tablo 4: Katılımcıların Aylık Gelirleri Bakımından Dağılımı

Tablo 5: Katılımcıların Medeni Durumu

Tablo 6: Katılımcıların Eğitim Düzeyi

Tablo 7: Katılımcıların Menşe Ülkelerindeki Mesleki Durumu

Tablo 8: Katılımcıların Türkiye’deki Mesleki Durumu

Tablo 9: Katılımcıların Kira Gideri Durumu

Tablo 10: Katılımcıların Hanesinde Yaşayan Kişi Sayısı

Tablo 11. Katılımcıların Türkiye’ye Geliş Sebepleri

Tablo 12. Katılımcıların Türkiye’de Bulunma Süresi

Tablo 13. Katılımcıların Türkiye Vatandaşlığı Almayı İsteme Durumu

Tablo 14. Katılımcıların Varmak İstedığı Ülke Durumu

Tablo 15. Katılımcıların BMMYK/GİGM Üçüncü Ülke İçin Başvuru Durumu

Tablo 16. Katılımcıların BMMYK Dosya Durumu

Tablo 17. Katılımcıların GİGM Dosya Durumu

GİRİŞ

İnsan varoluştan bu yana yaşamının anlamını arayan ya da bu anlamı bulduğuna inanan bir varlıktır. İnsanları birbirinden ayıran özellikler olmakla birlikte, ortak özellikleri bulunan, benzer istek ve beklentileri de olan bir varlık olarak her insan eşit ve hür olarak doğar. Ancak doğdukları yer ve topluluğun koşulları kimi farklılıklara sebep olmakta ve bu eşitlik bozulmaktadır. Sığınmacı ve mülteciler de bozulan bu eşitlik dengesini yeniden kurmak ve yaşamlarını sürdürebilmek için sorun yaşadıkları yeri ve topluluğu terk etmek zorunda kalmakta ve bir sığınak arayışına girmektedirler. İnsan hakları açısından önemli bir konuyu oluşturan sığınmacı ve mülteci hakları, hak kavramının ne olduğuna ve neden talep edildiğine ya da neden gerekli görüldüğüne ilişkin canlı bir örnek oluşturmaktadır. Çeşitli sebeplerle kendi ülkelerinde yaşayamayan ve yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan sığınmacı ve mülteciler yaşamlarını sürdürebilecekleri ve bu eşit dengeyi kurabilecekleri bir yer arayışını sürdürmektedir. Ancak bu süreç çoğu zaman beklenenden daha uzun ve daha zorlu olabilmektedir.

Türkiye coğrafi konum itibarı ile sığınmacılar açısından transit ülke konumlarından biridir. Van da Türkiye'ye sığınma başvurusu yapmak üzere gelen farklı uyruklardan sığınmacıların veya düzensiz göçmenlerin giriş yaptığı sınır illerinden biridir. Van, Türkiye'nin doğusunda yer alan sınır illerinden biri olması ve çevre illere göre sosyo-ekonomik olarak daha gelişmiş olması nedeniyle sığınmacıların geçici olarak yerleşmek üzere tercih ettiği bir il olmuştur. Bununla birlikte İran'ın Van sınırına yakın olması, uzun yıllar Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ofisinin Van'da bulunması, ön kayıtların Van'da yapılmış olması gibi nedenlerle çok sayıda sığınmacı Van ilini tercih etmiştir. Yasadışı ya da yasal yollarla Türkiye'ye giriş yapan ve üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmek üzere BMMYK ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) başvuruda bulunan sığınmacıların bu süreçte yaşadıkları sorunlar insan hakları açısından ele alınmış ve saha çalışmasında elde edilen veriler analiz edilerek sorunların çözümüne ilişkin önerilerle birlikte tezin son bölümünde ortaya konulmuştur.

1.BÖLÜM

GÖÇ, SIĞINMACI VE MÜLTECİ KAVRAMLARI

1.1.Göç: Kavramlar ve Tanımlar

Göç olgusu esasında insanlığın sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini uzun vadede belirleyen, şekillendiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar tarihsel süreç içerisinde afetler, savaşlar ya da farklı sebeplerden dolayı göç etmek zorunda kalmış ya da daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak üzere gönüllü olarak göç etmişlerdir. Bireyleri ve toplumları göçe zorlayan faktörler değişiklik gösterse de onları göç etmeye zorlayan nedenlerin başında daha iyi bir yaşam umudu gelmektedir. Coğrafi olarak merkez diyebileceğimiz ve çekim gücü bulunan noktalar da farklılık göstermektedir. Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde göçün yönü de buna bağlı olarak değişebilmektedir. Buna karşın, ‘Merkez’ ya da ‘Kuzey’ diyebileceğimiz, görece daha gelişmiş ülke ya da bölgelere doğru göç edildiği söylenebilir. Bu tez çalışmasına konu olan uluslararası göç de bu bağlamda sınır ötesi diyebileceğimiz, ülke dışına yapılan göçleri karşılamaktadır. Göç her ne nedenle yapılırsa yapılsın, göçün ortaya çıktığı kaynak, göç sürecinde transit olarak geçilen ülke, bölge ve hedef alınan ülkeler açısından farklı sorun alanları yaratmakla birlikte farklı etkiler bırakmaktadır. Bu bakımdan, genel hatlarıyla göç türlerinin neler olduğunu aktarmak konunun anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Göçün öznesi olarak insan, belli bir hareketlilik içerisinde. Göç tanımlanırken de temelde insan hareketliliği olarak ifade edilir. Söz konusu hareketlilik yer ve zaman bakımından değişkenlik göstermekle birlikte içerisinde farklı faktörleri de barındırmaktadır (Buz 2002: 7). Genel olarak da göç; “Devletlerarası bir sınırı geçerek veya devlet sınırları içerisinde yer değiştirmektir. Zamanı, boyutları ve sebepleri ne olursa olsun insanların yer değiştirdikleri nüfus hareketleridir” (Çiçekli 2009: 23). Göçe evrensel bir durum olarak yaklaşan bir diğer tanıma göre ise; “Bir kişinin yaşadığı ülke sınırlarını terk ederek başka bir ülkeye kalıcı olmak niyeti ile yerleşmesi” dir (Çiçekli 2014: 207). Türk Dil Kurumu Sözlüğü ise göçü “ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere göçün ne olduğuna ilişkin farklı tanımlar ve

değerlendirmeler mevcuttur. Ancak bu tanımların çeşitlenmesi göç olgusunun öznelere, sebepleri, amaçları ve sonuçları bakımından farklılık göstermektedir. Bu nedenle de tanımların farklılaşması ya da çeşitlenmesi olağandır.

Ancak farklı tanımlar olsa da göçün bir insan veya insan topluluğunun, siyasi, ekonomik ve sosyal kimi sorunlar veya riskler nedeniyle yerleşik ülke sınırları içinde ya da ülke sınırlarını aşarak yerleşmek amacıyla yer değiştirmesidir şeklinde genel bir tanımdan bahsetmek mümkün. Her göç bir yer değiştirme, kişilerin doğup büyüdüğü, içinde yaşadıkları evleri ve yerleşim yerlerini terk etmesidir. Bunun da göç eden insanlar üzerinde kimi olumsuz etkileri kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü mekân ve insan arasında zamanla kurulan sıkı bir bağ olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Göçle birlikte insan ve mekân arasında önceden kurulu olan bağ zedelenmekte, kişi kendisini yersiz yurtsuz hissedebilmektedir (Ekici 2015: 9).

1.1.1.Göç Türleri

İnsanlar göç etmeye karar verdikten sonra bireysel ya da toplu olarak hareket edebilmektedirler. Bu bakımdan bireysel ve toplu göçten söz etmek mümkündür. İnsanı göçe iten faktörler de çeşitlilik gösterir, kimi göçler zorunlulukla yapılmakta, kimileri ise gönüllü olarak yapılmaktadır. Göç ister zorunlu ister gönüllü olsun göç edilen yerde ne kadar süre kalmayı planladıkları da farklılık göstermektedir. Bu açıdan da geçici ya da kalıcı bir göçten söz etmek mümkündür. Göç gerçekleştiğinde bu ülkesel sınırlar içerisinde ya da ülkeler arasında söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan da iç göç ve uluslararası göçlerden bahsedebiliriz. Ülke sınırları dışına göç eden kişiler de göç ettiği ülkenin vatandaşı olarak, başka bir devletin ülkesel sınırını geçerken yasal ya da yasadışı hareket edebilmektedir. Burada da yasadışı göç ve yasal göç kavramları ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü üzere göç sınıflandırmaları; göçü gerçekleştiren kişilerin sayıları, göçün nedenleri, zaman ve mekân durumları ve hukuki alt yapısı esas alınarak yapılmaktadır. Ancak bu göç sınıflandırmaları arasında bizim çalışmamızın konusunu oluşturan ve en dikkat çeken, evrensel etkileri da olan dış göç ya da uluslararası göç konusudur. Göç türleriyle de ilişkili olarak, göçle ilgili temel kavramlar şunlardır:

Göç farklı türlere ayrılmakla birlikte dünyanın içerisinde bulunduğu koşullarla ilişkili olarak farklı göç türleri de söz konusu olabilmektedir. Türkiye açısından Suriye iç

savaşının ortaya çıkmasıyla birlikte hem Suriye hem de Suriye dışından gelen sığınmacılar farklı sınır bölgelerinden bireysel ve toplu olarak Türkiye'ye yasa dışı girişler yapmıştır. “Yasadışı” göç ifadesi terminolojide oldukça sık kullanılmaktadır ancak bu durum sosyal bilimciler açısından sorunlu bir ifade olarak kabul edilmektedir. Göç olgusunun gerçekleştiği ve başka bir devletin ülkesel sınırlarına nasıl giriş yapıldığı önem arz etmektedir. Hukuki açıdan yasadışı olarak nitelendirilse dahi sosyal bilimciler ve uluslararası kuruluşlar ya da sivil toplum açısından “belgesiz (*undocumented*)”, “izinsiz (*unauthorized*)” veya “düzensiz (*irregular*)” göçmen terimleri daha çok tercih edilmektedir. Bu kullanımın nedeni daha çok, göçün özneleri olan sığınmacı ve mültecilere yönelik suç unsuru taşıyan ayrımcı bir çağrışımdan kaçınmak ve göçün bir suç unsuru olarak yapılandırılmasını önlemektir.

En genel anlamda belli bir süre kalmak amacıyla, ülke sınırı içinde bir yerden başka bir yere yapılan göçe, iç göç denilmektedir. Bu konuda Tekeli'nin tanımı zaman, yer ve irade olarak belirtilmiş bir tanım olarak önemlidir. İç göç, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle yaşam yerlerini, söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanların yaptığı ve ülke içerisinde gerçekleştirdikleri hareketlilik olarak tanımlanmaktadır (Tekeli 1998).

Konumuz açısından önemli olan uluslararası göç ya da dış göç ise herhangi bir devlet ülkesinin sınırları içerisinde dışına doğru yapılan göç olarak nitelendirilebilir. Uluslararası göçün öznelerini sığınmacı ve mülteciler oluşturmaktadır. İnsanlar gönüllü ya da zorunlu olarak bulundukları ülke sınırları dışına çıkabilmekte ve başka devlet ülkesine sığınabilmektedir. Çiçekli 'ye göre uluslararası göç, bireylerin geçici veya kalıcı olarak başka bir ülkeye yerleşmek niyeti ile kaynak ülkeden veya ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları olarak tanımlanmaktadır (Çiçekli 2009: 59).

Birçok kaynakta göç ve göçmenlerle ilgili farklı tanımlamalar mevcut olmasına karşın görüldüğü gibi göç türleri, göçü gerçekleştiren kişilerin sayıları, göçün nedenleri, zaman ve mekân boyutları ve hukuki alt yapısı bağlamında yapılmaktadır.

1.1.2. Göçün Nedenleri

Sebebi ne olursa olsun insanları yaşadıkları yerleri terk etmeye iten faktörler farklılaşsa da insan türü olarak her yerde aynıdır. İnsan temel olarak bulunduğu kötü duruma karşı

reaksiyon gösterir ve bir çıkış yolu bulmaya çalışır. Zor durumda kalması durumunda evini, yurdunu terk edip kendine yeni bir yurt kurmaya girişebilir.

Göç olgusunun sebepleri altında yatan en önemli nedenin insanların daha iyi bir yaşam sürme isteği olduğunu söyleyebiliriz. Kültürel olarak zaten göçebe yaşayan toplumlar dışında kalan ve yerleşik bir yaşam tarzı benimseyen toplulukların göç etmelerindeki sebeplerin zamana ve olaylara göre farklılık gösterdiği aşikârdır. Göçün nedenleri arasında en başta savaş, kıtlık, doğal afet gibi toplumu derinden etkileyen ve toplumun yaşam olanaklarını ciddi anlamda etkileyen sebepler gelmektedir. İnsanlığın tarihiyle yaşıt olan göç, bazen yaşanan bölgedeki etmenlerden kaynaklanırken bazen de gidilmek istenilen bölgenin yaşam şartlarından kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda Türkçeye itme- çekme kuvveti olarak çevirebileceğimiz (push and pull) teorisi 1969 yılında Lee tarafından geliştirilmiş ve göç edilen yerin göç edecek toplumun ya da kişinin ihtiyaçlarına cevap vermemesi, göç edilmek istenilen yerin ise bu ihtiyaçlar için uygun olmasına değinir. Yaşanılan yerin belirli sebeplerden dolayı yaşam cazibesini yitirmesi insanlarda başka bir yerde yaşama isteği ve dürtüsü uyandırır. Biraz önce bahsetmiş olduğumuz yaşamını iyileştirmek üzere gösterilen reaksiyonun göç şeklinde tezahür ettiğini görüyoruz.

Günümüze bakacak olursak, geçmişte olduğu gibi insan hareketliliği devam etmekte ancak koşulların farklılaşması, küreselleşmenin etkileri, siyasal-toplumsal özellikler göç eğilimlerini de etkilemektedir. Buna örnek olarak sosyal medya verilebilir; sosyal medyanın geliştiği dünyamızda enformasyonun artması ve bu enformasyon neticesinde insanların başka ülkelerdeki iyi ve özgürlükçü yaşam şartlarını görmeleri insanların göç etme isteklerini arttırıcı bir etki yaratmıştır. Terör, savaş, açlık, kıtlık, dini baskılar, siyasi baskılar, aile baskısı, itici faktörlerken; yer altı ve yer üstü zenginlikleri, özgürlük, siyasi barış, sosyo-ekonomik refah düzeyi ‘çekici’ faktörler olarak sıralanabilir. Göçün altında yatan neden ne sadece ekonomik ne de sadece sosyal nedenlerdir. Ekonomik olayların sosyal olayları, sosyal olayların kültürel olayları tetiklediği bir düzen söz konusudur. Bu bakımdan göç olgusunu bir bütünlük içinde değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu bakımdan göçün nedenlerinin daha iyi anlaşılması için göç modellerinin ve yaklaşımlarının da incelenmesinin önemli olduğunu söylemek gerekir. Bu nedenle göç olgusunu inceleyen kuramlar üzerinde durulması yerinde olacaktır.

1.1.3. Göç Kuramları

Göç toplumsal varoluş açısından birçok boyutu etkilemekte ve kendi içerisinde karmaşık dinamikleri geliştirmektedir. Bu nedenle de göç konusunda yapılan çalışmalar disiplinler arası çalışmalar olarak ifade edilebilir. Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Tarih, Ekonomi, Coğrafya, Psikoloji ve Hukuk bunlardan bir kaçıdır. Her bir disiplin içerisinde ise farklı teori ve yöntemler bakımından farklı yaklaşımlar vardır (Castles ve Miller 2008: 30).

Göç teorileri göçün türüne göre farklılık göstermektedir, çünkü göçler yapılarına göre farklılık arz etmektedir. Bu bakımdan da sınır ötesi göçleri açıklamaya yönelik tek bir kuramdan söz etmek doğru olmaz (Güneş 2019: 10). Kuramların göç olgusuna hangi temelden yaklaştığı da önem arz etmektedir Öte yandan göç olgusunun tarihsel boyutu da unutulmamalıdır; çünkü günümüzde var olan sosyal, kültürel, ekonomik ve politik özellikler geçmişte yaşanan göçlerle şekillenmiştir. Bu bakımdan göç edenler dönemin koşullarından etkilenmekle birlikte, dönemin şekillenmesinde de rol almaktadır. Bu nedenle karşılıklı bir etkileşimden bahsedebiliriz. Uluslararası göçleri bu açıdan tek bir çerçevede ele almak doğru olmayacaktır. Göç teorilerine baktığımız zaman da esasında göç olgusunun farklı yaklaşımlarla ele alındığını ve konuya dair açıklamalar getirdiğini görmekteyiz. Aşağıda kısaca bu kuramlar ele alınmıştır.

1.1.3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Göçün istatistiksel kurallarını formüle eden kişinin 19. Yüzyıl coğrafyacısı Ravenstein olduğu söylenebilir (Castles ve Miller 2008: 31). İlk çalışma olması bakımından önem arz eden bu çalışma 1871-1981 yılları arasında Birleşik Krallık nüfus sayımı verileri doğrultusunda hazırlanmış ve 7 göç kanunu oluşturulmuştur (Güneş 2019: 11).

Daha önce insanların bulundukları yerden farklı sebeplerle göç ettiklerini belirtmiştik. Ravenstein insanların nüfusun yoğun olduğu yerlerden, seyrek nüfuslu yerlere, gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerden yüksek olduğu yerlere göç eğilimleri olduğunu belirtir. İnsanların bir yerden başka bir yere gitmesine yol açan itici ve çekici faktörlerin olduğu varsayımından hareket eder (Castles ve Miller, 2008: 31). Bu bakımdan Ravenstein göçleri daha çok 'fırsat' açısından değerlendirmekte ve göçlerin fırsatların az olduğu noktadan, görece daha fazla olduğu noktaya doğru bir eğilim gösterdiğini belirtmektedir.

Mesafe ise önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi olarak yakın olan yerden uzak olan yere doğru bir göç eğilimi olduğu söylenebilir (Güneş 2019: 11-12).

Sığınmacılar açısından baktığımızda da göç etmek zorunda kalan insanlar çoğunlukla kısa mesafeden başlayarak uzun bir güzergâh boyunca hareket etmektedir. Kimi zaman devletin ülke sınırları içerisinde başlayan bu hareketlilik, kendini gizleme, korumaya alma ve uygun fırsatı bulduğunda sınır ötesine doğru en yakın ülke topraklarına göç etme şeklinde gerçekleşmektedir. Hedef ülke coğrafi olarak oldukça uzak olabildiği gibi yakın ülkelerden biri de olabilmektedir.

Göç eğilimini etkileyen faktörler arasında, ekonomik imkanlar açısından gelişmişlik düzeyi gösterilebilir. Ekonomik olarak geride kalmış ülkelere doğru bir göç eğilimi olduğunu söylemek mümkün. Göçler ülke içerisinde olabileceği gibi, ülke dışına doğru da olabilmektedir. Nüfus hareketlerini etkileyen bu durum, terk edilen yerin nüfusunun azalmasına yol açmakla birlikte, gidilen yerde de yeni iş gücü olanağı yaratmaktadır. Nüfusu azalan noktaya doğru da göç etme eğilimi olabilmektedir. Ravenstein açısından, göç yalnızca amaç olmanın dışında, gelişmekte olan ekonomik ve ticari zenginliklerden de payını almaktadır. Bu durum da kentlerde yayılmayı beraberinde getirmektedir. Ravenstein günümüzde devletlerin göç noktasında en çok endişe duydukları başka bir noktaya da değinmektedir, o da ‘göç zinciri’ olarak ifade edilebilir. Ona göre, göçler birbirini etkilemekte, daha doğru bir ifadeyle tetiklemektedir (Güneş 2019: 12).

1.1.3.2. Everett Lee’nin Göç Kuramı

Lee göç kuramını ‘A Theory of Migration’ isimli eserinde ortaya koymaktadır. 1966 yılında yazılan bu göç teorisi, süreç içerisinde başka yazarların da katkılarıyla gelişmiştir. Bu katkılar kuramın temelini korumakla birlikte formülasyonu açısından değişiklik yaratmıştır. Göç eden insanlar açısından itme ve çekme konusu söz konusu olmaktadır. Lee de bu açıdan söz konusu faktörlerin itme-çekme kuramının temel işlevini oluşturduğunu belirtmektedir. Söz konusu itme-çekme faktörleri göç süresince hem gidilen hem de yaşanılan yerde mevcuttur. (Çağlayan 2006: 72)

Esasında Lee ve Ravenstein’in kuramları birbirinden bağımsız olmamakla birlikte, Lee, Ravenstein’in göç kanunlarını temel olarak almıştır. Bu doğrultuda da karşımıza bir tablo

çıkarmaktadır. Lee, göç eğilimlerini ‘artı ve eksiler’ olarak iki açıdan ele almıştır. Artılar çekici faktörleri, eksiler ise itici faktörleri ifade etmektedir (Güneş 2019 :14).

Lee söz konusu faktörlerin herkeste aynı etkiyi yaratmadığını ifade etmekle birlikte, yaş, eğitim ya da cinsiyet benzeri diğer demografik faktörlerin önem arz ettiğini söylemektedir. Lee bu yaklaşımına ek olarak artı ve eksilerin tek bir faktör olmadığını başka koşulların da göç sürecine dahil olduğunu belirtmektedir. Lee ayrıca kişisel ve kişisel olmayan yani mikro ve makro olarak adlandırılabilen iki temel etkeni de hesaba katmaktadır. Uluslararası göçe sebep olarak ifade edilen makro ve mikro eğilimler olmasının yanı sıra, göç etme sürecinde yani varış ülkesine doğru gidilen yolda karşılaşılan durumların (coğrafi engeller, afetler, aşılması zor sınırlar, yüksek tutarlar vb.) da önemli olduğunu belirtmektedir (Güneş 2019: 15).

1.1.3.3. Neo-Klasik Ekonominin Makro Göç Kuramı

Göç ile ilgili ortaya atılan ilk sistematik kuramlardan biri Neo-Klasik Ekonominin Makro Göç Kuramıdır. Bu kurama göre göçlerin altında yatan neden iş gücü arz ve talebinin coğrafi farklılıklarıdır (Güllüpnar 2012: 57).

Uluslararası işçi göçünün temel tetikleyicisi ücret farklılıklarıdır. Ücretler arasında var olan düzensizlik giderildiği takdirde bu göçler yaşanmayacaktır. Kalifiye eleman olarak tabir edilen işçilerin yer değiştirmeleri kalifiye olmayan işçilerin yer değiştirmelerinden farklı nitelikler taşımaktadır. Uluslararası göçü belirleyen tek unsur emek piyasasıdır. Diğer piyasaların uluslararası göçe anlamlı bir etkileri bulunmamaktadır. Uluslararası göçün kontrolü emek göçü veren ve/veya alan ülkelerdeki iş gücü piyasalarının kontrolü ile mümkündür (Abadan Unat 2006: 22). Bu kurama göre üretimin fazla ama emeğin az olduğu ülkelerde ücret fazla olacağı için bu ülkelere göç fazla olacaktır. Tam tersi emeğin fazla üretimin az olduğu ülkelerde ücretler az olacağı için bu durum yaşam şartlarını da etkilediğinden bu ülkelere göç fazla olacaktır.

1.3.2.4. Neo-Klasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı

Sjaastad, Borjas ve Todaro’nun ortaya koyduğu bu kurama göre kişiler maliyet/kar değerlendirmesi yaparak daha çok gelir elde etme fikriyle göç kararı vermektedirler. Mikro ekonomik kuramın varsayımları kısaca şöyledir: Uluslararası göç hem iş hem de

kazanç olanaklarının farklı algılanmasından kaynaklanmaktadır. İş bulma olasılığını arttıran beşerî sermaye olarak ifade edilen deneyim, dil, gibi özellikler, diğer özellikler aynı kabul edildiğinde göçü arttıran hususlardır. Sosyal koşullar, bireysel nitelikler ve göçün maliyetini düşüren durumlar göçün maliyetini azalttığından göç olasılığını da arttırmaktadır. Uluslararası göç, fayda-maliyet analizi yaparak göçe karar veren bireylerin toplamından oluşmaktadır. Ülkeler arasında kazanç ve iş piyasası anlamında farklılıklar yoksa göç gerçekleşmez. Farklılık mevcut ise göç bu farklılık ortadan kalkana kadar devam edecektir. Bireylerin bekledikleri faydanın büyüklüğü ile uluslararası göçün boyutları arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Hükümetlerin göçü kontrol etmesi göç veren ve göç alan yerlerdeki iş piyasalarının kontrolü ile mümkündür (Massey vd. 2014: 15).

Kısacası bu kurama göre kişilerin kazanç elde etme amacıyla göç etmeden önce yol giderleri, dil öğrenme, uyum sağlama gibi birtakım sorunları ve sorumlulukları göze almaları gerekmektedir. Kişilerin göze almaları gereken en önemli meselelerden biri de eğer bu göçü yasal olmayan yollardan yapacaklarsa sınır dışı edilme riskidir.

1.1.3.5. Yeni Ekonomi Kuramı

Yeni ekonomi kuramı uluslararası göç kuramları arasında Neo-Klasik ekonomi teorilerinin yanında yeni bir model olarak ortaya çıkmıştır. Oded Stark tarafından ortaya atılan Yeni Ekonomi kuramına göre, göç etme kararı yalnız kişi tarafından değil, bir ailenin tüm bireyleri bazen de göç edecek topluluğun tümü tarafından verilen yani kolektif bir karardır. “Göçün ana sebebinin sadece ücret farklılığından oluşmadığını ileri süren bu yaklaşıma göre, hane halkının başka riskleri azaltmak için de göçe karar verecekleri ileri sürülmektedir” (Abadan Unat 2006: 22).

1.1.3.6. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

1970’li yıllarda Michael J. Piore tarafından geliştirilen bir kuramdır. “İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı (Dual Labor Market Theory) diğer kuramların aksine uluslararası göç olgusunu mikro düzeyde ele alarak göçün sanayi toplumlarının emek talepleri sonucunda gerçekleştiğini ileri sürmektedir” (Çam 2014: 20).

Bu kuram mikro-ekonomi modellerinde ileri sürüldüğü gibi göç etmek isteyen kişilerin kendi iradeleriyle göç ettikleri hususuna karşı çıkmaktadır. Göç hareketinin göç veren ülkelerin siyasi, sosyal şartlarından değil tam tersi göç alan ülkelerin ucuz işçi ihtiyacından kaynaklandığını savunmaktadır.

1.1.3.7. Dünya Sistemleri Kuramı

“Dünya Sistemleri Kuramı (World Systems Theory), 1970’li yıllarda Wallerstein, Amin, Galtung, Castle ve Kosack tarafından ortaya atılmış ve 1980’li yıllarda Castles, Sassen ve Portes gibi akademisyenler tarafından geliştirilmiştir.” (Güllüpınar 2012: 62).

Bu kurama göre kapitalist sistem hammadde ihtiyacı için sömürgeler oluşturur, oluşturmuş olduğu bu sömürgeler kapitalist düzenin sadece hammadde ihtiyacını değil aynı zamanda onun işçi ihtiyacını da karşılar. Yatırımlarını korumak isteyen kapitalist sistem bazen şiddete başvurur başvurduğu bu şiddet aynı zamanda şiddete maruz kalan insanları göçe zorlar bu durum kapitalist sisteme iki taraflı bir çıkar sağlar. Bu model kapitalist sermayenin zaman zaman yatırımlarını korumak maksadıyla şiddete başvurduğunu ve bu şekilde ortaya çıkan sığınmacıların yine o ülkelere göç kaynağı oluşturduklarını kabul etmektedir (Abadan-Unat 2006: 34).

1.1.3.8. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler Ağı Kuramı (Network Theory), göçü, göç eden kişiler arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirir. Daha önce göç edenler ile göçecek olanlar arasında bazı iletişime dayalı ilişkiler mevcuttur. “İlişkiler ağına yakınlar, arkadaşlar ya da hemşeriler birbirleri ile dayanışma göstermekte ve bu durum da göçü etkileyen bir husus olarak ortaya çıkmaktadır” (Aksoy 2012: 296).

Bu kuramda, göç edenler ile etmeyenler arasında devam eden iletişim, göçün devamlılığını sağlayan temel öncül olarak kabul edilmektedir.

1.1.3.9. Kurumsal Kuram

Kurumsal Kuram (Institutional Theory) olarak ifade bilinen bu kurama göre ülkelerarası göçmen sayısı arttıkça ortaya çıkan kurumların deneyimleri artacak ve daha da

profesyonelleşecektir. Bu deneyim hükümetlerin göçü engelleme noktasındaki maliyetlerini arttıracak ve göçü engellemek zorlaşacaktır

1.1.3.10. Kümülatif Nedensellik Kuramı

Myrdal'ın Kümülatif Nedensellik Kuramına (Cumulative Causation Theory) göre, yıllarca göç alan ülkelerde bazı iş kollarını sadece göçmenler yapar gibi bir algı oluşacak ve yerel halk “bu işleri göçmenler yapar” diyerek bu işleri küçümseyip yapmayacaktır. Bu algı sürekli göç alan ülkelerde göçe olan ihtiyacı arttıracaktır. Amaç yerel halk tarafından küçümsenen iş kollarında çalıştırılacak elaman bulmaktır.

1.1.3.11. Göç Sistemleri Kuramı

Afrika Kıtasında kırdan kente göç konusunu inceleyen Mabogunje'nin 1970 yılında geliştirdiği Göç Sistemleri Teorisi (Migration Systems Theory) önce Fawcett ve Arnold (1987), Portes ve Borocz (1986) tarafından, sonra da Kritiz, Lim ve Zlotnik (1992) tarafından geliştirilerek, uluslararası göç hareketlerine uyarlanmış ve göç literatürüne kazandırılmıştır” (Massey vd. 2014: 38).

Bu kurama göre, ülkelerarası göçte göç veren ile göç alan ülke arasındaki mesafe çok da önemli değildir. Göç birden fazla nedenle gerçekleşebilir. Hatta göçün nedenleri dönemin şartlarına göre farklılık bile gösterebilir.

Görüldüğü üzere göçle ilgili ortaya atılan oldukça fazla kuram mevcuttur. Bazı kuramlar göçü dar açıdan ele alırken bazıları daha geniş açıdan değerlendirip incelemiştir. Çalışmanın çerçevesini mülteci ve sığınmacılar oluşturduğu için göçe karar verirken etkili olan nedenleri ele alan kuramları incelemek bir gereklilik olarak görülmektedir.

1.2. Kavramsal Bir Sorun: Sığınmacı-Mülteci Kavramları ile Uluslararası Koruma Hakkında Genel Bilgiler

Yaşadıkları yerlerden değişik nedenlerle göç etmek zorunda kalan insanların göç ettikleri bölgelerdeki statüleri, onları göçe iten nedenlere, kabul şartlarına ve göç edilen yerin yasal mevzuatları ve devletlerin taraf olduğu sözleşmelerin iç hukuktaki uygulamalarına göre belirlenmektedir. Kişinin iradesine bağlı olan yani gönüllü göçler dışında zorunlu nedenlere bağlı olarak yapılan göçlerde karşımıza çıkan önemli bir mesele de mültecilik

ve sığınmacılık konusudur. Mülteci (*Refugee*) ve sığınmacı (*Asylum-Seeker*) kavramları değişik mecralarda birbirleri yerine kullanılan kavramlardır. Bu kavramlar birbirleri ile alakalı olmalarına rağmen, eş anlamlı kavramlar değildir. Bu iki kavram arasındaki fark uluslararası sözleşme ve mevzuatlarda belirtilmiştir. Buna rağmen kamuoyu ve medya unsurlarınca sürekli birbirleri yerine kullanıldığını görmekteyiz.

Sığınma diğer bir ifade ile iltica çok eski dönemlerden beri kullanılan bir kavramdır. Tarih boyunca savaş, kıtlık, afet gibi toplum ve insanın hayatını olumsuz etkileyen durumlarda camiiler, kiliseler, havralar sığınılan yerler olmuşken, ulusal devletlerin kurulması ve kurumsallaşması ile iltica hakkı, devletlerin egemenlik hakları arasındaki yerini almıştır. “Mülteci ve sığınmacıların korunmasına yönelik evrensel standartlar ve mekanizmalar ise ancak 20. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır” (Çiçekli 2014: 222).

Sığınma ve mülteciliğin farklı kavramlar olduğunu belirtmiştik. Sığınma hakkı 1948 yılında yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. Maddesinde “Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır” biçiminde düzenlenmiştir” (BMMYK 1998:170). Sığınma ve Mülteci kavramları arasındaki ilişkiyi anlamak için, kavramların ortaya çıkma süreçlerini ve tanıma götüren süreçleri belirtmek faydalı olacaktır.

1.2.1. Mülteci Statüsünü Doğuran Süreç

Mülteci statüsünden bahsederken esasında mülteci olmanın hukuki boyutundan bahsetmiş oluruz. Bu noktada da iki unsur ön plana çıkar. İlki, fiili olarak hukuki bir sonuç doğuruyor olması, diğeri ise bu fiili durumun içerisinde bulunan bireyi özel bir konuma yerleştiriyor olmasıdır. Başka bir deyişle, ‘*mülteci statüsü hem mültecilik haline girmiş olan bireyle hem de bu halin kendisiyle sıkı bir ilişki içerisinde*’ (Öztürk 2015:47). Bu bakımdan ‘sığınma’ ve ‘mülteci’ kavramları aslında mülteci statüsünün doğmasına ön ayak olmuştur diyebiliriz. Sığınma eyleminin gerçekleşmesi, mültecilik halini doğurmakta ve süreç içerisinde mültecilik statüsünü oluşturmaktadır. Mülteci olmanın ön şartı ilk olarak sığınma eyleminde bulunulmasıdır.

İnsanlar ve kendilerine yüklenmiş olan hukuki statüler birbiriyle ilintilidir. Bir kişiye mülteci statüsünün tanınması da yine aynı insanın bağlı kılındığı mülteci statüsünün gereklerini ne ölçüde yerine getirdiği, söz konusu statünün belirlenmesi açısından

önemlidir. Bu bakımdan ilk olarak sığınma kavramına bakmak doğru olacaktır (Öztürk 2015: 47).

1.2.2. Sığınma

Farklı topluluklarda ya da coğrafyalarda, çeşitli sebeplerle insanlar haksızlığa uğradıklarını düşündüklerinde ya da hayatlarından herhangi bir şekilde endişe ettiklerinde daha güvenli buldukları bir alana sığınma gereği duymaktadır. Bu bakımdan kutsal alanlar, mekanlar sığınılan ilk yerler olarak görünmektedir. Sığınma ya da eski adıyla iltica, bir kişinin vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkenin çeşitli baskıları veya yasal kovuşturmaları nedeni ile başka bir ülkeye ya da yabancı ülke temsilcilerine, savaş gemilerine ya da uçaklarına girmesi ve o devletin korumasını aramasıdır (Pazarcı 2013: 215). Buradaki tanımdan da anlaşılacağı üzere sığınma bir arayıştır, kişinin güvende yaşayabileceği bir yer arayışının sonucudur. Sığınmacı ise, hukuki olarak mültecilik statüsü kazanabilecek olan ancak bulunduğu ülkede mülteci olarak kabul edilmeyen veya mültecilik başvurusu henüz sonuçlanmamış kişidir diye tanımlanır (Kıratlı 2011: 17).

Sığınmanın tarihsel boyutu, zaman içerisinde kavrama hukuki bir nitelik kazandırmıştır. İnsanlar bir devletin tabiiyetinden çeşitli nedenlerle kaçarken, başka bir devletten korunma talep etmek durumunda kalmaktadır. Sığınma ise bu süreçte gerçekleşir. Günümüzde teorik olarak aslında bir yerden başka bir yere olan ve sığınma amaçlı gerçekleşen hareketlilik ülkeler arasında söz konusu olmakta, bu bağlamda da uluslararası bir nitelik taşımaktadır.

İnsanların herhangi bir zarar görmemek amacıyla gerçekleştirdiği bu hareketlilik bir mekanizma tarafından korunmayı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla sığınan insan koruma talep etmektedir. Çünkü öncesinde bir devletin koruması altındayken, çeşitli sebeplerle bu mekanizma kendisi açısından işlemediği ya da yeterli olmadığı için, buna ikame olacak nitelikte başka bir mekanizmanın korumasına ihtiyaç duyabilmektedir. Kişileri sığınma aramaya iten sebeplerden en önemlisi ve belki de uluslararası hukuk açısından önem arz eden konulardan birini zulümden koru (n)ma olarak belirtmek mümkün. Temel insan hakları ihlallerinin söz konusu olabildiği zulüm görme korkusu ya da zulüm görme unsuru sığınmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Öztürk 2015:49).

Kişinin sığınak araması, sığınma talep etmesi ve sığınılan devlet tarafından korunma sağlanması bu açıdan sığınmanın temelini oluşturur. Devlet tarafından koruma sağlanması beklenir. Koruma talep eden ve koruma sağlayan arasında bir ilişki söz konusudur. Sığınmanın gerçekleşebilmesi için de bu iki unsurun olması gerekir.

1.2.2.1. Devlet Bakış Açısından Sığınma

Devletlerin sığınmacılara yönelik politikaları, sığınmacıların durumlarını belirlemesi açısından önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerini çeşitli nedenlerle terk etmek zorunda kalan sığınmacılar başka bir devletten sığınma talep etmek durumunda kalmaktadır. Bu nedenle Devletlerin sığınma kavramına bakış açısı, sığınmacılar açısından hayati bir nitelik taşır. Bu nedenle devletlerin rolü, sığınma ve mültecilik açısından önemli bir roldür.

Devlet aygıtı olarak isimlendirilen bu örgütlenme herhangi bir ülke üzerinde yerleşmiş bulunan ulusun (toplumun) korunmasını ve devamını sağlamayı amaçlamaktadır (Kepenekçi 2014:58). Bu bakımdan da devlet ‘belirli bir ülkede yaşayan ve bir üstün iktidara tabi teşkilatlanmış insan topluluğunun meydana getirdiği devamlı, siyasi, hukukun kendisine şahsiyet izafe ettiği bir varlık’ olarak tanımlanabilir (Öztürk 2015:52).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada insan hakları açısından yaşanan en olumlu gelişmelerden biri insan hakları konusunun uluslararası bir nitelik taşımasıdır. Bu bakımdan da uluslararası hukukun da konusunu oluşturmuştur. Uluslararası hukuk da uluslararası toplumun hukuku olarak ifade edilebilir.

Uluslararası toplum devletler, uluslararası örgütler, uluslararası sözleşmeler ile uluslararası organlar ve uluslararası nitelik taşıyan gerçek ve tüzel kişilerden oluşmaktadır (Kepenekçi 2014: 165). Uluslararası hukukta merkezde olan devletlerdir. Bu bakımdan uluslararası hukuk da devletlerin egemenlik yetkisi doğrultusunda birtakım yükümlülükler öngörür. Devletin ülkesi üzerinde münhasır egemenlik yetkisi doğrultusunda ülke içerisinde bulunan insanlar ve insan toplulukları üzerinde kullanılacak yetki anlamına gelmektedir. Ülke içerisinde yaşayan insanların vatandaşlık bağıyla devlete bağlı olması dışında, vatandaş olmayanlar da yani bu bağı bulunmayanlar da bu yetkiye haiz olmaktadır (Öztürk 2015: 52).

Uluslararası hukukun öznelere devletlerdir geleneksel hukuk anlayışına göre, bu bakımdan da bireyin devlet içerisindeki yeri önemli olmaktadır. Devlet ve kişi bir bütün olarak kabul edilir. Devlet bireye karşı uluslararası hukukta sorumlu, birey de ülke içerisinde devlete karşı sorumludur denebilir. Birey tarafından sorumluluk yerine getirilmeyince devlet tarafından cezalandırılabilir, dolayısıyla bireyin yapabileceklerine sınır koyan bir mekanizma söz konusudur. Bu mekanizmalar farklılaşabilir. Peki devletin ülkesinde yaşadığı bireylere karşı sorumluluğu yerine getirilmeyince nasıl bir yol izlenecektir. “Devlet bireye zarar verince veya zarar verme tehdidi olunca birey nasıl korunacaktır?” sorusu sorulabilmektedir (Öztürk 2015: 52-53).

Sığınma faaliyeti burada devreye girmektedir diyebiliriz. Bireylere karşı devlet sorumluluğunu yerine getirilmemekle beraber, bireylere karşı zarar verici bir eylem ya da tehdit olduğunda uluslararası hukuk açısından bir boşluk ortaya çıkabilmektedir. Çözumsuz bir düzlemde kendini bulan kişiler haklarını koruyamadıkları için kaçışı bir tercih olarak görmektedirler. Kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan kişiler başka bir ülke devletine sığınma talebinde bulunmakta ve başvuruda bulunduğu devletin egemenlik yetkisi altına girebilmektedir.

Burada devletin sığınma başvurusunu kabul edip etmemesi devletin egemenlik yetkisiyle ilişkilidir. Bu bakımdan da devlet odaklı sığınma, kendisine başvuruda bulunan bireye koruma bahsetme faaliyeti olarak görünür. Devletin kendi vatandaşı olmayan bireye koruma sağlaması, diğer bir devletin yükümlülüğünü yerine getirmemesinden kaynaklı yerine getirilmiş istisnai bir durum olarak görünmektedir (Öztürk 2015: 53).

Devletin kurucu öğeleri, devletin varlığına ilişkin gerekli kabul edilmekle birlikte devletin niteliğini açıklama hususunda yeterli kabul edilmemektedir. Devletin niteliğini yansıtan ölçütler de ‘devletin hukuksal kişiliği’ ile ‘devletin egemenliği’ şeklinde ifade edilebilir. Hukuksal kişiliği ise devletin tüzel bir kişiliğe sahip olması anlamına gelir. Devletin hukuksal kişiliğinin olması da onun devamlılığını sağlar (Kepenekçi 2014: 59). Devletler varlıklarını ülkesel olarak sürdürmekle birlikte, kendi ülkesel sınırları dışında da varlık gösterir. Ülkesi dışında varlığı ise diplomatik temsilcilikler üzerinden sürdürülür. Bu nedenle ülkesel sığınma ve diplomatik sığınma şeklinde bir ayırım ortaya çıkar. Bireyler ülke sınırları içerisinde sığınma talep ettiğinde ülkesel sığınma, devletin

başka bir devletteki diplomatik temsilciliğine yapıldığında diplomatik sığınma söz konusu olur (Öztürk 2015: 53-54).

1.2.2.2. Birey Odaklı Sığınma

Uluslararası hukukun özneleri devletler olarak kabul edilir klasik anlayışta. Bu bakımdan 1945 yılında gerçekleşen San Francisco Konferansı önem arz etmektedir. Konferans sonrasında insan haklarını temel alan yaklaşımlar söz konusu olmuş, klasik anlayışa göre devletlerin uluslararası hukuktaki önceliği daha tartışılır olmuştur (Öztürk 2015:54).

Devletin bir yurttaşı olarak değil, hak sahibi bir özne olarak görülmesi gerektiği anlayışı, birey odaklı bir yaklaşımdır. Bireyin bir hak öznesi olarak görülmeye başlanması bir kırılma noktası olarak değerlendirilebilir, ama tarih sahnesinde farklı kırılmalar da yaşanmaya devam edecektir. Bu noktada da İkinci Dünya Savaşı ve savaş suçlularının yargılanması önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Yaşananlar insan haklarının korunmasına yönelik yeni bakış açılarına, yeni standartların geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. İnsanların büyük hak ihlallerine maruz kalmaları, toplumda oluşan travmalar ve kırılmalar, devletler ekseninde de etki göstermiş ve uluslararası hukukta bireyin devletlerin gölgesi olması dışında nasıl bir yere sahip olduğu ya da olacağı üzerinde çalışmalar evrensel ve bölgesel nitelikte insan hakları sözleşmelerinin oluşturulmasına yönelik adımlar olmuştur.

Bu sözleşmeler insan haklarının gelişimi açısından önemli olmakla birlikte sığınmacı ve mülteci haklarının da gelişimi açısından önem arz etmektedir. Ancak birey odaklı bakış açısı, devlet öznesine karşı birey öznesini ön plana çıkarırken, söz konusu birey devletlerin egemenliği altında bulunan birey gibi görünmektedir. Sığınmacı ve mülteci olarak nitelendirilen bireyler ise devlet ve vatandaş unsurlarının gölgesinde kalmaktan kurtulamamışlardır. Birey odaklı bakış açısı her ne kadar evrensel insan haklarının gelişimine katkı sağlasa da sorunları tümüyle sona erdirdiğini söylemek mümkün değildir (Öztürk 2015:54-57).

1.2.3.Sığınma Hakkı

Sığınma hakkı derken bu hakka sahip olanın birey olması, kime sığınma sağlanması ve kimin sığınma sağlaması şeklindeki unsurlar, doğuracağı sonuçlar açısından önem arz

etmektedir. Bu açıdan koruma sağlayacak devletin sığınmayı bir hak olarak kabul etmesi durumunda birtakım yükümlülükleri doğmaktadır.

Sığınmanın, bireysel bir hak olarak kabul edilmesi durumunda koruma sağlayacak devletin birtakım yükümlülükleri söz konusu olacaktır. Doktrinde bu yükümlülükler beş başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar 1. Sığınma talep eden kişiyi ülkesel sınırları içerisinde kabul etme, 2. Bireyin ülke içerisinde kalmasına izin verme, 3. Bireyin sınır dışı edilmemesi, 4. Bireyin iade edilmemesi, 5. Bireyin (sığınma devletin ülkesine girişi sebebiyle) cezalandırılma veya benzeri şekilde özgürlüğünden alıkonulmamasıdır (Öztürk 2015: 58-59).

Sığınmanın devlet egemenliği içerisinde gerçekleşiyor olması, ‘sığınma sağlanma’ olarak kendini göstermekte ve sığınma hakkının bir devlet hakkı olarak kabul edildiğini göstermektedir. Bu bakımdan da devletlerin sığınmacıları kendi ülke sınırlarına kabul etme yükümlülüğünü zorunlu kılmayacaktır. Özetle sığınma sağlama devletlerin inisiyatifine bırakılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Öztürk 2015: 58-59).

Belirtilmiş olan söz konusu iki yaklaşım uluslararası hukuk bakımından günümüzde sığınmacı ve mülteci kavramlarının uluslararası hukukta yerini anlatmak açısından önem arz etmektedir. Mülteci kavramının bu çerçevede uluslararası hukuk açısından neden bir statü olarak kabul edildiği, sığınmacıların bu çerçevede nasıl konumlandırıldığını anlamamız konusunda destekleyici olacaktır (Öztürk 2015: 59).

1.2.3.1. Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında Sığınma Hakkı

Uluslararası sözleşmelere baktığımızda sığınma hakkını, sığınma sağlanma şeklinde bir hak olarak düzenleyen bir sözleşme bulunmamaktadır. İnsan hakları açısından önemli bir bildirge olan, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 14(1). Maddesinde sığınma hakkına ilişkin olarak şu hüküm yer almaktadır. *‘Herkes zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir.’* Burada önemli olan husus sığınma hakkı yerine, sığınma arama hakkı ve sığınmadan faydalanma hakkı ifadelerinin bulunması. Bildirgenin hazırlık aşamasında yapılan tartışmalarda sığınmadan faydalanma hakkı ifadesi tercih edilmiştir. Hazırlık çalışmalarındaki taslakta, sığınma arama ve sığınma sağlanma(verilme) hakkı (right to be granted asylum) bireysel hak olarak düzenlenmiş

olsa da Birleşik Krallık delegasyonunun etkisiyle ‘sığınma sağlanma hakkı’ ifadesi kullanmak yerine ‘sığınmadan faydalanma hakkı’ ifadesi tercih edilmiştir (Öztürk 2015: 60).

Bu ayrıntıdan anlaşılacağı üzere, sığınma hakkı bir hak olarak kendine yer bulmakta sorunlarla karşılaşmıştır. Nasıl ifade edildiği ve bunun uluslararası hukukta nasıl şekillendiği önemli bir ayrıntı olmuştur diyebiliriz. Çünkü ‘sığınma arama hakkı’ ve ‘sığınmadan faydalanma hakkı’, ‘sığınma sağlanma hakkı’ndan daha dar bir anlam taşır. Sığınma arama hakkı, sığınılan devlete değil ancak bireyin menşe ülkesinin devletine karşı sahip olunan bir hak olarak anlaşılmaktadır. Bu bakımdan da sığınma arama hakkı, sığınma talebinde bulunan sığınmacının kabul edilmesi doğrultusunda devletlere sorumluluk yüklemeyiz. Yine de bahsi geçen hakkın herhangi bir ülkeye kabul edilmiş olan bir sığınmacının sığınma talebinde bulunabilmiş olmasını güvence altına aldığı da söylenebilir.

Bildirgede değinilen başka bir hak olarak ‘sığınmadan faydalanma hakkı’ ise, sığınma talebinde bulunan ve talebi kabul edilen sığınmacıyı ülkesine kabul etme ve koruma sağlamaya yönelik devlete yükümlülük vermektedir. Bildirgede ilk bakışta sığınmacıya tanınan bir hak olduğu gözükse de aslında burada ince, ancak önemli bir ayrıntı söz konusudur. Birey bakımından sığınma arama ve sığınmadan faydalanma çerçevesine hapsedilmiş ve dar bir çerçevede bırakılmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi her ne kadar hukuki bir bağlayıcılığı bulunmasa da uluslararası hukukta oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bildirge örnek bir metin olması nedeniyle uluslararası diğer sözleşmelere de önemli bir kaynak olmuştur. Ancak sığınma konusunun ele alındığı diğer belgeler de bu dar anlam çerçevesinde hareket etmiş görünmektedir (Öztürk 2015: 60-61).

Sığınma Hakkı’na ilişkin olarak, mülteci hukuku açısından önemli bir belge olan ve ulusal hukuk mevzuatlarının da temel aldığı 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 protokolü sığınma hakkı konusunda hüküm içermemektedir. Buna ek olarak 1967 tarihli Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 14. Maddesine atıfta bulunmuştur. Beyannamede *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. Maddesinden yararlanma konumunda olan kişilere bir devlet tarafından sığınma hakkı tanınmasının barışçıl ve insani bir eylem olduğu ve bu biçimiyle, bir başka devlet tarafından düşmanca bir eylem olarak görülemeyeceğini kabul ederek, devletlerin*

sığınma ve mültecilerin ve vatansız kimselerin statüsüyle ilgili mevcut belgelere karşı gelmeksizin, devlete sığınmaya ilişkin uygulamalarında belirtilen ilkelere dayanmalarını tavsiye eder:... şeklinde bir tanımlama vardır ve bildirgeye doğrudan atıfta bulunulmuştur (Gültaş 2004: 482-483). Söz konusu beyannameden de anlaşılacağı üzere sığınma konusu yine devletlerin egemenliği açısından değerlendirilmiştir.

1.2.3.2. Uluslararası Teamül Hukuku Kurahı Olarak Değerlendirilen Sığınma Hakkı

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 14. Maddesinin sığınma hakkı açısından önemine değinilmişti. Doktrinde de genellikle uluslararası hukuk teamülü olarak kendini göstermektedir. Bu bakımdan da sığınma hakkı bir teamül hukuku şeklinde kendine yer bulsa da Bildirge'ye yapılan göndermelerden de anlaşılacağı üzere onun kabulü noktasında sorunlar yaşanmaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesine bakıldığında uluslararası teamülün uluslararası hukuka kaynak teşkil ettiği görülmektedir. Bu açıdan da teamül kuralları uluslararası hukukta, uluslararası sözleşmeler gibi bağlayıcı kabul edilebilir.

Sığınma hakkı açısından da bu hak uluslararası teamül hukuku olarak kabul edilirse uluslararası hukuk açısından bağlayıcı bir nitelik taşıyabilecektir. Burada da devlet açısından sığınma sağlama yükümlülüğü doğurup doğurmadığı önem arz etmektedir.

Sonuç olarak geleneksel uluslararası hukuk odaklı bakış açısı bağlamında sığınma hakkı devlet hakkı olarak şekillenmiş ve bu bakış açısı çağdaş uluslararası hukuka da bu şekilde sirayet etmiştir. Dolayısıyla da sığınma başvurusunda bulunan sığınmacıların bu başvurusunu kabul etmeye zorlayacak bir yükümlülüğün olmadığı kabul edilmiş olmaktadır.

1.2.3.3. Sığınmacı

Kendi ülkesinden çeşitli nedenlerle ayrılmış olan, zulüm ve ağır insan hakları ihlallerine uğrama korkusuyla ve korunmak üzere başka bir ülke devletine sığınan ancak hukuki açıdan henüz mülteci olarak kabul edilmeyen ve başvurusuna ilişkin sonuç bekleyen kişi olarak tanımlanır.¹ Zorunlu göç kapsamında incelenen sığınmacı kavramı çeşitli

¹ Bkz <https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari> E.T.: 01.07.2021

nedenlerle baskı gören ve artık kendi ülkesinde yaşayacak koşullardan yoksun kalan bu yüzden ülkesini terk etmek zorunda kalan ve başka ülkelerden koruma talep eden insanları ifade eder. Sığınmacıların öncelikli hedefi ise yaşamlarına yönelik bir tehdit olmayan güvenli bir yerde yaşamak şeklinde ifade edilebilir. Sığınmacıların uluslararası hareketliliği söz konusudur ve bir tehlikeden kaçma eylemi vardır. Zulme dayalı haklı bir korku söz konusu olmakla birlikte zulüm görmemek ve yaşamlarına devam etmek üzere bir sığınak ararlar. Ancak sığınmacılar uluslararası hukukta mülteciler kadar görünür değildir (Buz 2004: 8-9).

1.2.4. Mülteci Kavramı ve Kavrama İlişkin Unsurlar

1.2.4.1. Korunma İhtiyacı

Koruma kavramı önleyici ve bastırıcı olmak üzere iki korumayı içermektedir. Önleyici henüz bir ihlal meydana gelmeden alınan önlemleri, bastırıcı ise ihlal meydana geldikten sonra bir yaptırım uygulayarak caydırma durumunu akla getirmektedir. Tüm iç hukuk ve uluslararası hukuk mevzuatlarında birer koruma sistemi mevcuttur. Korumaya ilişkin genel anlayışa bakıldığında kimin kime karşı korunduğu sorusuyla karşılaşılır. Genel yerleşik yanıt ise bireyin devlete karşı korunması şeklindedir. Günümüzde ise bireyin yalnızca devlete karşı korunması değil, devlet dışındaki kimselere karşı da korunması söz konusu olmaktadır. İç hukukta ulusal koruma asıl iken, uluslararası koruma ikincil, yedek ya da tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Her hukuk sisteminin özünü ise bireyin korunması oluşturmaktadır. Devlet korumayı, yasama, yargı ve yürütme bakımından ele alır (Akıllıoğlu 2019: 565-566).

“Devletlerin korumaya ilişkin sorumluluğu ise Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi’nin 18.09.1984 tarih ve 1984(15) sayılı Devletin Hukuki Sorumluluğu başlıklı tavsiye Kararı ile devletin her üç işlevinden kaynaklanan zararın birinci derecede sorumlu olarak devletçe ödenmesi hukuk devleti koşulu sayılmıştır (Akıllıoğlu 2019: 567-568). Uluslararası korumanın ikincil ya da tamamlayıcı nitelik olmasının bir sonucu iç hukuk yollarının tüketilmiş olma koşulunun aranmasıdır. Bununla birlikte iç yolların tüketilmesi şartı genel ilke değildir, her sözleşmede açık ilke bulunması gerekir” (Akıllıoğlu 2019: 667).

Hukuki açıdan niteliğine bakıldığında korumanın ulusal ve uluslararası boyutları mevcuttur. Ancak çalışmamızın konusunu oluşturan uluslararası korumadır.

UNHCR tarafından yapılan tanım şu şekildedir: “*Uluslararası koruma, devletlerin kendi vatandaşlarını koruma yükümlülüklerini yerine getiremediği durumlarda başka ülkelere sığınma talebinde bulunan insanların güvenliğe ulaşmaları, tehlikeli olan yerlere gönderilmemeleri ve temel insan haklarından yararlanabilmeleri anlamına gelmektedir*”²

1.2.4.2. Mülteci

Sığınma süreciyle doğrudan ilişkili olarak menşe ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan ve başka bir ülkenin devletinden sığınma talep eden bireyler sığınmacı olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası hukuk açısından sığınmanın bireysel bir hak olarak kabul edilmediği belirtilmişti. Bu durumun sığınmacıların korunması açısından sorun teşkil etmesi nedeniyle hukuki bir çatıya ihtiyaç duyulmuştur. Mültecinin ne olduğuna ve kavramın neyi karşıladığına ilişkin birçok tanım mevcuttur. Farklı açılardan bakılan ve farklı disiplinlerin ilgi alanına giren bu kavrama farklı boyutlardan bakılabilmektedir.

‘KUHLMAN, mültecileri ‘beynelmilel zorunlu göçmenler ‘olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre mülteci kavramının uluslararası boyutu vurgulanmakta aynı zamanda hem hareket noktasının göç olduğu hem de bu göçün zorunlu nedenlere dayandığı vurgulanmakta. Zorunlu-gönüllü ayırımına karşılık olarak GOODWIN-GILL tarafından, kaçış eylemine dayandırılmıştır. Yazara göre, genel kullanım açısından mülteci, geniş anlamda şu şekilde tanımlanabilir; ‘mülteci, katlanılamaz bulunan şartlardan ve kişisel durumlardan kaçmak isteyen (bunun için çabalayan) kişidir. GOODWIN-GILL’e göre yönü özgürlüğe ve güvenliğe doğru olan bu kaçışın varış noktası genellikle belli değildir. Kaçışın nedenleri de

² Bkz. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-ve-multeciler-icin-uluslararasi-koruma>

E.T.:15.06.2021

aynı şekilde farklılık gösterebilir. Baskı, hayati tehlike, cezai takibat, mahrumiyet, yoksulluk, kıtlık, savaş veya karışıklık, doğal felaketler kaçış sebebi olabilir. SHACKNOVE’da benzer bir şekilde mülteciyi ‘hayati tehdit içeren şartlardan kaçan kişi’ olarak tanımlamıştır. HADDAD’ın tanımına göre ise, mülteci; ‘ulusal siyasi topluluğun dışında bırakılması yönünde belirgin derecede bir zorlamaya maruz kalmış olan bireydir’ (Öztürk 2015: 65).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere kaçış zorunlu nedenlere dayanmaktadır. Bireyler yaşadıkları ülke topraklarında ve ait oldukları topluluklarda artık yaşamlarını sürdüremedikleri için oradan ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Birey aidiyet duygusunu yitirmiş ya da bu tehlikeyle karşı karşıyadır artık. Bu kopuş ise zorunlu nedenlere dayanmaktadır.

Bireyin yaşadığı sorunlar ya da yaşadığı sorunlardan dolayı karşılaştığı dışlanmışlık durumu, ya da daha ötesi yaşamını sürdürmesini sağlayacak koşulların ortadan kalkması bireyi yaşamını sürdürebileceği bir arayışa itmektedir. Bu da başka ülke topraklarına doğru bir kaçış olarak kendini göstermektedir. Sığınak arama süreci bu şekilde başlar ve başka ülke topraklarında sığınmacı veya mülteci olarak ifadesini bulur.

Hukuki açıdan bakıldığında ise, mülteci ve menşe ülkesi arasındaki bağ oldukça zayıflamıştır. Mülteci artık o devletin egemenliği altında değildir. Geri dönmesi de mümkün görünmeyen bireyin yeni bir vatan arayışı söz konusudur. Bu da sığınılan devlet tarafından yerine getirilecek bir korumayı beraberinde getirir. Hukuki olarak mülteci iki unsuru taşımakla mesul görünmektedir. Bireyin zorunlu göç etmiş olması ve bireyin korunma ihtiyacının olması. Bu iki unsur hukuki nitelik açısından önem arz etmektedir. Söz konusu iki unsurun var olması mülteciyi kendisine benzeyen diğer bireylerden ayırır ve hukuki bir nitelik kazandırır (Öztürk 2015: 66).

Mülteci kavramına uluslararası sözleşmeler bağlamında baktığımızda en önemli tanıma Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinde : “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı

ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen” kişi olarak yer verilmiştir (BMMYK 1998: 68).

Mülteci kavramıyla ilgili diğer bir belge ise Cartagena Bildirisidir. Latin Amerika temsilcileri ile hukukçular tarafından 1984 yılında yazılan bu bildirge, Cenevre Sözleşmesine ek bir yorum getirmiştir. “Mülteci: yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkesinden kaçan kişilerdir” (Kıratlı 2011:15).

Bu tanımlara bakıldığında sığınmacı kavramıyla benzer tanımlar olduğu, mülteci ve mültecilik statüsünün verilmesinde devletler arasında bazı farklılıkların olduğu söylenebilir. Söz gelimi kimi ülkelerin bu statüyü vermede yaşattıkları zorluklar hukuki yönden güncellemeler yapmayı zaruri kılmıştır. Bu konuda özellikle ülkemiz bazı mevzuat boşluklarını 1994 yılında yayımladığı bir yönetmelikle gidermeyi amaçlamıştır. Sığınma ve iltica hususunda ilk hukuki düzenleme olan “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, sığınma ve iltica talepleriyle alakalı usullerin belirlenmesi amacıyla, Türkiye’nin de taraf olduğu 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesine dayanılarak hazırlanmıştır. Bu sözleşmede mülteci ve sığınmacı arasındaki fark ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu farklar şöyledir:

Mülteci; ‘Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı” olarak tanımlanmış iken, Sığınmacı; “İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında

bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı” olarak tanımlanmıştır.³

Bu yönetmeliğe göre mülteci ve sığınmacı arasındaki fark şu şekilde belirtilmiştir. Kişi eğer Avrupa’dan ya da Batı’dan gelmişse mülteci olabilir, ama doğudan gelmişse sığınmacı olarak kalır. Daha sonra Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde yapılan çalışmalarla mülteci sorunu Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda düzenlenmiştir. 1994 tarihli yönetmelikte tanımlanan sığınmacı kavramı, şartlı mültecilik adı altında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda (YUKK) yeniden tanımlanmış olsa da ülkemizde mülteci ve sığınmacılarla ilgili sorunlar devam etmektedir.

Türkiye’de mülteci statüsü verilen kişi sayısının az olmasının en önemli nedeni, 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesine Türkiye’nin talebiyle konulan coğrafi kısıtlamadır. Türkiye’de bulunan yabancıların birçoğu bu nedenle sığınmacı ya da şartlı mülteci statü kapsamında süreçlere tabi tutulmaktadırlar.

Son dönemlerde Suriye eksenli artan uluslararası göç dalgaları, yeni bir anlayışın geliştirilmesini ve mülteci veya sığınmacı ile ilgili düzenlemelerin yapılmasını mecburi kılmaktadır.

1.3. İnsan Hakları

‘İnsanlığın belli bir gelişme çağında, kuramsal olarak bütün insanlara tanınması gereken ideal haklar listesine ya da insanın salt insan olması nedeniyle doğuştan sahip olması gereken, onun kişiliği ile değerlerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan üstün, evrensel ilke ve kurallar bütününe insan hakları denir’ (Kepenekçi 2014: 51).

İnsan hakları fikri 18. yüzyılda ortaya çıkmış ve insanlar daha iyi bir dünya hayalini insan hakları dilini kullanarak ifade etmeye başlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında insan hakları fikri uluslararası hukukta yerini bulmaya başlamış. Dünyadaki yoksulluk ve adaletsizliğe karşı, sivil toplumun, uluslararası siyasetin, devletlerin en başta gelen

3 Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm>

E.T.:

10.06.2021

söylemlerinden biri oldu. Bireysel olarak insan haklarının korunması ise uluslararası hukukun amacı haline gelmiş. Dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen savaşlar, baskı ve zulüm, yoksulluk, adaletsizlik karşısında insan hakları çok önemli bir söylem haline gelmiştir (Tepe 2019: 2).

İnsan haklarını en çok dile getiren, sorunlarını insan hakları sorunları olarak dile getiren ve bunlara çözüm bekleyen kesimlerin başında ise sığınmacı ve mülteciler gelmektedir. Ülkelerini veya yerleşim yerlerini terk ederek başka bir ülkede veya bölgede yeni bir yaşam kurmaya çalışanlar, adeta farklı türden temel insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir kitleyi oluşturmaktadırlar. Bu nedenle bugün dünyada insan haklarının korunmasına en fazla ihtiyaç duyanların başında sığınmacı ve mülteciler gelmektedir.

Bir fikir olarak insan hakları temelini insanın değerli bir varlık olmasında bulmaktadır. Değerli bir varlık olarak insan, birtakım haklara sahiptir. İnsanın değeri de onu diğer varlıklar arasındaki yerinden kaynaklanmaktadır. İnsan doğasının anlaşılması ve varlıktaki özel yerinin belirlenmesi için insanın bir bütün olarak görülmesi ve anlaşılması gerekmektedir. İnsan diğer canlılardan, kimi taşıdığı özellikler ve olanaklarla ayrılmaktadır. Bunların başında ise insanın değerler ortaya koyması, sevgi ve saygı gibi etik değerler ile bilim, sanat, felsefe gibi birer insan başarısı olan değerler gelmektedir.

“İnsan değeri derken, bundan insanın diğer canlılar arasındaki özel yerini anlıyorum. İnsana bu özel yeri sağlayan, onun özelliklerinin bütünüdür, onu diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır. Bu olanaklar, insana özgü etkinlikler ve ürünleri olarak görünür. Bu özellikler ise, insanın diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler ya da olanaklar ‘insanın değerini’ ya da ‘onurunu’ oluşturur” (Kuçuradi 2016: 2) İnsanı değerli bir varlık kılan şey bu olanaklara sahip olmasıdır. İnsan da değerlendirme yapan bir varlık olması ve değerler yaratması bakımından değerli bir varlıktır. Bu değeriyle ilişkili olarak ‘insan hakları’ olarak adlandırılan birtakım haklara sahiptir.

İnsan hakları da insanların insan olmalarından dolayı sahip oldukları haklardır. Bu haklar insanın varlıktaki özel yeri dolayısıyla, sahip olduğu hakları ifade eder. İnsanın değeri tür olarak insanın sahip olduğu ve diğer varlıklardan ayrılan özellikleri ve olanakları açısından insan hakları, insanın özelliklerini ve olanaklarını hayata geçirmek ve

geliştirmek üzere gerekli olan koşulları dile getiren istemlerdir. İnsanların diğer insanlardan nasıl bir muamele görmeleri gerektiğine ilişkin istemler ve bu şekil muamele görmelerini olanaklı hale getiren toplumsal düzenlemeleri belirlemesi beklenen ilkelerdir (Yavlal Gedik 1999: 20).

Kuçuradi insan haklarını, insanın bu olanaklarını gerçekleştirmesinin koşullarıyla ilgili düzenlemeler olarak görür. Devletler insandaki bu olanakların kişiler tarafından gerçekleştirilmesini sağlayacak biçimde yasalar çıkarmak, kurum ve kuruluş oluşturmak durumundadırlar. Ancak böyle yaparlarsa insan haklarını koruyabilirler.

Kuçuradi hak kavramını ele alırken Platon'un adalet kavramından hareket etmektedir. Platon adaleti her birine gerekli olanı, yani borçlu olunanı vermek şeklinde tanımlamaktadır. Hak ise birine verilmesi gerekli olan şey her ne ise mutlaka verilmelidir (Kuçuradi 2011: 29).

Kuçuradi'ye göre adalet, "insan olan herkese borçlu olunan bir muameleye –kişilerin görmesi gereken bir muameleye olduğu kadar, kişilerin başka kişilere de göstermesi gereken bir muameleye- ilişkin bir taleptir" (Kuçuradi 2016(a): 117)

Kuçuradi bu aktarımla, kendi başına salt bir talepten bahsetmez, her insanın birbirine borçlu olduğu bir muameleden bahseder. Bir kişinin başka birine gösterdiği muamele karşılığında aynı muameleyi bekleme talebidir bu. Her bireyin başka bir bireye göstermesi beklenen muamele ve karşılık olarak ondan beklenen muameledir (Bekirhan 2019: 15).

Platon'un herkese hak ettiğini vermek olarak belirlediği adalet gibi insan hakları da insan aklının üretmiş olduğu bir düşüncedir. İnsan hakları düşüncesi her insanın yapısal olarak olanaklarını geliştirebilmesinin sağlanmasına odaklanır. Bunu her bir kişi için olanaklı hale getirmek, başta devletin ama insan olan herkesin görevidir.

İnsan hakları fikrinin temelinde, insanların yapısal açıdan benzer olmaları ve onur ya da değer bakımından eşit olmaları yatar (Kuçuradi 2016). Kuçuradi'nin insanın değerine ilişkin bu düşünceleri, yani insanların onur ve değer bakımından eşit olduğu görüşü mülteci ve sığınmacı haklarının savunulmasında da önemli bir dayanak sağlar. İnsanlar yaşadıkları yerlerde yaşamlarını sürdüremedikleri, insansal olanaklarını

gerçekleştiremedikleri için yaşadıkları yerleri terk ederler, yeni ülkelerinde veya bölgelerinde bu olanağa tekrar kavuşmayı beklerler. Temel ve temel olmayan haklarına kavuşmak, göçün en temel motifidir.

Kuçuradi hakları, taşıyıcılarına göre “kişi hakları” ve “grup hakları” şeklinde ikiye ayırır. İnsan hakları öznesi birey olan kişi haklarıdır. Kuçuradi öznesi gruplar ya da topluluklar olan hakları insan hakları içinde görmez. Kişi haklarını ise nitelikleri açısından ikiye ayırır. İlk grup, temel kişi hakları ve kişi dokunulmazlıkları, ikinci grup ise yurttaşlık hakları şeklindedir. İnsanın sırf insan olmasından dolayı sahip olduğu haklar, kişinin temel hak ve özgürlükleridir. Yurttaşlık hakları ise kişinin bir devletin yurttaşı olmasından dolayı sahip olduğu haklar şeklindedir. Bu haklar da herhangi bir devlet tarafından kişiye tanınan ekonomik, sosyal ve siyasal haklardır. (Kuçuradi 1998b:14)

Temel hakların korunmasına ilişkin Kuçuradi iki kategori oluşturur. Birinci kategorideki haklar, kişinin insan olarak olanaklarını gerçekleştirmesiyle ilişkili olan haklar şeklindedir. Bunlar ise, kişilerin, sırf insana özgü birtakım etkinlikleri gerçekleştirmekle beraber, engellenmemelerini dile getiren talepler şeklindedir. Bu bakımdan herhangi bir şey yaparken değil, tür olarak insana özgü olan bir etkinliği gerçekleştirirken (örnek olarak bir sanat eseri yaratırken) engellenmemelerini dile getiren talepler şeklindedir. Kişilerin insani olanaklarını gerçekleştirebilmeleri için görmeleri gereken muameleye ilişkin taleplerdir. Bu haklar ise kişilerarası ilişkilerde, kişilerde saygı görmeleri ya da çiğnenmeleri söz konusu olan haklar şeklindedir. Bu hakların korunması, onların yasal olarak bir güvenceye alınmasıyla, yasal olarak geçerliliği bulunan belgelere konulmasıyla mümkün olacaktır. O hakkın ihlal edilmesi durumunda, ilgili yasal mevzuatların uygulanması ve ihlalde bulunan kişinin cezalandırılması, hakların tek durumda korunmasını mümkün kılacaktır (Yavlal Gedik 1999: 21).

İkinci gruba giren ve temel kişi haklarının ikinci grubunu oluşturan haklar ise kişinin yalnızca insan olmasından kaynaklanan haklardır. Bu haklar da kişilerin olanaklarını insan olarak geliştirebilmelerinin ön koşullarıyla ilgili istemleri şeklindedir: eğitim hakkı, çalışma hakkı, sağlık hakkı örnek olarak verilebilir. Bu hakların korunabilmesi de ilk gruptaki haklarda olduğu gibi, yalnızca yasal güvenceye alınmakla mümkün değildir. Korunabilmeleri için, devlete görevler düşer ve devlet bu görevlerini yerine getirmek durumundadır. Bu haklar da herhangi bir ülkede kişilere devlet tarafından tanınan sosyal,

ekonomik, siyasal haklardır. Bunlar da yurttaşlık hakları olarak belirtilebilir. Bu haklar çeşitli kamu kurum ve kuruluşlar aracılığıyla korunabilen haklar şeklindedir. Kuçuradi siyasal, sosyal ve ekonomik hakları temel haklar olarak görmemekle birlikte, birtakım belgelerde bulunan eğitim, çalışma, sağlık ve bezlenme gibi hakları dolaylı korunan temel kişi hakları olarak değerlendirmektedir. Ancak belirtmiş olduğu siyasal, sosyal ve ekonomik hakların, kişilerin yalnızca insan olmaları nedeniyle sahip oldukları haklar olmadığını, kişilerin bir ülkenin yurttaşı olmalarından kaynaklı yurttaşı oldukları devlet tarafından verilen haklar olduğunu belirtir. Bu hakların sınırları ise ülkeden ülkeye ve koşullara bağlı olarak değişiklik gösterir. Emeklilik yaşı, asgari ücret gibi haklar bu kategoriye girer. Bu haklar bakımından herkes eşit değildir, söz konusu ülkenin yurttaşlarının eşit olduğu haklardır (Kuçuradi 1998b: 16).

Kuçuradi'nin kategorize ettiği bu haklar sığınmacı ve mülteci hakları açısından değerlendirildiğinde, temel haklar kategorisinde olan hakların ihlal edildiği, kendi ülkelerinde ve sığındıkları ülkede bu ihlallerin devam ettiği söylenebilir. Bu da bize sığınmacı ve mültecilerin temel hakları korunamadığı ya da tehlikede olduğu için yollara düştüklerini, ama varılan ülkelerde de bu durumun çoğunlukla devam ettiğini göstermektedir.

Kuçuradi'ye göre temel kişi haklarının ikinci kategorisinde bulunan hakların korunma durumunun, bir ülkede kişilere devlet tarafından tanınmış olan hakların nasıl çizildiği ile ilgilidir. Belirtilen bu hakların korunabilmesi için, söz konusu olan sınırların yurttaşlık haklarının hem eşit şekilde hem de insan onuruna yakışan derecede korunmalarını sağlayacak şekilde çizilmesi gerekmektedir. Bu hususta temel kişi haklarının yasal güvenceyle korunması nasıl özgürlükleri mümkün kılıyorsa, dolaylı korunan temel kişi hakları da herhangi bir ülkedeki ilgili yurttaşların haklarının eşit ve insan onuruna yakışır bir derecede korunmasıyla özgürlükler mümkün olur (Yavral Gedik 1999:22).

İnsanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi için devletlere önemli görevler düşer. Çünkü insan haklarını korumak insanların birbirlerine karşı ödevleri olduğu gibi, devletlerin insanlara karşı ödevleridir de. İnsan haklarını korumak için de bu olanakların gerçekleştirilmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması ve güçlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda, dolaylı olarak korunan temel hakların korunması amacıyla kurulmuş olan çeşitli kurum ve kuruluşlar, bunların amaca uygun işleyişi, toplumsal özgürlüğü

oluşturmaktadır. Bu bakımdan kamu özgürlükleri de herhangi bir ülkede yurttaşların sahip olduğu temel hakların fiilen korunabilmesi için devletin yaratmış olduğu olanaklardır. Bu olanaklar ile yurttaşlar, insan olarak olanaklarını geliştirebilmekte ve onurlu bir yaşama sahip olabilme imkanına kavuşurlar (Kuçuradi 1998). Ancak bu imkanlara kavuşamayan insanlar artık bulundukları yerlerde yaşayamaz duruma gelebilmektedir. Sığınmacı ve mültecilerin durumu da bu bağlamda açıklanabilir. Sığınmacılar yaşadıkları yerde olanaklarını gerçekleştiremeyince onur ve değer bakımından eşit olmadıklarını hissetmekte ve devletin yaratmış olduğu olanaklardan da yoksun kalabilmektedir.

Kuçuradi'nin özel önem atfettiği insanın insan olarak olanaklarını geliştirme imkanına sahip olması, günümüz insan hakları sorunlarının temeli açısından önemli bir unsurdur. Zira dünyanın çeşitli yerlerinde insanlar olanaklarını geliştirmekten yoksun kalmakta, insan onuruna yakışmayan muamele görmekte, bu nedenle ülke sınırları içerisinde ve sınır ötesinde çeşitli insan hakları ihlalleriyle karşılaşmakta, bu nedenle olanaklarını gerçekleştirmek istemiyle göç etmektedir. Kuçuradi'nin belirttiği ve insan haklarına ilişkin felsefi bir temel oluşturan yaklaşımı, insanların ne için göç ettiklerine ilişkin bir bakış açısı da sunmaktadır.

Kuçuradi'nin hakların korunmasına ilişkin belirttiği yasal güvenceye alma ve yasal olarak geçerliliği bulunan belgelerle bunu sağlama ise devletlerle, onların oluşturduğu hukuk mekanizmasıyla mümkün olmaktadır. r. Sığınmacı ve mültecilerin bulundukları ülkelerde haklarının korunmaması ya da ihlal edilmesi farklı nedenlerden kaynaklanmakla birlikte, çoğu durumda bunda devletlerin de payının olduğu görülmektedir. Hakları ihlal eden doğrudan devletler olabildiği gibi, başka kimselerce kişilerin hakları ihlal edildiğinde devletin buna seyirci kalabildiği durumlar da olabilmektedir. Bu da hak ihlaline uğrayan kişileri yurtlarına terk etmeye itmektedir. İnsanların yerinden edilmesi insan haklarıyla doğrudan ilişkili bir durumdur. İnsanların çeşitli sebeplerle yaşadıkları yerleri terk etmesi ya da terk edilmeye zorlanması çoğunlukla insan haklarının ihlal edilmesinden kaynaklanmaktadır.

İnsanlar zulüm ve keyfi uygulamalara karşı her dönem farklı şekillerde tepki göstermiş, zarar görme tehlikesi karşısında ise kendini korumaya çalışmışlardır. Yaşanan insan hakları ihlallerine karşı geliştirilen yöntemlerden biri de daha güvenli bir yere doğru

hareket etmek ve hayatını orada tekrar kurmak yönündedir. Sığınmacı ve mülteci olma durumları da bu şekilde söz konusu olmaktadır. Bu nedenle insan hakları ile sığınmacı ve mülteci hakları yakından ilişkilidir. Çünkü insanlar kendilerini koruyacak bir mekanizmanın yokluğunda kendi haklarını korumak için göç etmektedirler. Bu nedenle sığınmacı ve mülteciliğin insan hakları ihlallerinin bir sonucu olduğu, bu haklara yeniden kavuşmak için yollara düşüldüğünü söylemek mümkündür.

1.3.1. İnsan Hakları Açısından Sığınmacı ve Mültecilerin Durumu

Dünyada insanlık tarihinden bu yana çeşitli nedenlerle insanlar ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'nün (International Organization for Migration) 2020 yılı raporuna göre dünyada yaklaşık 281 milyon uluslararası göçmen bulunmakta, bu da küresel nüfusun yüzde 3,6'sını oluşturmaktadır. Genel olarak, uluslararası göçmenlerin tahmini sayısının son elli yılda daha da artmış olduğu görülmektedir. 2020 yılında doğduğu ülke dışında bir ülkede yaşayan tahmini toplam 281 milyon insan, 1990 yılına göre 128 milyon, 1970 yılında ise tahmin edilen sayının üç katından fazladır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 2019 'Küresel Eğilimler' raporunda ise 2019 yılı sonu itibarıyla 79,5 milyon insan yerlerinden edilmiştir. Rapora göre 1990'lı yıllarda her yıl ortalama 1,5 milyon mülteci evlerine geri dönebiliyordu. Son 10 yılda ise bu sayı yılda yaklaşık 385.000'e düşmüş görünmektedir. UNHCR'in Küresel Eğilimler raporu, geçen yılın sonu itibarıyla yerlerinden edilmiş olan 79,5 milyon kişinin 45,7 milyonunun ülke sınırları içerisinde diğer bölgelere kaçan insanlar olduğunu göstermektedir. Geri kalan kısmı ise başka yerlerde yerinden edilmiş insanlar olarak belirtilmektedir. Bu insanların 4,2 milyonu sığınma talebinde bulunmuş ve bunun sonuçlanmasını bekleyen insanlar, 29,6 milyonu ise mülteciler ve kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan diğer insanlar şeklindedir. 2018 yılı sonunda 70,8 milyon olan bu sayının artışına yol açan iki etmen olduğu belirtilmektedir. İlki 2019 tarihinde Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde olmak üzere Sahel, Yemen ve artık onuncu yılını yaşayan ve dünyada yerinden edilmiş nüfusun altıda birine denk gelen 13,2 milyon mülteci, sığınmacı ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ile Suriye'deki yerinden edilme olaylarıdır. İkincisi ise, ülkeleri dışında yer alan ve çoğu resmi şekilde mülteci ya da sığınmacı olarak kayıtlı olmayan, fakat koruma duyarlı düzenlemelere ihtiyaç duyan Venezüellalıların durumunun daha görünür hale gelmesidir. UNHCR'in açıklamasına

göre tüm bu rakamların içinde çok sayıda bireysel ve kişiye özgü kriz bulunmakta. Örneğin Avustralya, Danimarka ve Moğolistan'ın nüfuslarının toplamı kadar çocuk (içerisinde refakatsizler de bulunmak üzere, 30-34 milyon insan yer aldığı düşünülmekte) yerinden edilmiştir. Ayrıca, yerinden edilmiş insanlar içerisinde 60 yaş ve üzeri kişilerin oranı (%4), dünya nüfusunda %12 olan bu oranın çok daha altında yer almakta. Bu durum bizlere insan hakları açısından bir kriz olduğunu, insan haklarının korunmasına ilişkin sorunlarla karşılaşıldığını, insanların büyük bir çaresizlik içerisinde olduğunu göstermektedir. 4

UNHCR'in zorla yerinden edilmeye ilişkin sunduğu bilgilere göre, son 10 yıl içerisinde en az 100 milyon insan ülkeleri içinde ya da ülkeleri dışında sığınma arayışıyla evlerini terk etmek zorunda kaldı. 2010 yılından bu yana zorla yerinden edilme oranı yaklaşık iki kat arttı. Mesela 2010 yılında 41 milyon kişi iken, bu oran son yıllarda yaklaşık 80 milyona yaklaştı. Yerinden edilmiş insanların %80'i şiddetli gıda yetmezliği ve kötü beslenme etkisi altındaki ülke ya da bölgelerde yaşamakta. Dünyada bulunan mültecilerin %77'si uzun süreli olarak yerinden edilme durumuyla karşı karşıya. Dünyadaki mülteciler içerisinde her 10 kişiden 8'inden fazlası yani %85'i gelişmekte olan ve genel olarak terk etmek zorunda kaldıkları ülkeye komşu olarak yer alan ülkelerde yaşamakta. İnsan hakları hukukuna baktığımızda, kendini savunamayan kişilerin hak ve onurunu korumak ve bunu sağlamak üzere gerekli olan muamelenin gerçekleşmesi için olanak sağladığı görülmektedir. Mülteci ve sığınmacı hukuku da insan hakları hukuku ile yakın ilişki içerisinde. İnsan hakları hukuku, herhangi bir ayırım olmaksızın tüm insanlara insanca muamele yapılmasını temel bir norm olarak kabul etmektedir. Sığınmacı ve mülteciler de bu kapsam içerisinde olmaktadır. 1948 tarihli İHEB de bu bakımdan tüm insanların temel özgürlüklerine ve onuruna saygı gösterilmesini amaçlayan belge niteliğindedir.

İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün güncel sunduğu raporlara göre Türkiye'de 2019 yılında 454.662, 2020 yılında 122.302 düzensiz göçmen yakalanmıştır. Düzensiz göçmenler arasında Afganistan uyruklu kişilerin sayısı 2019 yılında 201.437,

4. UNHCR Global Trends 2019 bkz. <https://www.unhcr.org/5ee200e37/> E.T.: 20.06.2021

2020 yılında ise 50.161 kişidir. Bu rakamlara göre en fazla sayıda düzensiz göçmen Afganistan uyruklu kişilerden oluşmaktadır. Türkiye'ye Uluslararası Koruma Başvurusunda bulunan kişilerin sayısı 2019 yılında toplam 56.417, 2020 yılında ise 31.334 kişidir. Bu kişiler arasında, 2020 yılı verilerine göre, Afganistan uyruklu kişilerin sayısı 22.606, Irak uyruklu kişilerin sayısı 5.875, İran uyruklu kişilerin sayısı ise 1.425 olarak belirtilmiştir.⁵

Yukarıda yer verilen rakamlara bakınca sığınmacı, mülteci ve göçmenlerin oranının küresel ve ulusal boyutu dünyada önemli bir insan hareketliliği olduğunu ve insan hakları açısından bir kriz olduğunu göstermektedir. Çeşitli kavramlarla ifade etsek de sığınmacı, mülteci ya da göçmen kavramlarının öznelere 'insan' dan başka bir şey değildir. Bu açıdan insan haklarına ilişkin teorik tartışmalar, çalışmalar aynı zamanda mültecilerin durumuna da ışık tutmaktadır. Ancak ulusal ve uluslararası yasal mevzuatlarda insan olmanın önceliği yurttaş olmaya bıraktığı görülmektedir. Yurttaş olan ve olmayan insanlar arasında köklü ayrımlar yapıldığı, yurttaş olmanın haklardan yararlanmada temel ölçüt olduğuna tanık olunmaktadır.

İnsan hakları bağlamında sığınmacı ve mültecilerin durumuna ve haklarının korunmasına ilişkin çeşitli uluslararası beyanname, sözleşme ve belgeler mevcuttur. Ancak hala dünyada çok fazla insan ülkelerini terk etmek zorunda kalmakta ve insan hakları ihlalleriyle karşılaşmaktadır. Bu durumun farklı nedenleri olmakla birlikte, dünyada hala geçerliliğini koruyan ülkesel ve bölgesel sınırların olması, yurttaş haklarının devletler açısından öncelik teşkil etmesi, bu durumda sığınmacı ve mültecileri koruyan mekanizmaların yetersiz kalması olarak belirtilebilir. İnsan haklarının gelişimi açısından tarihsel olarak önemli bir yol kat edilmiş olsa da günümüzde sığınmacı ve mültecilerin haklarını korumaya ilişkin ulusal ve uluslararası yasal mekanizmalar yetersiz kalmaktadır. Yukarıda belirtilen tablo bunu bize göstermektedir.

Hanna Arendt II. Dünya Savaşı esnasında yaşadıklarından da yola çıkarak, insan haklarını eleştirmekte, insan haklarının hiçbir hakları olmayanların hakları olduğunu ileri sürmektedir. Arendt İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni felsefi açıdan 'saçma', siyaseten ise gerçekçi bulmadığını belirtir ve eleştirir (Çelebi 2009: 91). İşsizlik sigortası, emeklilik

⁵ Bkz. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> E.T.:21.06.2021

hakkı gibi haklarla her insanın doğduğuna ilişkin hükmü gerçekçi bulmaz. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde (İHEB) insan haklarının evrenselliğine vurgu yapılmış ve ulus üstü bir bildirge oluşturulmaya çalışılmış olsa da bunun pratikte bir anlamı olmamaktadır. Aslında bu insan haklarının gelişimi açısından değerli olsa da Arendt bunu gerçekçi bulmamaktadır. *'Arendt'e göre insan hakları denilen şey esasen yurttaşlık haklarıdır; yurttaşlık haklarını kaybedenler insan haklarını da kaybetmiş olurlar'* (Çelebi 2009: 93). Kişiler ancak bir ülkenin yurttaşı olduklarında onların hakları korunabilmektedir. Yurttaşlığını kaybedenler bu nedenle haklarını da kaybetmektedirler. İnsan hakları etkisiz bir söylem olarak kalmakta, bu nedenle Arendt insan haklarının işe yaramaz olduğunu düşünmekte, onları "hiçbir hakları olmayanların hakları" olarak nitelemektedir.

İnsan ve yurttaşlık hakları ayrımı burada önemli bir husus olmaktadır. Çünkü sığınmacı ve mültecilerin durumuna ilişkin önemli bir ayrıntıyı da oluşturmaktadır. Arendt, daha çok yurttaşlık haklarına vurgu yapmış, yurttaşlık haklarını içerisinde bulunduran siyasal hakların, insan olmaktan kaynaklanan haklardan önce geldiğini belirtmiştir. Bu bakımdan da söz konusu haklar insan hakları değil, siyasal bir varlığın üyesi olan bireylerin haklarıdır (Çelebi 2009: 95).

Daha önce vurgulanmış olan 'haklara sahip olma hakkı' bu bakımdan daha anlaşılır olmaktadır. Dolayısıyla haklara sahip olma hakkı, belirtildiği üzere siyasal bir varlık olma, yani siyasal bir topluluğun parçası olma talebi anlamını taşır (Çelebi 2009: 97). Bu bakımdan da insan hakları siyasal bir varlığa emanet edilmiştir. Bu da devlet korumasının insan haklarının korunmasına ilişkin rolünü ifade eder. Bu yaklaşımla aslında insan hakları ile sığınmacı ya da mülteci hakları arasındaki ilişkiyi anlayabilmek, insan haklarından ne anlaşıldığını ve hangi haklara değinildiğini bilmek açısından önem arz eder. Böylece insan hakları açısından sığınmanın yerinin belirlenmesi ve bir hak olarak gerektirdiklerinin değerlendirilmesi mümkün olacaktır (Özbek 2019: 52).

Sığınmanın yerinin belirlenmesi de esasında insan temelli bir yaklaşımla mümkün olabilir. Çünkü sığınmacı ya da mülteci farklı bir 'insan'ı ifade etmez, haklar ve onur bakımından eşit insanın, bozulan ve içsel olarak hissettiği bu eşitliği yeniden sağlamak üzere belli kavramlarla tanımlanmak durumunda olduğu bir durumu ifade eder. Evrensel olarak insan haklarının insanların tümü için insanın layık olduğu yaşam olanaklarının

sunulmuş olması ve bunun zorunluluk içermesi, sığınmacıların da bu çerçeveye alındığını göstermektedir.

Griffi'ye göre insan haklarının insanlık onuruyla bağdaştığı konusunda bir uzlaşma vardır, ancak felsefi olarak kavram tamamlanmış bir alt yapıya sahip değildir. Osiyatynski ise ihtiyaçlara vurgu yapar ve kavramın ihtiyaçlar ve haklardan oluştuğunu belirtir. Haklar bu bakımdan ihtiyaçların karşılanması için vardır. Bu yaklaşım ihtiyaç ve hak kavramını oldukça ilişkili hale getirir. “Peki bu ihtiyaçlar nelerdir?” sorusu doğal bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir insanın kimliği, onuru, özgürlüğü ve güvenliği bu ihtiyaçlar arasında olanlardır. Belirtilen ihtiyaçlara bağlı kılınan haklar ise üç kategori halinde incelenebilir haldedir. Bunlar; Medeni Haklar ve Özgürlükler 2. Siyasi Haklar; 3. Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar şeklinde sıralanmaktadır (Öztürk 2015:56-57).

Shacknove, bireylerin sığınmanın öznesi olduğunu ve onların temel ihtiyaçlarının karşılanmıyor olmasının onları bir arayışa ittiğini söylemektedir. Bu arayış da sığınma arayışıdır. Dolayısıyla bireyler genellikle kendilerine yöneltilen bir tehditten dolayı bu arayışa girmektedir. Bu bireylere yöneltilen tehditler de üç grupta toplanmaktadır: 1. Zalimane Davranışlar, 2. Hayatlarını İdame Edebilmek Üzere Gerekli Ekonomik Temelin Sağlanmaması, 3. Doğal Afetler (Öztürk 2015:57).

İnsandan bahsederken, sığınma talebinde bulunmak zorunda kalan, ihtiyaçları karşılanamadığı için ya da doğal olarak sahip olduğu haklar korunamadığı için hayatını idame ettiremeyen bireyler, bu haklarını tekrar kazanmak üzere arayışa girmektedir. Nedeni ne olursa olsun insan bu arayışa devam etmektedir.

İnsan haklarının evrensel niteliğiyle birlikte eşitlikçi ve tarafsızlık anlayışı bağlamında, sığınmanın öznesi olan bireylerin ihlal edilen haklarının ikame edilmesi ya da ihlal edilen haklarının korunması veya olası herhangi bir tehditten, tehlikeden korunması tüm insanları ilgilendiren bir konu halini almaktadır. İnsan hakları ve sığınma arasındaki ilişkinin somut bir hal alması, daha pozitif bir bakış açısının geliştirilmesi ile mümkün olmaktadır. Somut olma hali ulusal ve uluslararası hukukta yansımaları bulması halinde işlerlik kazanacaktır. İnsan hakları ve sığınma arasındaki ilişki, uluslararası hukukta, sığınmanın bir hak olarak kabul edilip edilmediği, içeriğinin nasıl belirlendiği ve kime ait bir hak olduğu konusu olarak gündeme gelmektedir (Öztürk 2015: 57-58).

2.BÖLÜM

ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlar yaşadıkları yerleri farklı nedenlerle terk etmek durumunda kalmaktadır. Yaşadıkları baskı, zulüm, ya da uğradıkları şiddet nedeniyle bulundukları yerde artık yaşamlarını sürdüremedikleri için, yaşamlarını sürdürmek üzere farklı yerlere göç etmektedir. Tarih yazınında insanların göç etmelerine ilişkin birçok örnekle karşılaşmaktadır. Roma’da sığıntı (*clients*) olarak isimlendirilen özgür ancak vatandaşlık haklarından yoksun olan güçsüz ve yoksul kişilerin, belli kişilerin himayesinde güvenli bir yaşam sürdürme olanaklarına sahip olmaları uluslararası koruma ve sığınma mantığına ilişkin erken dönem örnekleri arasında yer almaktadır (Büyükçalık 2015:9). Sığınmaya ilişkin diğer bir örnek ise Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicreti olarak söylenebilir. Baskı ve zulümden kaçan kişilerin başka bölgelerdeki din adamlarına veya yöneticilere de sığındığı bilinmektedir.

Sığınma olgusunun tarihi M.Ö. 2000’li yıllara kadar uzanmaktadır. Kökleri bu kadar eski dönemlere dayanan ve farklı biçimlerde karşımıza çıkan sığınma olgusunun sınırlarını kesin olarak belirlemek güçtür. (Ergüven ve Özturanlı 2013).

Dünya değiştikçe sığınma biçimleri de değişmiş ve farklı boyutlar kazanmıştır. Özellikle ulus devletlerin inşası sürecinde sığınma kavramının ciddi manada boyut değiştirdiği bir gerçektir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında gerek bireysel gerekse toplu göçlerin yoğunluğu artmış, artan bu artışla birlikte sığınma ve sığınmacıyla ilgili yasal yapılanmalar da hız kazanmıştır.

İnsanların bulundukları yerde katlanılamaz koşullardan kaçmak istemeleri sonucunda başka bir ülkeye göç ederek güvenlik ihtiyacı ve sığınma arayışında bulunmaları, ulus devletlerin inşasıyla vatandaşlık olgusunun ortaya çıkması ve ülke sınırlarının somutlaşması sonrasında daha görünür hale gelmiştir. Ulus devletlere ilişkin coğrafi sınırların belirginleşmesi ve vatandaşlığın hem toplumda manevi olarak varlığını kazanması hem de yasal mevzuatlarda yerini alması ile, devletin bu bütünlük içerisinde sorumluluklarının kapsamı da ortaya çıkmıştır. Devlet ve kişi arasında vatandaşlık bağı, devletin vatandaşı olan bireylere koruma sağlamaya yönelik bir sorumluluk vermiş, bireylere de vatandaşı olduğu devletten koruma talep etme hakkı vermiştir. Bu koruma

şekli devletler nezdinde ulusal koruma olarak yerini almıştır. Buna karşılık olarak, devletin kendisine vatandaşlık bağı ile bağlı olan bireylere birtakım nedenlerle ulusal koruma sağlayamaması ya da bu korumayı sağlamak istememesi halinde, kişi ihtiyaç duyduğu korumayı başka mecralarda aramakta ve güvenli bir yaşam sürdürmek üzere başka yerlere yönelecektir (Büyükçalık 2015:9-10).

Yaşadıkları yerde güvende hissetmeyen ve güvenliklerini sağlamak üzere yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan kişiler vatansız, devletsiz kalmakta ve insan haklarından yoksun kalarak Arendt'in adlandırmasıyla 'yeryüzünün posası' halinde gelmektedirler (Büyükçalık 2015:9-10).

Vatandaşı olduğu devletten koruma alamayan kişilere, uluslararası alanda koruma sağlamak üzere 'uluslararası koruma' uygulaması, uluslararası alanda kişinin korunmasına yönelik geliştirilen bir uygulama olmuştur. Vatandaşlık koruması alamayan bu kişilere alternatif bir çözüm olarak sunulan uluslararası koruma, kişilerin güvenliklerini sağlamaya yönelik faaliyetler bütünüdür. Bu koruma türü alternatif olarak mültecilerin korunmasına ilişkin önemli bir adım olsa da sığınmacı ve mülteci korumasına ilişkin birçok sorunla karşılaşmaktadır.

Ulus devlet yapılanmasında, sınır geçişleri ve sınır içerisindeki kalış koşulları konusunda tek kontrol mekanizması olan devletin sınırları içindeki nesneler ve özneler üzerinde bulunan nihai otoritesi ile kontrolünün, uluslararası korumayı belirleyen uluslararası hukuk dolayısıyla meşruiyetini kaybettiğine ilişkin bir görüş vardır (Büyükçalık 2015:9-10). Ancak uygulamada devletlerin korumaya ilişkin önemli bir rolü olduğu ve ulusal korumanın, uluslararası korumadan önce geldiği görülmektedir. Sığınmacılar başka ülke topraklarına girdikten sonra kendilerini koruyacak yasal bir mekanizmaya ihtiyaç duyarlar. Çünkü henüz vatandaş değillerdir ve vatandaşların sahip olduğu haklardan yoksundurlar. Bu açıdan uluslararası koruma ve bu koruma mekanizmalarının uluslararası hukuk ve ulusal hukuk açısından geliştirilmesi ve uygulanması göç etmek zorunda kalan sığınmacılar ve mülteciler için hayati bir öneme sahiptir.

Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler gibi örgütler ile mülteci ve sığınmacı haklarına ilişkin düzenlenen diğer uluslararası belgeler mülteci hukukunun temelini oluşturulması

açısından önemli adımlardır. Uluslararası mltesi hukukunun oluşturulmasına kaynaklık eden ve buna yol açan unsurlara aşağıda kısaca değinilecektir.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında insan hakları ihlallerinin artması, çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi, yerinden edilmiş çok sayıda insanın olması, sığınmacı ve mülteci meselesinin mn zorunlu kılmış ve Uluslararası Mlteciiler rgt kurulmuştur. 1948 yılında da sığınma hakkını da kapsayan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilmiştir. Sonrasında 1950 yılında Birleşmiş Milletler Mlteciiler Yüksek Komiserliği kurulmuş ve 1951 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Sığınmacılara yönelik günümüzde hala geçerli olan en önemli belge 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesidir. Mlteciilerin statüsünün belirlenmesine yönelik çıkarılan bu sözleşme, zaman ve coğrafya sınırlaması içerdiğinden, yaşanan sorunlara tam çözüm sağlayamamıştır. Sözleşmenin ilk halinin daha sınırlı bir sığınmacı ve mülteci kesimini belirtmesi nedeniyle, daha kapsamlı olan 1967 tarihli Ek Protokol imzalanmıştır (Ergüven ve zturanlı 2013: 1016).

2.1. Uluslararası Korumanın Gelişimi Bağlamında Mülteci Kavramının Mülteci Statüsüne Dönüşümü

Değinilmiş olduğu gibi çeşitli nedenlerle kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan bireylerin durumuna ilişkin, bu kavramın statüye dönüşmesi, bu durumla karşı karşıya kalan bireylerin korunması gerekliliğinin bir sonucudur. Başka bir deyişle, korunma ihtiyaı söz konusu olmakla birlikte, bu ihtiyaa karşılık mülteci olma durumu bir statüyle birlikte uluslararası hukuk açısından şekil bulmuştur. Bu bakımdan da uluslararası koruma ile mülteci statüsü birbirinden ayrı unsurlar değildir (ztrk 2015: 71).

Günümüzdeki mülteci tanımının hukuki bir statü şeklinde karşılık bulmasında etkin olan faktörlerden biri tarihsel şartlar olarak ifade edilebilir. Zorunlu göç dediğimiz durum ülke içinden ülke dışına doğru bir eğilim gösterdiğinde uluslararası bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Dünya savaşları bunun en önemli örneğidir. Savaşlar sonrasında kitlesel glerin hasıl olması ve acil çözüm arayışı bu sürecin bugünkü noktaya taşınmasında etkili olmuştur. Dönemin koşulları içerisinde mülteci kavramına hukuki bir nitelik kazandırılmak durumunda kalınmıştır. Uluslararası koruma ise bu bakımdan savaşlardan sonra özellikle Avrupa’da söz konusu olan g hareketleri ve bunun oluşturduğu kaosa bir çözüm arayışını yansıtmıştır. Savaşlarda rolü olan ve bu sürecin parçasını oluşturan

devletler bu sorunun çözümünde de aktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Öztürk 2015: 72).

2.2. Milletler Cemiyeti Bünyesinde Sığınmacılar, Mülteciler ve Uluslararası Koruma

Sığınmacılara İlişkin uluslararası çözümler ilk olarak I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan olaylar sonucunda Milletler Cemiyeti bünyesinde başlamıştır. Savaş sonrası uluslararası iş birliğini gerçekleştirmek, barış ve güvenliği sağlamak amacıyla 10 Ocak 1920 yılında yürürlüğe giren Milletler Cemiyeti Misakı ile kurulan Milletler Cemiyeti, kuruluşunun akabinde sığınmacıların sorunları ile de ilgilenmeye başlamıştır (Büyükçalık 2015: 12). Bu alandaki ilk önemli çalışma, 1921 yılında Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün MC'ye başvurarak Rus mültecilerin korunmasını istemesiyle başlamıştır. Yapılan bu başvuru neticesinde yerlerinden edilmiş 1 milyondan fazla Rus mülteciye yardım etmek üzere bir Yüksek Komiserlik oluşturulmuş ve başına Norveçli Fridjof Nansen getirilmiştir. Böylece uluslararası alanda faaliyet gösteren ilk kurum olan Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik kurulmuştur. Nansen Rus mültecilerin hukuki statüleri, bulundukları ülkelerde istihdamları ve ülkelerine geri dönüşleri gibi konularda önemli çalışmalar yapmıştır. Rus mülteciler için yapılan diğer bir düzenlemede 1922 yılında Rus Mültecilerin Kimlik Belgelerine ilişkin düzenlemedir. Her ne kadar bu düzenlemede mültecilere vatandaşlık hakkı tanınmasa da ülkeler arasında seyahat etme özgürlüğü tanınması bakımından önemli bir gelişmedir. Rus mülteciler için oluşturulan Yüksek Komiserliğin yetkileri 1924 yılında Ermeniler, 1928 yılında ise Süryaniler, Keldani Süryaniler ve Türk mültecileri kapsamına alarak genişletilmiştir (Büyükçalık 2015: 13). Genişletilen bu yetkiler ile birlikte literatürde "Nansen Pasaportu" olarak ta bilinen özel bir kimlik belgesi oluşturulmuştur. 52 ülke tarafından 1925 yılında kabul edilen bu özel kimlik belgesiyle mültecilerin bu ülkelere seyahat etme özgürlüğü sağlanmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar 1928 yılında yapılan Hükümetler arası Konferans ile geliştirilmeye çalışılmış ve aynı yıl haziran ayında Rus ve Ermeni Mültecilerin Hukuki Durumlarıyla ilgili düzenleme kabul edilmiştir. Gurup temelli yaklaşımlar ile yapılan 1922,1926 ve 1928 düzenlemeleri, mülteciler ile ilgili düzenlemeler olarak tarihte yer almakta ise de bağlayıcı nitelik taşımamaları dolayısıyla; bu düzenlemelerin kabulü, devletlere Milletler Cemiyeti ile iş birliği içinde çalışmaktan başka sorumluluk

yüklememiştir. Rus mülteciler için kurulan ve devamında kapsamı genişletilen Yüksek Komiserlik, Nansen'in ölümü ile bir yıllığına MC'ye bağlanmış ve 1931 yılında Nansen Ofisi adı altında otonom bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu ofis 1938 yılında Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulana kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Büyükçalık 2015: 17).

Bu süreçten sonra ikinci dünya savaşı meydana gelmiş ve Milletler Cemiyeti bu savaşın önüne geçememiştir. Yerinden edilme meselesi devam etmiş ve öncesinde geliştirilen geçici çözümler yeterli olmamıştır. Savaş sırasında birçok insan ciddi zararlar görmüş ve yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yine menşe ülkelerine dönüşü sağlamak üzere 1944 yılında Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (YRI) kurulmuştur. Yerinden edilen kişilere yapılan yardımlarla birlikte kendi ülkelerine geri dönmesi beklenmiş ancak geri dönecekleri ülkeler eski yapısını devam ettiremediği ve birçok değişiklik söz konusu olduğu için bu kişiler geri dönmeyi reddetmiştir. (Öztürk 2015: 74-75)

İngiltere ve Amerika başta olmak üzere devletler, savaş sonrasında ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişileri nitelendirirken mülteci ifadesini kullanmaya çok yanaşmamışlardır. Bu nedenle de 'yerinden edilmiş kişiler' ifadesi daha çok kullanılmıştır. Milletler Cemiyeti döneminde mültecilere yönelik yapılan çalışmalar önceki dönemlerle kıyaslandığında daha düzenli bir izlenim yaratmakla birlikte geniş kapsamlı ve sürekliliği olan bir çözüm üretememiştir. Bu nedenle yeterli olamamıştır.

2.3.Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1933 Sözleşmesi

Göç olaylarının artmasıyla sınırlı çözümlerin işe yaramadığını gören kuruluşlar ve devletler daha sistemli ve kapsamlı düzenlemeler getirmenin gerekliliğini görmüş ve bu bağlamda görev süresi 1938'de bitecek olan Nansen Ofisi Uzmanlar Komitesi aracılığı ile Milletler Cemiyetine iltica edenlerin durumlarını iyileştirecek bir metin sunulmuştur. "Bu metin üzerinde 15 üye ülke temsilcisi ile görüşmeler başlamış ve 1933 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme sekiz ülkenin birtakım çekincelerde koyması ile kabul edilmiştir" (Büyükçalık 2015: 18).

Sekiz ülkenin imzaladığı bu sözleşme, idari tedbirler, hukuki durum, iş kazaları, refah ve yardım, eğitim, maliye rejimi gibi 23 maddeden oluşmaktadır. Bunun mülteciler konusunda önceki sözleşmelere göre daha kapsamlı bir sözleşme olduğu söylenebilir.

2.4. 1948 Tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından imzalanmıştır. Bildirge, 56 BM üyesi devlet tarafından ve 8 çekimser oya karşılık, 48 olumlu oy ile kabul edilmiştir. Türkiye de söz konusu Bildirge'ye taraf devletlerden biridir. Türkiye, Evrensel Bildirgeye, 06.04.1949 tarih ve 3/9119 sayılı 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı' çıkararak taraf olmuştur (Gemalmaz 2005:348).

İHEB, insan haklarına ilişkin verilen uzun mücadelelerin sonucunda geliştirilmiştir. Bildirge insan hakları açısından önemli iyileştirmeler içerse de bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bildirge insan haklarının gelişimi ve birey odaklı olmakla birlikte evrensel bir bakış açısı sunması açısından önemli bir belge olma özelliği taşımaktadır.

Bildirge 30 maddeden oluşmaktadır ve Beyanname'nin en belirgin özelliği hak ve özgürlüklerin tümünden herkesin herhangi bir fark gözetmeksizin yararlanabilecek olmasıdır (Gültaş 2004).

Beyanname herhangi bir ayırım gözetmeksizin herkesin beyannamede belirtilen bütün hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkı bulunduğunu ifade etmekle birlikte kimseye siyasi, hukuksal veya uluslararası statüsü nedeniyle ayırım yapılamayacağını ifade eder. Sığınmacı ve mültecilere ilişkin doğrudan bir ifade olmasa dahi, herhangi bir ayırım gözetilmemesi vurgusu önemli bir husus oluşturmaktadır. İHEB göç olgusuna ilişkin 13. Maddede "*Herkes, her bir Devletin sınırları içerisinde seyahat etme ve yerleşme (ikamet etme) özgürlüğü hakkına sahiptir. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılma/(çıkma) ve ülkesine dönme hakkına sahiptir.*" İHEB'in bu maddesi seyahat özgürlüğüne vurgu yapmakla birlikte, insanların ülkelerinden ayrılma özgürlüğünün olduğunu da belirtmektedir. Ancak yerinden edilmiş kişilerin yaşadıkları zorluklar devam etmektedir. Bu zorluklar terk edilen ülkede karşılaşılan sorunlar ve bulundukları yerleri terk etmeye iten unsurlar olmakla birlikte, göç sürecinde ve göç edilen yerde karşılaşılan sorunlar şeklinde devam etmektedir. İHEB'in sığınmacılarla ilgili 14. Maddesinde "*Herkes, zulümden kurtulmak için başka ülkelerden sığınma/(iltica) talep etme ve sığınmacı/(mülteci) muamelesi görme hakkına sahiptir*" (Gültaş:2004) şeklinde belirtilmektedir. Herkesin zulümden kurtulmak üzere bulundukları ülkeden

başka bir ülkeye sığınma talep etme ve sığınmacı muamelesi görme hakkı olduğu ifade edilmiştir. Bu ifadede bir eşitlikten söz edilebilmekle birlikte, talep etme hakkıyla sınırlandırıldığı, devletler açısından yoruma ve farklı uygulamalara açık olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi, İHEB'in sığınmacı ve mültecilerin durumuna ilişkin sonradan ele alınan uluslararası sözleşme ve metinlere bu haliyle kaynaklık etmesi ve devletlere sorumluluk yüklememesi, yoruma açık bırakılması gibi nedenlerle sorunlu bir boyutu olduğu söylenebilir. Çünkü geçmiş uygulamalarda ve günümüzde yaşanan sığınmacı akınlarında devletlerin sığınmacılara ilişkin farklı uygulamalarda bulundukları, yasal mevzuatların sığınmacı ve mültecilerin haklarını korumak açısından yetersiz kaldığı bir gerçektir.

Beyanname sığınmacılara ilişkin geçen ifade daha önce değinildiği üzere dar bir anlam ifade etmektedir. Ancak yine de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) bir bildiri olması dolayısıyla bağlayıcı olmasa da dünya devletlerinin büyük çoğunluğunun insan haklarına ve temel hürriyetine olan inançlarını ifade ettikleri bu bildiri olması açısından değerlidir (Büyükcılık 2015: 31).

2.5. Birleşmiş Milletler Döneminde Sığınmacılar, Mülteciler ve Uluslararası Koruma

Milletler Cemiyeti'nin yetersiz kalması ve sorunlara çözüm sunamıyor duruma gelmesi ile birlikte, İkinci Dünya Savaşından sonra 1945 yılında Birleşmiş Milletler Antlaşması (BM Şartı) 51 üye devlet tarafından imzalanmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının giriş bölümünde savaşımlara ve savaşımların insanlığa vermiş olduğu acılara değinilerek BM'nin kuruluş amacı ifade edilmiştir (Gültaş 2004: 75).

Bildirge genel olarak uluslararası barış ve güvenliği sağlamayı hedefleyen bir yaklaşım sergilemiştir. İnsan hakları ve özgürlüklerine vurgu yapılan Bildirge 'de, dünyada etkili bir güvenlik sistemi oluşturulması hedeflenmiş ve bu amaçla oluşturulan BM Antlaşması 19. San Francisco Konferansı'nda 26 Haziran 1945 tarihinde kabul edilmiştir. Antlaşma kabul edildikten sonra 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girmiş ve Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur (Büyükcılık 2015: 26).

Milletler Cemiyeti ile kıyaslandığında daha kapsamlı ve sistematik olduğu anlaşılan BM farklı organları bünyesinde bulundurmaktadır. BM Genel Kurul (BMGK), Güvenlik

Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey (BMESK), Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) ve Genel Sekreterlikten oluşan altı adet temel organdan oluşmaktadır.

BM organları içerisinde yerini alan BMESK ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sağlığa ilişkin konularla ilgili olmakla birlikte aktif çalışmalar yürüten organlardan biridir. Milletler Cemiyeti'nden sonra mülteci meselesi bu organ çatısı altında yürütölmeye başlanmıştır (Öztürk 2015: 77).

Birleşmiş Milletler Antlaşması her ne kadar kapsamlı ve sistematik bir oluşum yaratsa da ilticaya ilişkin açık ve somut bir çözüm sunmamaktadır. Bu bakımdan mültecilerin insan haklarına ilişkin garanti olabilecek uluslararası bir yapıya ihtiyaç karşılanamamıştır. Bunun sebebi doğrudan ilticaya ilişkin bir hüküm bulunmamasıdır. Ancak yine de savaşlar sebebiyle ölkelerini terk etmek zorunda kalan, yerinden edilen ya da vatansız kişilerin yaşadıkları sorunlar BM'nin ilgilendiğı sorunlar olmuştur. (Büyöğçalık 2015: 27)

BM antlaşmasının birinci bölümünde ve birinci maddenin üçüncü fıkrasında, BM'nin ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayırımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak ...' şeklinde bir amaç ifade edilmiştir (Göltaş 2004:76)

Antlaşmanın 68. Maddesine bakıldığında BM bünyesindeki Ekonomik ve Sosyal Konsey'in insan haklarının geliştirilmesi görevinin verildiğini anlıyoruz. Buradaki hükümler çerçevesinde BM Genel Kurulu, San Francisco Konferansı'nda mülteciler bakımından uluslararası bir örgütün kurulması doğrultusunda karar almış ve 1946 yılında Ekonomik ve Sosyal Konsey'i bunun için görevlendirmiştir. (Büyöğçalık 2015: 27)

Mülteci hakları bakımından önemli bir adım olarak nitelendirilebilecek bu adım sonunda BM Genel Kurulu'nun 15 Aralık 1946 'da aldığı karar 21 ile Birleşmiş milletler Yardım ve Rehabilitasyon Kuruluşu'nun sorumluluklarını devralmak üzere, Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) için Hazırlık Komisyonu oluşturulmuştur.

Bu komisyona mültecileri kayıt altına almak, korumak, yeniden yerleştirmek ve onların geri dönüşleri ile ilgilenmek üzere geçici yetki verilmiştir. Bu komisyon, 1948 yılında

görevlerini sürdürmek üzere tam olarak faaliyete geçmiş. UMÖ çalışmalarına 28 Şubat 1952'ye kadar devam etmiştir (Büyükçalık 2015: 27).

UMÖ'nün çalışmalarında ABD başta olmak üzere Batılı devletlerine etkili olduğu söylenebilir. Kuruluş statüsünde ise mülteci olarak koruma altına aldığı kişilere yönelik tanım getirmiştir. Söz konusu tanıma göre bu kişiler 'Nazi, faşist veya benzer rejimlerin kurbanları; ırk, din, milliyet, siyasi görüş sebebiyle meydana gelen zulmün kurbanları ve halihazırda mülteci olarak kabul edilenler' olmuştur. UMÖ'nün mültecilere ilişkin getirdiği tanım 1951 Sözleşmesi'nin de ana hattını oluşturmuştur diyebiliriz (Öztürk 2015: 79). Dolayısıyla UMÖ'yü çalışmalarının ya da faaliyetlerinin merkezine mültecileri alan ilk kapsamlı uluslararası örgüt olarak nitelendirmek doğru olacaktır (Büyükçalık 2015: 28).

Mülteci ve sığınmacıların durumuna ilişkin daha kapsamlı ve sorunlara daha çözüme yönelik yaklaşılması açısından yeni tartışmalar söz konusu olmuş ve politik çerçevenin dışında ve daha evrensel nitelikli bir çalışma örgütüne ihtiyaç duyulduğu tartışma konusu olmuştur. UMÖ'nün getirmiş olduğu tanımda zulüm kavramı önemli bir nokta oluşturmakta ancak bu ifadenin Sovyet Blok'unu hedef alan bir ifade olduğu, siyasi bir amaç taşıdığı Hataway tarafından da belirtilmiştir (Öztürk 2015: 80).

2.5.1. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliğinin Kuruluş Süreci ve Mülteci Statüsünü Tanımaya Yönelik Adımlar

İkinci Dünya Savaşı sonlandığında mülteci akınlarının geçici olmadığı uluslararası camiada fark edilmişti. Yapılan tartışmalar ve çalışmalar sonrasında 1 Ocak 1951 tarihinde BM Genel Kurul'u tarafından UMÖ'nün varlığına ikame olarak Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 'uluslararası korumayı sağlamak', mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak ve mültecilerin gönüllü olarak menşe ülkelerine dönmelerine veya bulundukları toplumla bütünleşmelerine önayak olmak üzere kurulmuştur.

BMMYK kurulduğunda dünyada kutuplaşma ve bunun yarattığı politik düzlem hakimdi. Mültecilerin koruması sorununun bu ortamdan etkilenmediğini düşünmek yanlış olacaktır.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (MHSS) 'nin 1. bölümünde mülteci tanımına yer verilmektedir. Madde 1.A.2: *‘‘1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.’’* Buradaki mülteci tanımının en kapsamlı tanım olduğu söylenebilir. Tanımda mültecilerin korumasına ilişkin önemli unsurlar yer almaktadır. Mülteci etiketinin ana çerçevesini ‘zulme maruz kalacak olanlar (zulüm korkusu taşıyanlar) ve ‘korumadan faydalanamayanlar’ oluşturmaktadır. Bu da UMÖ’nün yaptığı tanımın etkisini göstermektedir diyebiliriz. Bu iki koşulu sağlamak ise yeterli olmayacaktır. Bununla birlikte getirilmiş olan diğer koşulları da taşıması da gerekli görülecektir.

‘‘Zulüm korkusu açısından bu sınırlar; ırk, din, milliyet ya da siyasal görüş ile çizilmişken; korumadan faydalanamamanın sınırları ise, vatandaşı olunan veya sürekli ikamet edilen ülkenin sınırları dışında bulunmak ve bu ülkeye kendi tercihi dışındaki sebeplerle dönememek olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte genel çerçeveyi çizen tarihi bir etken de söz konusu olmuştur. Tanım, sadece 1951’den önceki olaylar açısından uygulanacak şekilde oluşturulmuştur’’ (Öztürk 2015: 82).

Komiserliğin kurulmasıyla daha genel nitelikli bir tanım getirilmiş olsa da önceki dönemin etkisi olduğu ve iyileştirmeye ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Çünkü Avrupa dışından meydana gelen olaylar çerçevesinde bir mülteci akını olduğu gerçeği yadsınamamakta ve konunun daha kapsamlı ele alınması ihtiyacını doğurmaktadır.

Bu bakımdan da BMMYK mülteci sorununun hukuki açıdan daha kapsamlı çözüm bulmak üzere konferanslar düzenlemiş ve bir protokol taslağı hazırlamıştır. Bu doğrultuda taslak Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından Genel Kurul’a sunulmuş, sözleşmeye taraf devletlere de gönderilerek 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1967 protokolü, Sözleşmedeki tarihi ve coğrafi kısıtlamayı kaldırmak suretiyle, tanımın uygulama alanına bugünkü niteliğini kazandırmıştır.

2.5.2. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi

II. Dünya Savaşından sonra farklı bir boyut kazanan sığınmacı sorunu BM'nin bu konuda önlem alıp yeni çalışmalar yapmasını sağlamıştır. Sığınmacı sorununun daha önceki düzenlemelerden daha farklı ve ayrıntılı şekilde ele alınması ve iş birliği gerektirmesi, devletler için bağlayıcı düzenlemeler içeren bir belgeye ihtiyacı açık hale getirmiştir. İltica sorununun daha fazla büyümemesi için, devletlerin tutumlarına karşılık yönlendirici mekanizmaya ihtiyaç duyulmuştur. Cenevre sözleşmesine ilişkin ilk çalışmalar BMMYK'nın kuruluşundan bir yıl önce BM Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından yapılmış, vatansızlık gibi konularla ilgilenmek üzere *Ad Hoc* Komite kurulmuştur. Ad Hoc Komite süreç içerisinde mülteci tanımı ve sözleşmenin taslak metni üzerinde çalışmıştır. Komitenin en çok üzerinde durduğu konu ise mülteci tanımı ile ilgili olmuştur. 23 Ocak 1950 tarihinde Fransa, İngiltere ve ABD temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu mülteci tanımına ilişkin genel hatları belirlemiştir. BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi, taslak metni BM Genel Kurula sunulmadan önce incelemiş, son şeklini vermiştir. Sonrasında Genel Kurul 14 Aralık 1950 tarihli 429 (v) sayılı karar ile ilgili sözleşmenin hazırlanmasına ve kabulüne ilişkin Tam Yetkililer Konferansı'nın toplanması yönünde karar vermiş, Konferans 2 ve 25 Temmuz 1951 tarihleri arasında Cenevre'de toplanmıştır. Oturumlardan sonra Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi olarak 28 Temmuz 1951 tarihinde 24 devlet tarafından kabul edilmiştir. Sözleşme, 22 Nisan 1954 tarihinde de yürürlüğe girmiştir (Büyükçalık 2015:41-42). BMMYK'nın kurulması ve Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesinin imzalanması sonrasında sığınma olgusu bir hukuk alanı olarak uluslararası hukukta yerini almıştır. Ancak Sözleşme yaptığı mülteci tanımıyla “statü” ve “haklar” bakımından çok detaylı hükümler içerse de “sığınma hakkı” konusunda her hangi bir açıklama getirmemiştir. Bu durum, 1951 Sözleşmesinin hazırlıkları sırasında aktif olan devletlerin egemenlik kaygılarıyla hareket ettikleri bu bakımdan da mülteci statüsü üzerinde inisiyatif tamamen elden bırakmak istememeleri ile açıklanabilir. Bununla birlikte devletlere tanınmış olan coğrafi ve tarihi çekince koyabilme hakkı, Sözleşmenin en çok eleştirilen yönü olmuş, yeni bir düzenleme yapma ihtiyacı duyulmuştur (Özbek 2019).

2.5.3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Tarihli Protokol

Cenevre Sözleşmesi göçler sonucunda mağdur olan mülteci ve sığınmacılar ile ilgili hukuki nitelik taşıyan önemli bir belgeydi. Fakat bu belge II. Dünya Savaşı sonrası mağduriyeti oluşan mülteci ve sığınmacılarla ilgili olduğundan bazı kısıtlamalar getiriyor ve bu yüzden de eleştiriliyordu. Bu sözleşmeye yapılan eleştiriler genelde tarih ve coğrafya kısıtlamaları nedeniyleydi Hızla artış gösteren sığınmacı mağduriyetleri, bu sözleşmenin güncellenmesini, geliştirilmesini ve zamanın şartlarına uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu bağlamda korunmaya ihtiyacı olan kişilerin herhangi bir tarih ve coğrafi sınırlama olmadan, korunması hususunda 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiştir.

1967 Protokolü ile Cenevre Sözleşmesi'nde yazılı olan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda" ibaresi metninden çıkarılmıştır. Bu şekilde tarih ve coğrafi sınırlama ortadan kaldırılmıştır. Bu durum sığınmacı ve mülteci hakları açısından önemli ve olumlu bir gelişmedir.

2.6. Mültecilerle İlgili Diğer Uluslararası Belgeler

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü dışında mülteci ve vatansız kişilere ilişkin sözleşmeler mevcuttur. Bu uluslararası sözleşmelerin bazıları şu şekilde sıralanabilir: Savaş Zamanında Sivil Kimselerin Korunmasına İlişkin 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi, Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname, Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, Kadınlara Yönelik Her Tür Ayrımın Kaldırılmasına Yönelik Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1979), Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme (1961)

Dünya çapında düzenlenen mülteci ve sığınmacılarla ilgili metin ve sözleşmeler hukuki açıdan önemli ilerlemelerin kaydedilmesini sağlamıştır. Göçler sonrasında mülteci ve sığınmacı problemlerinin çeşitlenmesi ile ortaya çıkan istisnai durumlar, bu konuyla ilgili yeni önlemlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Uluslararası antlaşma ve sözleşmeler ile ortaya atılan çözümler, bölgesel bazda bazı sorunların çözümünde maalesef yeterli olamamıştır. Bu nedenle, bölgesel sorunları çözmek amaçlı, birçok hukuki metin bölgesel

düzeyde oluşturulmuştur. Bölgesel düzeyde oluşturulan bazı sözleşme ve metinler aşağıda sıralanmıştır.

2.6.1. Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Afrika Birliği Sözleşmesi

Sözleşme devlet ve Hükümet Başkanları Kurulu tarafından Altıncı Olağan Oturumunda kabul edilmiştir. Afrika'da sayıları sürekli artan mülteciler ve mültecilerin içinde bulunduğu sefaleti hafifletmenin ve onlara daha iyi bir yaşam sağlamaya yönelik yollar bulmak amacıyla kurulduğunu beyan eden bir sözleşmedir. Afrika'daki mültecilerin sorunlarının çözümü doğrultusunda imzalanan bir sözleşmedir. Sözleşme 1951 Tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 1967 Protokolünü temel almış ve BM sözleşmesine taraf olmayan devletleri de sözleşmeyi kabul etmeye davet etmiştir. (BMMYK 1998: 314-315)

2.6.2. 1984 Tarihli Cartagena Bildirgesi

1980'li yıllarda Orta Amerika'da yaşanan iç karışıklıklar neticesinde, 2 milyona yakın insan mülteci ve sığınmacı konumuna düşmüştür. Ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan bu insanlar göç ettikleri yerlerde önemli sosyal ve ekonomik sorunlar yaşamışlardır. *“Oluşan mülteci ve sığınmacı problemleri nedeniyle, 19-22 Kasım 1984 tarihinde, uzman ve hükümet temsilcilerinden oluşan bir grup, mültecilerin yasal ve insancıl problemlerden korunması hakkında, uluslararası konferanslar dizisi tertiplemişlerdir. Bu konferanslar neticesinde, Orta Amerika, Panama ve Meksika'daki mültecilerin sorunlarının çözümüne yönelik Cartagena Bildirgesi kabul edilmiştir”* (Büyükcılık 2015)

2.6.3. Arap Sözleşmesi (Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi)

Arap Ülkeleri Birliği'ne üye devletler, bölgelerinde meydana gelen mülteci sorunlarına çözüm geliştirmeye çalışmışlardır. Sözleşmenin giriş kısmında Üye Devletler 'in hükümetlerinin, “dini inançlarından, Arap ve İslam tarihinin köklerine dek uzanan ve insanca yüce değerler ve yüksek hedefler ile hak ve özgürlükler atfeden ahlaki kurallardan esinlenerek...” şeklinde belirtilerek söz konusu sözleşmede hemfikir olduklarını belirtmişlerdir. Giriş bölümünde ayrıca, Mültecilerin hukuki Durumuna dair 1951

Cenevre Sözleşmesi, Mültecilerin hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolü ile diğer uluslararası kişisel, siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal haklar sözleşmeleri de teyit edilerek imzalandığı ifadesi yer almaktadır. Sözleşmede 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde yer alan tanıma kıyasla daha geniş bir mülteci tanımı yapılmıştır (Büyükçalık 2015:61). Arap Sözleşmesi kapsamı içerisinde bir mülteci:

1. *Vatandaşı olduğu ülke veya bir vatandaşlığa sahip değilse ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, ırkı, dini, etnik kökeni, milliyeti ya da belirli bir toplumsal gruba aidiyeti, ya da siyasi fikirleri nedeniyle zulüm görmekten haklı nedenlere dayalı bir korku duyan ve ülkesinde korunma arayamayan ya da ülkesine geri dönemeyen ya da korkusu nedeniyle koruma aramak veya dönmek istemeyen herhangi bir kimse.*
2. *Ülkesine yönelik savaş, işgal ya da yabancı denetimi ya da ülkenin bütününde ya da bir bölümünde kamu düzeninin ciddi biçimde bozulmasıyla sonuçlanan doğal afet ya da yıkıcı olayların meydana gelmesi nedeniyle, menşe ülke, yer veya daimî ikameti dışında bir ülkede sığınma aramak zorunda kalan herhangi bir kimse.*

Sözleşmede belirtilen mülteci tanımının ilk fıkrasında etnik köken kaynaklı zulüm unsuru, ikinci fıkrasında ise kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylara ilişkin bir nitelik atfedilmekte olduğu görülmekte, bu bakımdan da 1951 Sözleşmesi ile karşılaştırıldığında daha geniş bir mülteci tanımı olduğu görülmektedir (Büyükçalık 2015:61).

2.6.4. Avrupa Birliği Amsterdam Antlaşması

Avrupa Birliği kurulduğu günden beri mülteci ve sığınmacıların haklarının korunmasıyla ilgili birçok yenilik yapmıştır. Yapılan bu yeniliklerden önemli olanlarından bazıları da iltica, göç ve sınır güvenliği ile ilgili olmuştur. İltica, göç ve sığınmacı konularının ayrıntılı bir şekilde düzenlendiği bir belge olan Amsterdam Antlaşması, 1997 yılında 15 ülke tarafından imzalanmış ve 1999'da yürürlüğe girmiştir.

2.6.5. Tampere Zirvesi

Amsterdam Antlaşması'nın pratiğe geçmesinden sonra, iltica, göç, sığınmacı ve mülteci konularında ortak bir hareket tarzının geliştirilmesi amacıyla Tampere Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu zirvenin asıl amacı, bazı konulardaki iş birliğinin daha ileri bir

seviyeye taşınmasıdır. Tampere zirvesinde göç ve iltica konularıyla ilgili, ortak bir sığınma sisteminin meydana getirilmesi amacı belirtilmiş ve bunun gerçekleştirilmesi için dört önemli husus belirlenmiştir. Bunlar; a) sığınma başvurusunun hangi devlet tarafından inceleneceğinin belirlenmesi; b) adil, hızlı ve etkili bir sığınma ve mülteci sisteminin belirlenmesi; c) mülteci statüsünün tanınması ve içeriği; d) uzun vadeli bir ortak sığınma prosedürü ve tek bir sığınma statüsünün belirlenmesidir. Avrupa Birliğinin destekleriyle yapılan bu zirve ve bu zirvenin sonuç bildirgesinde bahsedilen düzenlemeler genel düzenlemeler olmasıyla birlikte, mülteci ve sığınmacılara yönelik özel hususlar barındıran, başka birçok düzenlemeye de yol göstermiştir.

2.6.6. Avrupa Birliği Lahey Zirvesi

Lahey Zirvesi'ni, Avrupa Birliği 2003 yılında gerçekleştirmiştir. Bu zirvede Tampere Zirvesi'nde ortaya konan hedeflere bağlı kalınacağı ve belirtilen bu hedeflere 2010 yılına kadar ulaşmak konusundaki kararlılık deklare edilmiştir. Lahey Zirvesi'nde belirlenen prensipler şunlardır: Avrupa Birliği dışında kalan ülkelerin göç ve iltica sistemlerinin geliştirilmesi için bu ülkelerle iş birliği yapılacak yasadışı göçlerle mücadele edilecek, yerleştirme programları güncellenecek ve yeniden yerleştirme programı uygulanacak, kayıt dışı göçmenlerin iadesi için politikalar oluşturulacak ve sınır güvenliği alanında iş birliğini sağlanacaktır.

2.6.7. Hague Programı

2004 yılında Brüksel Avrupa Konseyi'nde gündeme gelen Hague Programı'nda, Tampere Zirvesi'nin ardından 5 yıllık dönemde göç, mülteci ve sığınma ile ilgili meydana gelen gelişmelere değinilmiş ve göç, mülteci ve sığınmacılara yönelik kapsamlı yaklaşımın gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda göç ile ilgili özellikle kaynak ve transit geçiş ülkeleri ile iş birliğine gidilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

2.6.8. Avrupa Birliği Lizbon Antlaşması

Avrupa Birliği ile ilgili birçok alanda çok önemli değişiklikler barındıran Lizbon Antlaşması, 2009 yılının aralık ayında yürürlüğe girmiştir. Lizbon Antlaşması'nda göç, iltica ve sığınma ile ilgili yapılan değişiklikler Özgürlük, Güvenlik ve Adalet başlıklı kısımda yer almıştır. Lizbon Antlaşması'nda yasa dışı göç ile mücadele edileceği ve

izinsiz yerleşme durumlarında sınır dışı etme ve geri gönderme gibi yollara gidileceği ifadeleri iltica, göç ve sığınmayla ilgili ilgi çekici bir husustur.

2.6.10. Stockholm Programı

Stockholm Programı, 2010-2014 yılları arasında göç, iltica ve sığınmacı konusunda yapılacak çalışmalara yol göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu program Lizbon Zirvesi, Lahey Zirvesi, Tampere Zirvesi ve Lizbon Antlaşması'ndaki hükümlerle çelişmeyecek bir şekilde oluşturulmuştur "Birliğin göç konusundaki öncelikleri Stockholm Programı'nda şu şekilde belirtilmiştir; diğer ülkeler ile evrensel bir göç yaklaşımı geliştirmek, iş piyasalarının da ihtiyaçları gözetilerek üye ülkeler nezdinde ortak bir politika oluşturmak, daha sıkı bir uyum politikası sağlamak, yasadışı göçle mücadeleyi hızlandırmak ve kimsesiz küçükler için koruyucu önlemler almak." (Akçadağ 2012: 22).

Yukarda göç, mülteci ve sığınmacılarla ilgili uluslararası ve bölgesel düzeyde yapılan bazı anlaşmalara düzenlemelere zirvelere ve programlara değindik. Bunlara değinmememizin sebebi göç eden insanların karşılaştıkları sorunların çözümünde uygulanan yöntemlerin hukuki ve evrensel boyutlarını göstermekti. Görüldüğü üzere kendi ülkelerinden belirli sebeplerle ayrılmak zorunda kalan insanların hem kaynak ülkeleri hem transit geçtikleri ülkeleri hem de varmak istedikleri ülkeleri belirli hukuksal düzenlemeler yapmak zorunda bıraktıkları bir gerçektir. Çünkü göçmenler sadece sayısal bir hareketlilik değil aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik vb. birçok problemi durumunu da beraberinde getiren bir realitedir. Bu yüzden çalışmamızın bu kısmında buna değinme gerekliliği hissettik.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SIĞINMACI VE MÜLTECİLERİN DURUMUNA İLİŞKİN GELİŞMELER

Dünyada meydana gelen göç ve sığınma hareketleri, önemli bir jeopolitik konuma sahip Türkiye’de de yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra bu coğrafya hem cumhuriyetten önce hem de cumhuriyetin ilanından sonra önemli göçlere sahne olmuştur. Bu durum, Türkiye’de sığınma ve sığınmacı, mülteci gibi konularda önemli gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Yaşadığımız coğrafya tarihi boyunca değişik kültürlerle, dinlere ve uluslara ev sahipliği yapmış ve üç kıta arasında köprü vazifesi görmüştür. Günümüz Türkiye’sinin demografik kültürel ve ekonomik durumu üzerinde tarih boyunca yaşanmış göçlerin önemli etkileri vardır.

3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminden Cumhuriyet Dönemine Türkiye’de Sığınma Süreçleri

Anadolu, iklimsel özellikleri ve coğrafi konumu başta olmak üzere, üç kıtayı birbirine bağlaması hasebiyle her zaman önemli göç güzergahlarından biri olmuştur. Aynı zamanda göçmenlere davranış biçimleri ve onları sahiplenme özelliği bakımından sığınmacılar için cazip bir geçiş noktası özelliği de taşımaktadır. Anadolu coğrafyasına yapılan göçler bireysel olduğu gibi toplu şekilde de gerçekleşmiştir. Coğrafyaları birçok bakımdan önemli şekilde etkileyen göçler bireysel göçlerden çok kitlesel göçlerdir. Kitlesel göçler tarihsel olarak önce Osmanlı devletini sonra da Türkiye Cumhuriyeti’ni etkilemiştir. 1850’lerde Kırım Tatarlarıyla başlayan göçler ve sığınmalar, sonrasında Gürcü, Çerkezler Dağıstanlılar, Çeçenler, Lazlar gibi Kafkaslar’ da bulunanların da gelmesiyle göçler devam etmiştir. Kuzey bölgelerden gelen bu göçlerin yanında diğer bir önemli göç dalgasını ise Arnavut, Boşnak, Pomak vb. diğer halklar gelmesiyle olmuştur. Bu göçler arasında en büyük dalga olan Kırım Tatar Göçleri, Osmanlı coğrafyasına yapılan ilk büyük Müslüman göç dalgasıdır.

Daha önceki dönemlerde de Kırım Tatarlarının Osmanlı coğrafyasına bazı daha küçük göç hareketleri bulunmaktaydı. Fakat büyük çaptaki ilk büyük göç dalgası, 1783'te Çarlık Rusya'sının Kırım'ı ele geçirmesiyle olmuştur. Bu dönemden sonraki Tatar göçlerinde uzun yıllar etkili olan Osmanlı – Rus savaşları belirleyici olmuştur. 1917'de ise Rusya'da yaşanan Ekim Devriminden kaçan yaklaşık 250 bin insanın Osmanlı topraklarına sığınmacı olarak gelmeleri, sığınma olgusunun eski dönemlerden beri var olduğunun en önemli kanıtlarıdır (Korkut 2010: 50).

Bir başka kitlesel göç hareketi olan Çerkez göçleri Anadolu'nun kültürel ekonomik ve demografik yapısını önemli ölçüde etkileyen kitlesel göç hareketidir. Belirli periyotlarla yaklaşık 2,5 milyon Çerkez'in göç ettiği tahmin edilmektedir. “Bu dönemde Osmanlıya sığınan Çerkez nüfusunun 1 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Rus kaynaklarına dayalı bu veriye karşılık Türk araştırmacılar bu sayının 1 ila 2 milyon arasında olduğunu iddia etmektedirler” (Erdoğan ve Kaya 2015: 141).

Yine 19. Yüzyılın başlarında Azerbaycan dolaylarından da birçok göçmenin geldiği bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında on binlerce göçmenin göç ettiği de bilinmektedir. Bir başka kitlesel göç hareketi ise Gürcü göçleridir. Osmanlı – Rus savaşı (1828 – 1829) sonrasında başlayan Gürcü göçleri uzun yıllar devam etmiştir.

Osmanlı coğrafyasına İstanbul'un fethiyle getirilen Arnavutlar, 15. Yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da Arnavutköy semtinde iskân edilmiştir. Arnavutköy, bu yıllardan itibaren Arnavut ve Türk kültürünün kaynaştığı bir merkez olmuştur. Osmanlı kendisine sığınan insanlara sadece sığınmacı gözüyle bakmamış aynı zamanda onları önemli devlet kademelerine de getirmiştir. Örneğin: Arnavutlar, Osmanlı Devleti önemli makamlarında en fazla görev almış etnik gruplardan biri olmuştur. Osmanlı'da sadrazamlık görevine getirilen 215 kişiden 35'inin Arnavut olması bunun kanıtıdır. Günümüzde ise, ülkemizde beş milyon civarında Arnavut kökenli vatandaşımız olduğu sanılmaktadır. Polonya'nın 1830 yılında Rus topraklarına katılmasıyla, ülkenin aydın kişilerinden müteşekkil yaklaşık 10,000 kişi Polonya'dan göç etmiş ve bu göçmenlerin büyük bir kısmı da Osmanlıya sığınmıştır.

Osmanlı döneminde yaşanan bir diğer önemli göç hareketi de Arap göçleridir. Arap coğrafyası yıllarca Osmanlı hakimiyeti altında kalmıştır bu durum Arapların Osmanlı topraklarında bir tebaa olarak yaşamalarına fırsat vermiştir özellikle halifelik makamının

bütün Müslümanları kucaklayan bir makam olması nedeniyle Araplar Osmanlı coğrafyasında hiçbir sıkıntı yaşamadan varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bazı bölgelerimizdeki Alevi Araplar da yaşadıkları bölgede maruz kaldıkları baskıdan kaçıp Osmanlıya yerleşmişlerdir. Aynı zamanda ticaret, evlilik gibi birçok nedenle de Osmanlıya yerleşen Araplar vardır. Arap göçlerinin en büyük ve en son dalgası ise I. Dünya Savaşı öncesinde Suriye bölgesinde Batı destekli Arap milliyetçiliği hareketinin giderek radikal bir boyut kazanması üzerine gerçekleşmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Bosna'yı işgal etmesiyle 1918'e kadar bu bölgeden Osmanlıya dört büyük göç dalgası yaşanmıştır.

3.2. Cumhuriyet Döneminde Sığınma ve Mülteci Hareketleri

Osmanlının son dönemi kadar olmasa da Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonrada topraklarımız belirli aralıklarla bazen yoğunlaşan bazen de seyrekleşen göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmıştır bunun en son örneği Suriye'deki iç savaştan kaçan Suriyeli vatandaşların yarattığı dalgadır. Ülkemiz sadece Suriye'den değil Ortadoğu'nun birçok ülkesinden göçlere maruz kalmıştır. Genelde Türkiye'ye göç eden bu insanların ortak noktalarından biri savaştan ve kendi ülkelerindeki siyasi sorunlardan kaçmalarıdır. Anadolu'ya gelen ve sığınan bu insanların bir diğer ortak yönü ise, son derece büyük kayıplar, acılar yaşadktan sonra Türkiye'ye gelmiş olmalarıdır.

Türkiye tarih boyunca çok önemli medeniyetlerin yaşandığı bir coğrafya olarak bilinmektedir. Tarihi boyunca birçok göç alan Türkiye de bu göçlerle baş edebilecek sosyal, kültürel ve ekonomik önlemler almıştır. Göç hareketlerinin Cumhuriyet dönemi sonrasında da devam ettiğini belirtmiştik. Cumhuriyet yıllarının ilk göç hareketi, 1923 yılında gerçekleşen Türk – Yunan mübadelesi ile olmuştur. Bu göç dalgası, mübadele kelimesinden de anlaşılacağı üzere karşılıklı bir şekilde gerçekleşmiştir. 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişinin göç ettiği bilinmektedir. “Bu dönemde Kafkaslar ve Balkanlardan göçler ise devam etmiştir. Temelde soydaşların ülkelerine dönüşü gibi görünen bu durum aslında sığınmacılık sorununun da temelini oluşturmaktadır. Çünkü insanlar, uluslararası bir problemin çözilememesinden kaynaklı yer değiştirmektedirler” (Buz 2002: 35).

Türkiye'ye Yugoslavya – Makedonya'dan gelen toplu göçler bir diğer önemli göç dalgasıdır. Makedonya'da yaşayan Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti'ne ilk göçü 1924 yılında yaşanmıştır. Bu dalgayı 1936 yılındaki ikinci göç dalgası takip etmiştir. Bu göç hareketlerinde, Yugoslavya – Makedonya topraklardaki devletlerin izlemiş oldukları politikalar etkili olmuştur. 1953 yılında Makedonya ile imzalanan “Serbest Göç Anlaşması” ile, Makedonya'dan ülkemize üçüncü büyük göç dalgası başlamıştır. “Cumhuriyet döneminde de sığınma hareketleri Osmanlı döneminde olduğu gibi yoğun olarak yaşanmıştır. İmparatorluğun çöküşü ile sınırları belli olan Türkiye topraklarına, sınır dışında kalan soydaş ve dindaşların göçü, ilk göç olarak kabul edilmektedir. Bu göç akımları neticesinde 1934 yılında çıkarılan İskân Kanunu, yapılan göçleri düzenlenmeye ve Türk ulusal kimliğinin inşasına yönelik ilk milli kanundur” (İçduygu 2012: 11).

Yugoslavya'dan ise Türkiye'ye Cumhuriyetine birçok aile göç etmiştir. Bu ailelerden 1950 yılına kadar gelenlerden 14.494 kişi iskân edilmiştir. Bazı diğer aileler serbest göçmen olarak Türkiye'ye yerleşmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye yapılan göçlerden bir diğeri de Bulgaristan'dan gelen göçlerdir. Bu göçler aynı zamanda kitlesel göç olmaları bakımından önemlidir. Bulgaristan'dan gelen kitlesel göçler belirli periyotlarla 1989 yılına kadar sürmüştür. Bu zaman zarfında sayıları yaklaşık 800 bin kişiye ulaşan göçler, dört aşamada gerçekleşmiştir: 1925 yılındaki Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi ile 1949 yılına kadar 218.998 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.

1946 yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra, 1949–1951 döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen toplam göçmen sayısı 156.063'tür. 1968-1979 yılları arasında da “Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması” çerçevesinde 116.521 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Bulgaristan'dan son göç hareketi 1989 yılında Türk kökenli Müslüman Bulgar vatandaşlarının, 1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi'nin akabinde, İran'dan Türkiye'ye yaklaşık bir milyona kişi göç etmiştir. Göç edenlerin arasında etnik kökenler bakımından çoğunluk Azeri olmak üzere Fars ve Kürt kökenliler insanlar da yer almıştır. 1980'li yılların başında Sovyet – Afgan savaşı nedeniyle birçok Afgan asıllı insan yine Türkiye'ye sığınmıştır. 1982 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi neticesinde başlayan savaş nedeniyle, orada yaşayan Özbekler, Uygurlar, Kazaklar ve Kırgızlar gibi birçok Türk kökenli insan Türkiye'ye gelmişlerdir.

Suriye'den, Türkiye'ye bireysel göçler dışında, 1945, 1951, 1953 ve 1967 yıllarında toplu göçler gerçekleşmiştir. Sayıları kesin olarak bilinmeyen bu göçmenler, Kırıkhan, İskenderun ve Adana'ya yerleştirilmiştir.

Irak'tan olan kitlesel göçlerin büyük bir kısmı 1988 yılında Kuzey Irak'ta yaşanan Halepçe katliamı sonrası yaşanmıştır. Bu göçlerde Türkiye'ye sığınan insanların sayısı 51.542'yi bulmuştur. 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında da 467.489 insan kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrası dönemden başlayarak Türkiye'ye yönelik yoğun göç hareketleri yaşanmıştır. Göçlerin daha çok Balkan ülkelerinden gerçekleştiği görülmektedir. Balkanlarda yaşayan kişilerin Türk soyundan olmaları ve Türkiye'nin de bu soydaşlarına karşı açık kapı politikası uygulaması sayının fazla olmasındaki ana etkindir. Türkiye, komşu ülkelerde yaşanan savaşlar sebebi ile de belirli miktarda göçmen kabul etmiştir. Tabloda en dikkat çeken durum ise Suriye'den göç edenlerin sayısının yüksekliğidir. Suriyeli sığınmacı sayısı, Haziran 2016 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan verilere dayanmakta ve sadece kayıtlı kişileri içermektedir. Kayıt dışı olan kişilerde düşünüldüğünde, Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacı sayısının daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Yaşanan bu göç ve sığınma hareketleri sonucunda ortaya çıkan sorunlara yönelik gerek uluslararası gerekse ulusal çözüm arayışları zorunlu hale gelmiştir. Devletler, karşılaştıkları problemlerin çözümüne yönelik uzun çalışmalar neticesinde bir takım yasal ve kurumsal düzenlemeler yapmışlardır. Uluslararası boyutta Milletler Cemiyeti ile başlayan bu çalışmalar, Birleşmiş Milletler döneminde de devam etmiştir. Konunun uluslararası yapısı nedeni ile birçok ülke, yapılan çalışmalarda yer almış ve ortaya çıkan anlaşma ve sözleşmelere taraf olmuşlar ve akabinde kendi iç hukuklarında da birtakım yeniliklere gitmişlerdir.

3.3. Sığınmacı ve Mültecilerin Durumuna İlişkin Yasal Mevzuat

3.3.1. 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü'nün Yasal mevzuattaki Yeri

1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesinin taraf ülkelerinden birisi olan Türkiye, 1954 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşmeyi 1961 yılında onaylamıştır. Türkiye kabul ettiği bu sözleşmeyle ilgili katılım belgesini de 1962 yılında göndermiş ve bu sözleşmeye

resmi açıdan taraf olmuştur. “Cenevre sözleşmesinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen 1967 Ek Protokolü ise, Türkiye tarafından 1968 yılında kabul edilmiş ve aynı yıl Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.” (Akyürek 2007: 48). Bu sözleşmeye birçok ülke gibi Türkiye’de birtakım şerhler düşerek taraf olmuştur. Türkiye bu tavrı 1967 Ek Protokolünde de devam etmiştir.

Türkiye’nin bu sözleşmeye şerh olarak koyduğu tarihi ve coğrafi kısıtlamalar nedeniyle sadece Türkiye sadece Avrupa’daki 1951’den önceki olaylarla sınırlı ve sadece Avrupa’dan gelen kişilere mültecilik statüsü vermektedir. Türkiye’nin “1951 öncesi olaylar” kısıtlaması, 1967 Protokolü ile birlikte kaldırılrsa da coğrafi kısıtlama varlığını sürdürmüştür. Bunun en önemli sebebi ise, coğrafik konumu nedeniyle Türkiye’nin jeopolitik önem arz etmesi ve sıkça göç hareketlerine maruz kalmasıdır.

Türkiye, Avrupa dışından gelen kişilere karşı coğrafi sınırlama koymuş olsa da ülkeye gelen ve mağduriyet yaşayan sığınmacılara karşı kayıtsız kalmamıştır. Avrupa dışından gelen sığınmacılara mültecilik statüsü tanınmasa da sığınmacılara özel statüler geliştirilmiş ve başarıyla uygulamıştır. Bu sığınmacılar için getirilen özel statüler, son dönemde Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde ortaya çıkan gelişmeler göz önüne alınarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Türkiye’nin göç, sığınmacı ile ilgili uzun süredir doldurulması gereken mevzuat boşluğu, 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile doldurulmuştur. Mülteci ve sığınmacılar ile ilgili önemli düzenlemeleri kapsayan bu kanun, bu konuda var olan boşlukları doldurması ve eksikleri gidermesi açısından son derece önemlidir. Bu öneminden dolayı aşağıda 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği üzerinde durulması yerinde olacaktır.

3.3.2. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Uygulama Yönetmeliği 17 Mart 2016 tarih 29656 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2014 yılından itibaren yürürlükte olan 6458 sayılı Kanun kapsamında uygulanmakta olan vize uygulamalarına ve ikamet izinlerine dair usul ve işlemler, Yönetmelik ile detaylı olarak hüküm altına alınmıştır. Yönetmelik aynı zamanda Göç Politikaları Kurulu ile Göç

Danışma Kurulu, Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu ve Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu ile bunların çalışma prensiplerine ilişkin düzenlemeler de içermektedir. Yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ile, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde yabancılarla ilgili iş ve işlemler ile sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların Türkiye'den münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumanın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır. Uygulamaya konulan yönetmelik, kanun uygulanırken ortaya çıkan ikili durumların giderilmesi ve uygulama esnasında mutabakat sağlanması adına önem arz etmektedir.

3.3.3.1. İkincil Koruma- Şartlı Mülteci Statüsü

Kendi ülkelerini terk etmek ve başka bir ülkeye sığınmak isteyen bireylere sağlanan başka bir statü ise ikincil koruma statüsüdür. Bu statünün bir diğer adı da tamamlayıcı koruma statüsüdür,

Avrupa ülkeleri mülteci statüsüne uymayanları şu üç statüyle ülkelerine kabul etmektedirler “de facto mülteci”, “savaş mültecisi” veya “insani sığınmacı” Geri Göndermeme ilkesi gereğince ortaya çıkan bu durum Türk hukuk sisteminde, ikincil koruma adı altında düzenlenmiştir. Mülteci veya şartlı mülteci durumunda olmayan bireyler için yapılan bu koruma statüsü YUKK (2012: madde 63)’de şu şekilde tanımlanmıştır: “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür.”

Sonuç olarak asli insan haklarından biri olan yaşama hakkının korunması amacıyla oluşturulan bu koruma yöntemi insan hayatını garanti altına almaya yönelik ciddi ve önemli bir yöntemdir.

Ülkemizdeki göçmen profilleri dikkate alındığında çoğunluğun sığınmacılardan oluştuğu gözlenmiştir. Türkiye'nin, doğudan gelen kişilere mülteci statüsü vermemesi nedeniyle Türkiye'de mülteci statüsüne sahip sığınmacılara rastlamak oldukça zordur. Bu nedenle çalışmanın ilerleyen kısımlarında Türkiye'de temel statü olan sığınmacılık ve bu statüyü almaya hak kazanan sığınmacılar ekseninde tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

3.3.3.2. Geçici Koruma

Geçici koruma, büyük çaplı sığınma faaliyetlerinin ortaya çıkması durumunda uygulanmak üzere hazırlanan acil bir yöntemdir. Bu yöntemin amacı mülteci ve sığınmacıların ivedilikle güvenli yerlere ulaştırılmaları ve insan hakları gözetilerek muamelede bulunulmasıdır. “Geçici koruma, bireysel olarak statü işlemlerinin gerçekleşmesi için yeterli zamanın var olmaması nedeni ile toplu olarak güvence sağlanması ve sığınanların koruma altına alınması sürecidir” (Çiçekli 2014: 313).

3.3.4. Sığınmacılara İlişkin Diğer Yasal Mevzuatlar

3.3.4.1. Geçici Koruma Yönetmeliği

Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriye'deki iç savaş nedeniyle meydana gelen toplu sığınma hareketlerinin artması sonucu uygulamaya koyduğu Geçici Koruma Yönetmeliği, 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye'nin iltica ve göç konusunda temel kanunun 91. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. Bu yönetmeliğin amacı Geçici Koruma Yönetmeliği (2014)'te şu şekilde belirtilmiştir: “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/42013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar

arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemek” (Geçici Koruma Yönetmeliği 2014: madde 1).

3.3.4.2. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun

Bu kanun 27 Şubat 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde onaylanmış, 6 Mart 2003 tarihli Resmî Gazetede de yayımlanmış, yayımından 6 ay sonra da yani 6 Eylül 2003 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Kanunun uygulanmasına dair başka düzenlemeler ise “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği” ile yapılmıştır. Fakat daha sonra 13 Ağustos 2016 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan “6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu” ile bu Kanun yürürlükten kaldırılmış olup, yerini bu yeni kanun almıştır.

Bu kanun; yabancıların Türkiye’deki çalışmalarını izne bağlamak ve bu yabancılara verilecek çalışma izinleri ile ilgili esasları düzenlemekte olup, Türkiye’de bağımlı ve bağımsız olarak çalışan yabancıları, bir işveren yanında meslek eğitimi gören yabancıları ve yabancı çalıştıran gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır. 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa göre Türk vatandaşı sayılmayan kişiler bu Kanuna göre yabancı sayılmaktadır. Çalışabilmek uluslararası insan haklarına dair belgelerinde ve ulusların iç hukuklarında temel bir insan hakkı olarak görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti de bu konuda “Herkes çalışmak istediği alanda özgürdür” hükmüyle uluslararası insan haklarıyla uyumlu bir çizgidedir. Esasında bu hükmün yabancıları ve mülteci, sığınmacıları da kapsadığı kabul edilmektedir. Fakat mülteci ve sığınmacılara dair özel düzenlemeler de bulunmaktadır. Türkiye’de ikamet eden yabancıların çalışmalarıyla ilgili hükümler, 4817 sayılı kanun çerçevesinde belirlenmiştir. Bu kanunla mülteci ve sığınmacıların Türkiye’deki çalışmalarını izne bağlamak ve bu yabancılara verilecek çalışma izinleri ile ilgili esasları belirlenmiştir Bütün yabancıları kapsayan bu kanunda, mülteci ve sığınmacılara yönelik özel düzenlemeler ise, 2013 yılında yapılan değişiklikle eklenmiştir.

3.3.4.3. 2510 Sayılı İskân Kanunu

Türkiye’nin sığınma politikasıyla ilgili ilk kanunu iskân kanunudur. Türkiye’ye yapılan sığınma, iltica ve göç olayları neticesinde ülke içi iskân sadece sıradan bir hareketlilik değil aynı zamanda siyasi sosyal demografik sonuçları olan ve bu bağlamda titizlikle yapılması gereken bir durumdur.

Özellikle göçmenler için hazırlanan ve düzenlenen bu kanunda, mülteciler için hükümler de vardır. Kanunda mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin nasıl iskân edileceği, yardım talep edebilecekleri durumlar, muafiyetleri bulunan durumlar, askerlik durumları ve bunların hangi kurumlarca yerine getirileceğine dair hususlar düzenlenmiştir. Bu kanunda en önemli özelliklerden biri de bir kişinin göçmen statüsünü alabilmesi için “Türk kültürüne bağlı olması” koşulunun getirmiş olmasıdır. Türk soyundan gelmeyen ya da Türk gelenek ve göreneklerine bağlı olmayanların göçmen statüsü alabilmesi, hükümetin kararına bırakılması bir hüküm olarak bu kanunda yer almıştır. Kısaca bu kanunun, insan hakları bakış açısından ziyade milliyetçi hislerle hazırlandığını söylemek mümkündür.

Bu nedenle kanunda başka uluslara mensup göçmenlere dair koruyucu maddelere yer verilmemiştir. 2510 sayılı bu kanun, 2006 yılında 5543 sayılı İskân Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

3.3.4.4. 1111 Sayılı Askerlik Kanunu

Askerlik kanununda da mülteci ve sığınmacılarla ilgili maddeler yer almaktadır. 1927 yılında çıkan 1111 sayılı Askerlik Kanunu, mülteci ve sığınmacılara yönelik bazı düzenlemeler içermektedir. Bu kanun gereğince sadece Türk vatandaşlığına kabul edilen erkek kişiler askere alınacaktır. Görüldüğü üzere askerlik görevi sadece Türk vatandaşlığına geçen kişiler tarafından yerine getirilecektir.

3.3.4.5. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu

Türkiye vatandaşı olmayan kişilerin Türkiye’ye girişlerini düzenleyen bu kanun, 15 Temmuz 1950’de Resmî Gazete ’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye’ye giriş yapmak isteyen pasaportlu ya da pasaportsuz kişilerin durumlarıyla ilgili düzenlemeleri barındıran kanun, bu kişilerin ülkeye nasıl gireceklerine, sınır dışı edilip edilmeyeceğine sınır dışı edilecekse hangi kanunun uygulanacağına ve vizelere ilişkin hükümleri de içermektedir.

Pasaport Kanunu’nun 4. maddesine göre “Umumiyetle mültecilerin ve iskân hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadı ile gelen yabancıların, pasaportları olsun olmasın Türkiye’ye kabulleri İçişleri Bakanlığı’nın kararına bağlıdır” maddesiyle bu konunun muhatabının İç İşleri Bakanlığı olduğu belirtilmiştir. Fakat 6458 sayılı kanunu

yürürlüğe girmesiyle yabancıların ülkeye giriş ve çıkışları ile ilgili birçok yeni düzenleme yapılmış ve yabancıların ülkeye girişi hususunda pasaportla ilgili işlemler daha geniş bir biçimde YUKK'ta düzenlenmiştir. Bu bağlamda Pasaport Kanunu, sığınmacı ve mülteciler için önemli düzenlemeleri barındıran bir mevzuat olarak hala yürürlükte olmaya devam etmektedir.

3.3.4.6. Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği

Sığınmacıların sığınma başvurusu sonuçlanana kadar kalmaları için kurulan bu kurumların görev ve sorumlulukları, misafirlere yönelik hizmetlerin nasıl sunulacağı gibi konular, mülteci misafirhaneleri yönetmeliğiyle belirtilmiştir. 1983 yılında yürürlüğe konan bu yönetmeliğin amacı: “Değişik ülkelerden kaçak veya pasaportla yurdumuza gelerek yabancı ülkelere birine gönderilmek veya yurdumuzda kalmak isteği ile iltica hakkı talebinde bulunan yabancı kişilerin haklarında yapılan işlem sonuçlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde geçici olarak barındırılma, iade, ibate ve diğer masrafların karşılanmasına ilişkin usulleri belirlemek” olarak belirtilmiştir. (Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği [MMY] 1983: madde 1).

İçişleri Bakanlığı tarafından kurulan ve sığınma başvurusu ile ilgili karar verilene kadar sığınmacıların barınması amacıyla kurulmuş bu misafirhanelerde barınmak kişilerin isteğine bağlıdır. Sığınan kişi burada kalmak istemiyorsa veya bu misafirhaneler doluyorsa sığınmacıların uygun olan bir başka ilde kalmasına gerekli şartlar oluşturulduktan sonra müsaade edilir.

3.3.4.7. Kabul ve Barınma Merkezleri

Bu merkezlerle ilgili yönetmelik ve hükümler, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 58 ve 95 inci Maddelerini göz önünde bulundurularak hazırlanmış ve 22 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe sokulmuştur. Bu merkezler, koruma ve barınma talebinde bulunan sığınmacı ve mültecilerin ya da bu talebi kabul edilen kişiler ve özel durumu olan sığınmacıların barınması ve ayrıca geçici süreyle kalan bu kişilerin haklarında verilen idari gözetim kararı ve sınır dışı işlemleri sonuçlanıncaya kadar barındırılmaları amacıyla kurulmuş birimlerdir. “Mülteci misafirhaneleri sisteminden vazgeçilerek oluşturulan bu merkezler, merkezlerde barındırılanların tüm ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün taşra teşkilatı olan İl Göç

Müdürlükleri bünyesinde faaliyette bulunacak birimler olarak planlanmıştır” (YUKK 2013: madde 58).

3.3.4.8. Geri Gönderme Merkezleri

Geri gönderme merkezler, aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek üzere oluşturulmuşlardır; düzensiz göçmenlerin geri gönderme merkezine giriş işlemlerini yapmak, kurallara uygun şekilde işleyişini sağlamak, bu merkezdeki kişilerin sınır dışı edilecek yabancılarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek, yabancı tarafından bedeli karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetlerinin ücretsiz verilmesini sağlamak; yabancıya ve; yakınlarına, notere, yasal temsilciye ve avukata erişme ve bunlarla görüşme yapabilme, telefon hizmetlerine erişme imkânını sağlamak; yabancılara; ziyaretçileri, vatandaşı olduğu ülke konsolosluk yetkilisi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlisiyle görüşebilme imkânını sağlamak; çocukların yüksek yararını gözetmek, aileler ve refakatsiz çocukların imkânlar ölçüsünde ayrı yerlerde kalmaları için uygun ortam hazırlamak, çocukların eğitim ve öğretimi konularında ilgili birimle işbirliği yapmak, geri gönderme merkezini ziyaret etme izni verilen kurum veya kuruluşların ziyaretlerini sağlamak.

Göç, mülteci ve sığınmacılarla ilgili kuralların ve kanunların düzenlendiği evrensel, Ulusal ve bölgesel kanunlar ve bu tür belgeler, bu konuyla ilgili dernek, kişi ve kurumların büyük özverisi ve çabasıyla hazırlanmıştır. Bu bağlamda mülteci ve sığınmacılar yönelik faaliyette bulunan gerek bölgesel gerek uluslararası bütün kuruluşlardan bahsetmek bu konunun daha iyi anlaşılması için bir gereklilik olarak görülmüş bu nedenle de bu bölümde genel hatlarıyla bu kurum ve kuruluşlardan bahsedilmiştir.

4.BÖLÜM

VAN'DA YAŞAYAN ULUSLARARASI KORUMA KAPSAMINDAKİ SIĞINMACI VE MÜLTECİLER'İN DURUMUNA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

Bu bölümde alan öncelikle araştırmasına ilişkin olarak metodolojik bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın konusu, araştırmanın önemi, araştırmanın problemi ve alt problemleri, araştırmaya ilişkin sınırlar, yöntem, kısıtlılık durumu ve araştırmanın zorlukları burada üzerinde durulacak hususlardır. Son olarak da tez çalışması ve alan araştırması doğrultusunda sığınmacı ve mültecilerin yaşadıkları sorunlara insan hakları perspektifinden bakılarak bazı önerilerde bulunulacaktır.

4.1.Araştırmaya ilişkin Metodolojik Bilgiler

Bu çalışmada bilimsel bir çalışmanın gereklerine uygun bir metot izlenmiştir. Araştırmaya dair metodolojik bilgiler burada önceden verilerek, sonucun daha iyi anlaşılmasına katkı sunması umulmuştur.

4.1.1. Araştırmanın Konusu

Sığınmacı ve mülteciler savaş, şiddet, işkence, güvenlik kaygıları, inançsal farklılıklar, herhangi bir toplumsal gruba mensubiyet, cinsel ya da toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ekonomik nedenler gibi faktörlerden dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Sığınmacılar ülkelerini terk ettikten sonra da birtakım sorunlar yaşamaya devam etmektedirler. Bu çalışmada ülkelerini terk eden sığınmacıların yaşadıkları sorunlar ele alınmaktadır. Sığınmacıların sığınma ülkesinde mülteci olarak kabul edilmemeleri, üçüncü bir ülke tarafından kabul edilmemeleri ya da kabul sürelerinin uzaması, sığınma ülkesinde ne kadar süre kalacaklarını bilmiyor olmaları ve bu süre içerisinde yaşadıkları sorunlar, bu tez çalışmasında Van ili örneğinden hareketle insan hakları açısından incelenecektir. Sığınmacı ve mültecilerin yaşadıkları sorunlar temelde insan hakları sorunlarıdır. Çoğu zaman yaşama hakları tehlikede olduğu için ülkelerini veya bölgelerini terk eden insanların sığındıkları yerlerde yaşadıkları sorunlar kimi zaman yaşama haklarının tehlikeye düşmesine kadar varan insan hakları sorunlardır. Sığınmacı ve mültecilerin bulundukları bölgede veya ülkede diğerleri gibi İnsan Hakları Evrensel

Bildirgesi'nin 1. Maddesinde dile getirildiği gibi, onur ve haklar bakımından eşit görülmemelerinden kaynaklanan sorunlardır.

4.1.2. Araştırmanın Önemi

Türkiye coğrafi konumu itibariyle uzun yıllardır sığınmacı ve göçmenlerin geçiş güzergahında bulunmaktadır. Van ili de Türkiye'nin doğu sınırında bulunmakta ve Türkiye'nin kendi doğusundan gelen sığınmacı ve mültecilerin ilk giriş noktalarının başında yer almakta, özellikle uluslararası koruma kapsamındaki sığınmacıların üçüncü ülkelere yerleştirilmeyi bekledikleri birkaç önemli ilden biri olmaktadır. Son yıllarda dünyada meydana gelen savaş ve kargaşayla birlikte batıya doğru önemli bir göç dalgası gerçekleşmiş, bu nedenle yasal prosedürler doğrultusunda daha önce BMMYK tarafından, sonrasında GİGM tarafından üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri yapılan ve takip edilen sığınmacıların yerleşme süreleri oldukça uzamakta ya da başvuruları reddedilmektedir. Bu süre içerisinde sığınmacılar farklı sorunlar yaşamakta ve bekleme süresi uzadıkça onlarda bir belirsizlik ve geleceksizlik algısı hâkim olmaktadır. Sığınmacıları bu süreçte yaşadıkları sorunların saptanması ve insan hakları açısından değerlendirilmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

4.1.3. Araştırmanın Problemi

Araştırmaya ilişkin problem, uluslararası koruma kapsamındaki sığınmacıların üçüncü ülke bekleme sürecinde yaşadıkları sorunların büyük oranda insan hakları sorunları olduğu varsayımından yola çıkarak, bu sorunların çözüme kavuşturulması konusunda insan hakları bakımından nasıl bir yol izlenebileceğine ışık tutulması amaçlanmıştır.

4.1.4. Araştırmanın Alt Problemleri

Van İlinde uluslararası koruma kapsamında hangi uyruktan sığınmacılar yaşamaktadır?

Bunların özellikleri, geliş sebepleri ve amaçları nelerdir?

Sığınmacılar Van ilinde ne tür sorunlar yaşamaktadırlar?

Üçüncü ülke bekleme sürecine bağlı olarak yaşadıkları ana sorunlar nelerdir?

Sığınmacılar haklarının farkında mıdır?

Sığınmacıların yaşadıkları sorunlar neden insan hakları sorunlarıdır?

4.1.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, konuyla ilgili kaynaklar üzerinden yapılan araştırmalardan elde edilen bilgilere dayanarak Van sahasında yapılmıştır. Katılımcılara yönelik sorular araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Katılımcılara yönelik gönüllü katılım formu doldurularak süreç ilerlemiştir. Başta İran uyruklu katılımcılar olmak üzere katılımcıların çoğu kimlik bilgilerini vermekten ve formu imzalamaktan özellikle kaçınmışlardır. Görüşmeler İran, Afganistan ve Irak uyruklu, 18 yaş üzeri, Van ilinde ikamet eden, Göç İdaresi İl Müdürlüğü'ne uluslararası koruma başvurusu bulunan ve üçüncü ülkelere gitmeyi hedefleyen, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'ne ve Göç İdaresi İl Müdürlüğü'ne başvurusu bulunan ve halihazırda sığınma ülkesi olan Türkiye'de üçüncü ülkelere yerleştirilmeyi bekleyen sığınmacılarla yapılmıştır. Türkiye'de yaşayan sığınmacılarla saha çalışması yapılma sürecinde Covid-19 pandemisinin yaşanması ve normalleşmenin ne zaman başlayacağı konusunda bir belirsizlik olması nedeniyle görüşmelerin planlanan kapsamı daraltılarak kadın ve erkek bireyler olmak üzere toplam 30 kişiyle sınırlandırılmıştır. Görüşmelerde ses kaydı alınmamış olup, yarı yapılandırılmış mülakat formunda hazırlanan sorulara sığınmacıların tercüman desteğiyle verdikleri yanıtlar toplanmıştır. Afganistan ve İran uyruklu sığınmacılar kendi ülkelerinde çoğunlukla Farsça dilini, Irak uyruklu katılımcılar ise Arapça dilini konuşmaktadır. Ancak yapılan görüşmelerde katılımcıların farklı etkenlerden dolayı Türkçe ya da Kürtçe dilini konuştukları gözlemlenmiştir. Bu etkenler; İran uyruklu katılımcılardan bazılarının Azeri ya da Kürt etnik kökenine mensup olmaları nedeniyle bu dillerde iletişim kurmaları; Irak uyruklu katılımcılar arasında Kürt etnik kökenine mensup olan kişilerin Kürtçe iletişim kurmaları; Afganistan, İran ve Irak uyruklu katılımcılardan bazılarının uzun süre Türkiye'de bulunmaları nedeniyle Türkçe iletişim kurmaları şeklinde sıralanabilir. Bu nedenle farklı uyruklardan katılımcılarla Kürtçe, Türkçe ve tercüman desteğiyle Farsça dillerinde görüşmeler yapılmıştır. Van'da yaşayan sığınmacılara yönelik çeşitli alanlarda danışmanlık hizmeti veren ve sosyal uyum çalışmaları yapan kurum ve kuruluşlardan alınan izin doğrultusunda ve Van sahasında görüşmecilerden alınan onay doğrultusunda görüşmeler yapılmıştır.

4.1.6. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma Van ilinde yaşayan, uluslararası koruma başvurusu bulunan ve üçüncü ülkelere yerleşmeyi hedefleyen, bu doğrultuda başvuruda bulunan sığınmacılar ile yapılan görüşmeler şeklinde yürütülmüştür. İran, Irak ve Afganistan uyruklu sığınmacılarla

görüşmeler yapılmıştır. Menşe ülkelerinden çeşitli nedenlerle ayrılmak zorunda kalan, Türkiye'ye sığınma başvurusunda bulunan, Birleşmiş milletler Mülteciler Komiserliği ve Göç İdaresi İl Müdürlüğü'ne üçüncü ülkelere yerleşmek üzere başvuruda bulunan uluslararası koruma kapsamındaki sığınmacı ve mültecilerin Türkiye'de kaldıkları süre içerisinde yaşadıkları sorunlar insan hakları açısından incelenecektir.

Van ilinin seçilmesinin nedeni hem bölge illere geçici olarak sınırdan giriş yapan sığınmacıların hem de doğrudan sınırdan giriş yapan sığınmacıların sayısının fazla olmasıdır. Bununla birlikte diğer bir neden uluslararası koruma kapsamındaki sığınmacıların üçüncü ülke bekleme süreçlerinin uzamasıyla birlikte, Van'da yerleşik bir konuma geçmiş olmaları ancak gelecekleri açısından belirsiz bir durumla karşı karşıya olmalarıdır.

4.2. Araştırma Bulguları ve Analizi

Araştırma yapılırken yarı yapılandırılmış mülakat formu tekniği kullanılmış ve yapılan görüşmelerde sığınmacıların sosyo-demografik özellikleri; uyruk, yaş, cinsiyet, medeni durum, aylık gelir, eğitim düzeyi ve mesleki bilgileri toplanmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların Kira Gideri Durumu, Katılımcıların Aldığı Sosyal Yardım Düzeyi, İlk Sığınma Ülkesi Durumu, Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalış Süresi, Van'da Kalış Süresi, Türkiye'de Kalmayı İsteme Durumu, Varılmak İstenen Ülke Durumu, Türkiye Vatandaşlığı Almayı İsteme Durumu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) Üçüncü Ülkelere Yerleşmek Üzere Yapılan Başvuru Durumu, BMMYK/GİGİM Dosya Durumu bilgilerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

İran, Afganistan ve Irak'tan çeşitli nedenlerle Türkiye'ye gelmek zorunda kalan ve Türkiye'ye sığınma başvurusunda bulunan sığınmacılar Türkiye'ye çoğunlukla Van il sınırından veya yakın il sınırlarından yasal ya da yasadışı yollarla giriş yaptıktan sonra hayatlarını etkileyen sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Menşe ülkelerinde yaşadıkları sorunlara yeni boyutlarıyla farklı sorunlar eşlik etmekte ve bu sorunlar varış ülkesine ulaşınca kadar çeşitlenerek devam etmektedir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların en çok değindiği ve sorun olarak dile getirdiği konuların başında üçüncü ülke yerleşme süreci gelmekte, bunu başvuru sürecinin belirsizliği, bu süreçte devam eden ve artabilen

ekonomik sorunlar, başvuru dosyasının durumu hakkında yeterince bilgi sahibi olamama ve gelecek kaygısı izlemektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Uyruklarına Göre Dağılımı

Uyruğunuz	Sayı	%
İran	12	40
Afganistan	12	40
Irak	6	20
Toplam	30	100

Katılımcıların %40'ı İran, %40'ı Afganistan ve %20'si Irak uyruklu kişilerden oluşmaktadır. Van ilinde yaşayan sığınmacı ve mültecilerin büyük çoğunluğunu İran ve Afganistan uyruklu kişiler oluşturduğu için katılımcıların sayısı da bu doğrultuda belirlenmiştir. Bu nedenle katılımcıların çoğunu İran ve Afganistan uyruklu katılımcılar oluşturmakla birlikte Irak uyruklu katılımcılar sayıca daha azdır.

Tablo 2: Katılımcıların Uyruk ve Cinsiyet Bakımından Dağılımları

Uyruğunuz	Cinsiyet	Sayı	%
İran	Kadın	6	20
İran	Erkek	6	20
Afganistan	Kadın	6	20
Afganistan	Erkek	6	20
Irak	Kadın	3	10
Irak	Erkek	3	10
Toplam	-	30	100

İran uyruklu katılımcıların %20'si Kadın, %20'si Erkek; Afganistan uyruklu katılımcıların %20'si Kadın, %20'si Erkek; Irak uyruklu katılımcıların %10'u Kadın,

%10'u Erkek olmak üzere tüm katılımcıların %50'si Kadın, %50'si Erkek katılımcılardan oluşmaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Yaşları Bakımından Dağılımı

Yaşınız	Sayı	%
18-25	4	13,33
26-35	5	16,67
36-45	15	50
46-64	5	16,67
65 +	1	3,33
Toplam	30	100

Katılımcıların %13,33'ü 18-25, %16,67'i 26-35, %50'si 36-45, %16-67'si 46-64, %3,33'ü 65+ yaş aralığındaki kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Aylık Gelirleri Bakımından Dağılımı

Aylık Gelir Durumunuz	Sayı	%
0-1404 TL	18	60
1405-2000 TL	4	13,33
2001-3000 TL	-	-
3001-4000 TL	-	-
4001 TL ve üzeri	-	-
Gelirim yok	8	26,67
Toplam	30	100

Katılımcıların %60'ı 0-1404 TL, %13,33'ü 1405-2000 TL arasında gelire sahip iken, %26,67'i ise geliri olmayan kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 5: Katılımcıların Medeni Durumu

Medeni Durumunuz	Sayı	%
Evli	12	40
Bekar	10	33,33
Boşanmış	4	13,33
Ayrı yaşıyor	1	3,33
Dul	3	10
Toplam	30	100

Katılımcıların %40'ı evli, %33,33,'ü bekar, %13,33'ü boşanmış, %3,33'ü ayrı yaşayan, %10'u dul kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 6: Katılımcıların Eğitim Düzeyi

Eğitim Durumunuz	Sayı	%
İlkokul	4	13,33
Ortaokul	-	-
Lise	4	13,33
Ön lisans	5	16,67
Lisans	7	23,33
Yüksek Lisans	5	16,67
Doktora	1	3,33
Okula Gitmemiş	4	13,33
Toplam	30	100

Katılımcıların %13,13'ü ilkokul, %13,13'ü lise, %16,67'i ön lisans, %23,33'ü lisans, %16,67'si yüksek lisans, %3,33'ü doktora eğitim düzeyine sahipken, %13,33'ü okula gitmemiş kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 7: Katılımcıların Menşe Ülkelerindeki Mesleki Durumu

Menşe Ülkenizdeki Mesleki Durumunuz	Sayı	%
Öğretmen	4	13,33
Mühendis/Mimar	2	6,67
Avukat	-	-
Doktor	-	-
Çiftçi	4	13,33
Öğrenci	7	23,33
Çalışmıyor	8	26,67
Akademisyen	2	6,67
Diğer	3	10
Toplam	30	100

Katılımcıların %13,33'ü öğretmen, %6,67'si mühendis/mimar, %13,33'ü çiftçi, %23,33'ü öğrenci, %26,67'si çalışmıyor, %6,67'si akademisyen, %10'u da diğer meslek gruplarından oluşmaktadır.

Tablo 8: Katılımcıların Türkiye’deki Mesleki Durumu

Türkiye’deki Mesleki Durumunuz	Sayı	%
Öğrenci	3	10
Öğretmen	1	3,33
Tesisatçı	2	6,67
Serbest Meslek	-	-
Kuaför	3	10
Terzi	2	6,67
İşçi	11	36,67
Marangoz	-	
Doktor	-	
Mühendis/Mimar	-	
Avukat	-	
Akademisyen	-	
Diğer	-	
Çalışmıyor	8	20,67
Toplam	30	100

Katılımcıların %10’u öğrenci, %3,33’ü öğretmen, %6,67’si tesisatçı, %10’u kuaför, %6,67’si terzi, %36,67’si işçi iken, %20,67’si çalışmamaktadır.

Tablo 9: Katılımcıların Kira Gideri Durumu

Kira Gideriniz	Sayı	%
100-350 TL	2	6,67
351-500 TL	10	33,33
501-700 TL	12	40
701TL ve üzeri	5	16,67
Kira ödemiıyorum	1	3,33
Toplam	30	100

Katılımcıların %6,67'si 100-350 TL arasında, %33,33'ü 351-500 TL, %40'ı 501-700 TL arasında, %16,67'si 701 TL ve üzeri arasında kira öderken, %3,33'ü kira ödememektedir

Tablo 10: Katılımcıların Hanesinde Yaşayan Kişi Sayısı

Hanenizde Yaşayan Kişi Sayısı	Sayı	%
1 kişi	6	20
2 kişi	4	13,33
3 kişi	4	13,33
4 kişi	5	16,67
5 kişi	6	20
6 ve üzeri kişi	5	16,67
Toplam	30	100

Katılımcıların %20'si 1, %13,33'ü 2, %13,33'ü 3, %16,67'si 4, %20'si 5, %16,67'si 6 ve üzeri olarak belirtilen sayılardaki kişilerle hanede yaşamaktadır.

Tablo 11. Katılımcıların Türkiye'ye Geliş Sebepleri

Kaçış Sebebiniz	Sayı	%
Siyasi nedenler	16	53,33
Dini-inançsal nedenler	5	16,67
Cinsel Yönelim Farklılığı	-	-
Toplumsal nedenler	4	13,33
Ekonomik nedenler	-	-
Ailevi Nedenler	3	10
Diğer	2	6,67
Toplam	30	100

Katılımcıların %53,33'ü siyasi nedenlerle, %16,67'si dini-inançsal nedenlerle, %13,33'ü toplumsal nedenlerle, %10'u ailevi nedenlerle, %6,67'si diğer nedenlerle ülkelerinden kaçmışlardır.

Tablo 12. Katılımcıların Türkiye’de Bulunma Süresi

Türkiye’de Bulunma Süreniz	Sayı	%
1-12 Ay	-	-
1-2Yıl	2	6,67
3-4- Yıl	6	20
4-5 Yıl	8	26,67
6-7 Yıl	11	36,67
8 Yıl ve Üzeri	3	10
Toplam	30	100

Katılımcıların %6,67’si 1-2 yıl, %20’si 3-4 yıl, %26,67’si 4-5 yıl, %36,67’si 6-7 yıl, %10’u 8 yıl ve üzeri olmak üzere Türkiye’de bulunmaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de bulunma sürelerinin uzun yıllar aldığını, bu sürenin üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmeyi bekleme süreciyle paralel olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 13. Katılımcıların Türkiye Vatandaşlığı Almayı İsteme Durumu

Türkiye vatandaşlığı almak istiyor musunuz?	Sayı	%
Evet	6	20
Hayır	20	66,67
Kararsızım	4	13,33
Toplam	30	100

Katılımcıların %20’si evet, %66,67’si hayır demiş, %13,33’ü kararsız olduğunu belirtmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların Varmak İstedığı Ülke Durumu

Varmak istediğiniz ülke/bölge	Sayı	%
ABD	12	40
Avrupa	6	20
Kanada	2	6,67
Avusturalya	3	10
Fark etmiyor	3	10
Diğer	4	13,33
Toplam	30	100

Katılımcıların varmak istediği ülke/bölge açısından; %40'ı ABD, %26,67'si Avrupa, %10'u Kanada, %10'u Avusturalya, %2'si fark etmiyor şeklinde belirtmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların BMMYK/GİGM Üçüncü Ülke İçin Başvuru Durumu

Üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere BMMYK ya da GİGM'e başvuru yaptınız mı?	Sayı	%
Yalnızca GİGM'e başvurdum	-	-
Yalnızca BMMYK'ya başvurdum	-	-
BMMYK ve GİGM'e başvurdum	30	30
Başvuru yapmadım		-
Toplam	30	100

Katılımcıların tümü üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmek üzere başvuruda bulunmuştur.

Tablo 16. Katılımcıların BMMYK Dosya Durumu

BMMYK dosya durumunuz nedir?	Sayı	%
Ön kayıt yapılmış	5	16,67
Statü belirlenmiş	13	43,33
Üçüncü ülkeye sunulmuş	4	13,33
Reddedilmiş	6	20
Bilmiyorum	2	6,67
Toplam	30	100

Katılımcıların %43,33'ü statüsünün belirlendiğini, %16,67'si ön kayıt yapıldığını, %13,33'ü dosyasının üçüncü bir ülkeye sunulduğunu, %20'si dosyasının reddedildiğini, %6,67'si dosyası hakkında bilgisinin olmadığını belirtmiştir.

Tablo 17. Katılımcıların GİGM Dosya Durumu

GİGM'e kayıtlı dosya durumunuz nedir?	Sayı	%
Ön kayıt yapılmış	10	33,33
Statü Belirlenmiş	8	26,67
Üçüncü ülkeye sunulmuş	4	13,33
Reddedilmiş	-	-
Bilmiyorum	8	26,67
Toplam	30	100

Katılımcıların İGİM dosya durumları ile ilgili; %33,33'ü ön kayıt aşamasında, %26,67'si kabul aşamasında, %13,33'ü üçüncü ülkeye sunulmuş durumda, %26,67'si bilmiyorum şeklinde belirtmiştir.

Katılımcıların sorulan sorulara vermiş oldukları yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğunu (%50: 36-45) orta yaş grubu oluşturmaktadır. (Bkz. Tablo3.) Katılımcıların aylık gelirleri oldukça düşük görünmektedir. (Bkz. Tablo 4.) Katılımcıların %60'ı aylık gelirlerinin 0-1404 TL arasında olduğunu belirtmiş ve çalışmadığını ifade eden katılımcıların oranı ise %26,67 olmuştur. Bu da bizi ekonomik olarak zorluklar yaşadıkları, gelirlerinin düşük olduğu ve geçimlerini sağlamakta güçlük çektikleri bulgularına ulaştırmaktadır. Katılımcılarla yapılan nitel çalışmalarda daha ayrıntılı olarak bu sorun ele alınmıştır. Tablo 6.'ya bakıldığında katılımcıların menşe ülkelerinde sahip oldukları eğitim düzeyinin farklılaştığı, lisans düzeyinin yüksek olduğu (%23,33) bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların menşe ülkelerindeki mesleki durumlarına bakıldığında (Bkz. Tablo 7.) mesleklerin farklılaştığı, öğretmen, mühendis, akademisyen, çiftçi, öğrenci olarak mesleklerini belirttikleri, bunlar arasında menşe ülkelerinde

çalışmayanların oranının da %26,67 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 8’de ise katılımcıların Türkiye’deki mesleki durumları öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların Türkiye’de öğretmen, tesisatçı, kuaför, terzi, işçi gibi mesleklerde çalışarak geçimlerini sağlamaya çalıştıkları, Tablo 7. ve Tablo 8. karşılaştırıldığında, katılımcıların mesleklerini Türkiye’de devam ettiremedikleri, öğrenci sayısında düşüş olduğu, daha önce iyi mesleklerde çalışan ya da öğrenci olan katılımcıların, Türkiye’de düşük gelirli işlerde çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların kira gideri (Bkz. Tablo 9.), hanelerindeki kişi sayısı (Bkz Tablo.10) gibi durumlara da bakıldığında ekonomik olarak giderlerini karşılamakta zorlandıkları, aldıkları ücretin giderlerini karşılamakta yetersiz olabileceği bulgularına ulaşılmıştır.

Katılımcılara Türkiye’ye geliş sebepleri sorulduğunda, katılımcıların çoğunun (%53,33) siyasi nedenlerle geldiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun dışında toplumsal, ailevi ve dini nedenler diğer geliş sebepleri olarak sıralanmaktadır.

Katılımcıların Türkiye’de bulunma sürelerine bakıldığında (Bkz. Tablo 12.) %36,67 oranında katılımcının 6-7 yıldır Türkiye’de bulunduğu, 4-5 yıldır kalanların oranının %26,67 olduğu, 8 yıl ve üzeri kalan kişilerin oranının ise %10 olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların uzun süre üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmeyi bekledikleri ve kalma sürelerinin uzun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların Türkiye’de kalmayı isteme durumunu öğrenmeye yönelik sorulan soruya verdikleri yanıt Tablo 13. ‘te yer almaktadır. Katılımcıların %66,67’si Türkiye’de kalmak istemediklerini belirtmiştir. Tablo 14.’te ise katılımcıların varmak istedikleri ülke/bölge sorulmuş, katılımcıların %40’ı ABD’ye varmak istediklerini, %20’si ise Avrupa ülkelerine varmak istediklerini belirtmiştir. Buradaki bulgulardan hareketle, katılımcıların çoğunun üçüncü bir ülkeye varmayı hedefledikleri söylenebilir.

Tez konusuyla da ilişkili olarak, katılımcıların tümü üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere başvuruda bulunan kişilerden oluşmaktadır. Tablo 15’te görüldüğü üzere katılımcıların tümü üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere BMMYK ve GİGM’e başvurmuştur.

Katılımcıların BMMYK dosya durumlarını öğrenmeye yönelik sorulan soruya verdikleri yanıt Tablo.16’da yer almıştır. Katılımcılar dosyalarına ilişkin, çoğunlukla statülerinin

belirlendiğini (%43,33), dosyalarının üçüncü ülkeye sunulduğunu (%13,33), ön kayıt yapıldığını (16,67) belirtmiş, bir kısmı da dosyalarının reddedildiğini (%20) ifade etmiştir. Bununla birlikte GİGM'e üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere başvuruda bulunan katılımcılar Tablo 17'de görüleceği üzere çoğunlukla başvurularına ilişkin ön kayıt yapıldığını (%33,33) belirtmekle beraber, statülerinin belirlendiğini (%26,67), dosyalarının üçüncü ülkeye sunulduğunu (%13,33) ve dosyalarına ilişkin bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Burada önemli hususlardan biri %26,67 oranında katılımcı GİGM dosyaları hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların dosya durumlarına ilişkin sorulan bu sorulara verilen yanıtlar, katılımcıların uzun süre üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi beklediklerini, dosyalarının BMMYK ve GİGM tarafından değerlendirildiğini ve katılımcılar açısından iki ayrı merciinin karar verici olduğunu ve katılımcılar açısından, başvurularına ilişkin farklı kararların alındığı bilgisini vermektedir.

Katılımcıların Türkiye'ye geldikten sonra üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere BMMYK ve GİGM'e başvurmakta ve başvurudan sonra değerlendirilme süreçleri Türkiye'de bulunma sürelerine paralel olarak uzamaktadır. 6

Sığınmacı ve Mültecilerin durumuna ilişkin birçok uluslararası sözleşme imzalanmış, sığınmacı ve mültecilerin korunması konusunda haklara yer verilmiştir. Ancak bu haklar sözleşmelerde yer alıyor olsa da sığınmacı ve mültecilerin bu haklara erişimi kolay olmamaktadır. Sığınmacıların korunmasına ilişkin hukuki mekanizmaların yeterli olmaması, ulusal korumanın, uluslararası korumaya karşın devletler açısından daha öncelikli olması ve insan hakları ihlallerinin hala yaygın olması sığınmacıların korunmasına ilişkin sorunlar yaratmaktadır. Sığınmacıların kendi ülkelerinde yaşadıkları sorunlar göç sürecinde ve sığınma ülkesinde farklı şekillerde devam etmektedir.

6. Başvurular 2018 Eylül ayına kadar yalnızca BMMYK'ya yapılıyordu ancak Türkiye ve BMMYK arasında yapılan anlaşmalar sonucunda, sığınmacılar üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere başvurularını GİGM'e il müdürlükleri üzerinden yapmaya başladı. İlgili açıklamaya <https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-non-syrians/registration-rsd-with-unhcr/> sitesinden erişilebilir. E.T.: 26.07.2021

Sığınmacıların sığınma ülkesinde yaşadıkları sorunları anlamaya yönelik ele alınan bu tez çalışmasında Van’da yaşayan ve uluslararası koruma altındaki katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Türkiye’de Uluslararası Koruma başvurusunda bulunan ve BMMYK ile GİGM’e üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere başvuruda bulunan kişiler bu tez çalışmasının katılımcılarını oluşturmaktadır. Katılımcıların bu süreçte ne tür sorunlar yaşadıkları, katılımcıların kendi ifadelerinden yola çıkarak, insan hakları açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tezin bu bölümünde sığınmacıların bekleme sürecinde yaşadıkları sorunlar kendi ağızlarından aktarılarak sığınmacıların ne tür insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları gösterilmeye çalışılmıştır.

4.2.1. Sığınmacıların Ağızından Üçüncü Bir Ülkeye Yerleştirilmeyi Bekleme Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar

Üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi bekleme sürecinde ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?

“6 yıldır Van’da yaşıyorum. Çok zorluklar yaşadım. Gerçekten çok zamanlar yaşadım. Çok bir şey istemiyorum sadece huzurla yaşamak istiyorum. ASAM7’den, hukuki beşerden, Türkiye devletinden, UN’dan tek bir şey istiyorum bu şekilde yaşamak çok zordur. Bu durumu bilsinler. Bunu Allah kabul etmez. Bu Müslümanlık değil, insanlık değil. Mesela UN arasa dese sizi Irak’a göndereceğim vallahi itirazım yoktur. Ya da Afganistan’a göndereceğim vallahi itirazım yoktur. Ben sadece çalışmak, yaşamak istiyorum. Üretmek istiyorum. Sadece nasıl yaşayacağımı bilmek istiyorum. Mesela sizin sofranız kurulunca yemek geliyor, çay geliyor sofraya. Masraflarınızı karşılıyorsunuz. Ben de bunu istiyorum. Bana devlet ya da BM maaş vermiyor, çalışma iznim bile olsa hiçbir patron bu izne başvurmuyor, bu yüzden çalışamıyorum. Başka ilde iş buluyorum benden resmî belge istiyorlar. Resmi çalışma izni alınmıyor ki nasıl alayım resmî belge. Bu şekilde sadece zindan gibidir. Üniversitede çalışmak istedim, daha önce

7 ASAM-SGDD: Association for Solidarity with Asylum Seekers and Migrants – Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği

kendi ülkemde çalışmıştım. Hat minyatür, tezhip biliyorum doktoram var ama ona da izin çıkmadı. Beni başka ülkeye bu saatten sonra gönderseler gerçekten ruhum çok yıprandığı için nasıl dayanacağımı bilmiyorum. Gidersem daha yeni dil öğreneceğim, yeni insanlar tanıyacağım nasıl olacak bu şekilde. Vallahi çok zordur. Hiç şansım yoktur, yolum yoktur. Vallahi hangi ülke fark etmiyor. Yeter ki başka ülkeye gideyim. Benim bir tane atölyem, odam olsun, çalışayım istiyorum. Başka da bir şey istemiyorum. Vallahi burada da vatandaşlık verseler yeter bana. İl göç idaresi bana cevap versin. Bana bir evet deseler en azından bana iş verirler. Kimliğimin süresi dolmak üzere diye de kimse bana iş vermek istemiyor. Üçüncü ülkeye dosyam sunulacak mı bilmiyorum, ne zaman verilecek bilmiyorum. Gerçekten artık yeter. Yolum yoktur. 5- 6 yıldır ailem göremiyorum. Bu gerçekten çok zor bir durum. Ben herkesle konuştum, haklarımı anlattım. Dosyam hazır, göç idaresine gidiyorum sadece hakkımdan bahsediyorum. Gittiğim bazı yerler bazen elinden geleni yapıyor ama kaç yıldır sadece konuşuyorlar ve bekleyin diyorlar. Gerçekten üniversiteye devam etmek istiyorum hem benim insanlara faydam olacak hem sanat yapacağım. İnsanlarla tanışacağım. Bu benim psikolojime de çok iyi gelecek biliyorum. Sergi açmak atölye açmak istiyorum, hayatıma devam etmek istiyorum. Ben ne yapayım ne diyeyim artık bilmiyorum. Çok defa uğraştım çalışmak için, sergi için ama olmadı. Vatandaşlık için çok uğraştım ama olmadı. Bir sürü masraf da yaptım, belgeleri çevirdim Türkçeye, form doldurdum başvuru için ama bu da olmadı. Başvurduğumda bana bazı insanlar etrafımda dosyana Türk yaz, Azeri yaz, Kürt yazma kabul edilmek için. Ama ben Kürt olmayı seçmedim ki. Gerçekten çok şey istemiyorum. Yeter ki güvende, açlık yoksulluk çekmeyeceğim, aileme huzurla bakabileceğim yaşayabileceğim bir yer olsun. Türkiye vatandaşlık verseydi kalırdım ama başka ile giderdim güvenlik ve iş imkânı için. Çünkü burası benim için güvenli değil". (İran Uyraklı, 41 yaşında, Erkek)

"En büyük sorun ekonomik sıkıntılardır. En basiti mesela, yemek ya da içmek konusunda sorunlar yaşayabiliyorsunuz. Çünkü yabancı bir ülkeye geliyorsunuz ve iş bulmak çok zor oluyor. Sonra ev bulmak çok sıkıntı oluyor. Ev tuttuktan sonra kira ödemek, giderleri ödemek kolay değil. Hele ki yalnız bir kadın olunca çok daha zor oluyor. Ben bu süreçte kadın olarak, mülteci olarak çok sıkıntılar

yaşadım. Sağlık hakkımız da kalmadı. Mesela anlattım az önce, dişlerim konusunda çok sıkıntı yaşıyorum. Çok pahalı hastaneye gitmek. Bu yüzden gidemiyorum. Kadınımla diye bakışlar çok kötü. Ev bulmakta çok sorun yaşadım. Bu yüzden pahalı ev tutmak zorunda kaldım. Bekar yalnız kaldın olmak zor. Ev tutabilmek için ne iş yaptığın gelirin çok önemli yoksa ev verilmiyor. Kadınımla diye taciz edildim. Dosyam hakkında da belli bir zaman verseler en azından ona göre yaşarım. Yaş geçiyor, hayat bitiyor. Ben geldiğimde daha genç bir kadındım, enerjim vardı. Ama hem beklerken hem de bekleyip sıkıntı yaşarken hayatım çok olumsuz etkilendi. Bizi insan olarak görseler kendi işimde çalışabilirdim. Kadınlara bakış daha da kötü olunca insan daha büyük sıkıntılar yaşıyor. Bir ülkenin kadına bakışı çok önemli. En azından deseler bu kadar zaman kalacaksınız Türkiye’de, ben ona göre plan yapardım. Ama ne Türkiye kabul ediyor ne İran’a gidebiliyorum ne de başka ülkeye gidebiliyorum. İnsan bu şekilde hayat kuramıyor, evlenemiyor, geleceğini göremiyor. Durumumuz öyle havada kalmış. Gerçekten yaş ilerliyor artık 40 yaşından sonra ben nasıl hayat kuracağım. Ben ayakları üstünde duran bir kadındım. O kadar okul okudum, mesleğimi aldım ama kendi mesleğimi yapamadım. Çalışmalarım hep boşa gitti. Bir yerde hayat kursam en azından kendi sigortamı yapardım, kendi işimi yapardım. İnsanın geleceğini görememesi çok büyük sıkıntı. Üçüncü ülke kabul edecek mi, kabul etmezse ne olacak ne zaman kabul eder, geri dönemem ama burada bu halde mi kalacağım, ne olacak, nereye gideceğim gibi bir sürü var aklımda. Ömür geçiyor, sağlık gidiyor. Mesela deseler ki 4 yıl sonra gideceksiniz ona göre plan yaparım, önümü görürüm ama hep bekleyin diyorlar. Bu şekilde her şey havada kalıyor ve hiçbir şey belli değil. Doğru düzgün düşünemiyor insan. Ne yapacağım böyle bilmiyorum bir ömür geçti gitti. Neden bizimle ilgilenmiyorlar, bu sorunları görmüyorlar. Deseler ki olmuyor gidemezsiniz diyeceğim tamam ona göre hareket edeceğim. Belki çok kötü de olsa burada hayat kuracağım. Pasaport sürem de bitti. Artık umudum kalmadı gelecekte”. (İran Uyraklı, 39 yaşında, Kadın)

“Dosya süreciyle ilgili artık hiç umudum kalmadı. Çok zor zamanlar yaşıyoruz. Geleceğimiz belli değil. Ne olacak bilmiyoruz. Kimse bize net bir şey söylemiyor. Dilekçe yazıyoruz, bütün sorunlarımızı anlatıyoruz ama gelişme yok. Arıyoruz,

mail yazıyoruz, doğrudan gidiyoruz, görüşüyoruz ama bize net bir şey söylemiyorlar. Bu yüzden sadece bekliyoruz. Ama bu şekilde olmaz daha fazla. En çok da ekonomik sıkıntılar yaşıyoruz. Ne yapacağımızı bilmiyoruz artık. Burada yaşamak çok zor Elif Hanım, başka ülkeye gitmek ve orada yaşamımıza devam etmek istiyoruz. Burada hastalandık, kocam burada hastalandı. Ameliyat oldu yine olması gerekiyor. Stresten oldu hep. Umutsuz kaldık artık. Ne burada ne Irak'ta yaşayabiliriz artık geri dönemeyiz. Psikolojimiz çok kötü durumda. Her şey çok zor hale geliyor. Bütün mültecilerin psikolojisi bu belirsizlikten dolayı kötü. Başka ülkeye gitmek orada hayat kurmak istiyoruz". (Irak Uyruklu, 43 yaşında, Kadın)

"Ben çok zorluklar yaşadım Elif Hanım. Ben nerdeyse 9 senedir buradayım. İlk ailemle geldik. Annem kardeşlerimle. İran'a gitmiştik ilk, orada bir süre kaldık. Ama sonra Avrupa'ya gitmek üzere Türkiye üzerinden hareket ettik. Avrupa sınırına girdikten sonra ailemi kaybettim. Beni göz altına aldılar. Geri döndüğümde ailemi bulamadım, kimseye ulaşamadım sonra beni Türkiye'ye deport (geri iade) ettiler. Ben de Van'a geri döndüm. Ailemi bulmak için çok başvuru yaptım. Ama bulamadım. Bu yüzden zorluklar yaşadım. Ben deporttan sonra Amerika'ya gitmek için BM'ye başvuru yaptım. Uzun yıllardır buradayım, ama dosyam ilk reddedildi. Sonra itiraz ettim bu sefer Kabul edildi ama gelişme yok. En son da dediler artık göç idaresi bakacak dosyalara. Göç'e gittim ama gelişme yok. Ben artık çok yoruldum, burada gençliğim gitti. Yaşlandım artık. Hem ailemi bulamamak hem de bu kadar beklemek beni psikolojik olarak çok yordu. Yani geleceğimi görme istiyorum. Hayatımı kurmak istiyorum. İnsan geleceğini görmeyince hayatını kuramıyor. Zor oluyor. Bilgi de alamıyorum zaten ne zaman Kabul edilir ya da reddedilir diye. Tam net bir şey bilsem ona göre hareket edeceğim. Buralı oldum artık, Vatandaşlık verseler burada da kalırım ama o da zor maalesef. Ne için yaşadığımı bile bilmiyorum. Gerçekten sıkıntıları vardı. Babam öldürülmüştü. Hangi ülke olsa mutlu olmak istedim. Hiç kimseden para talep etmem. Param olmasa bile kimseden para istemedim. Meslek sahibiyim ama işimi yapamıyorum. Hiçbir yerden yardım da almıyorum. Bekarım zaten. Sağdan soldan yardım istemem. Bazen bir ekmek parası bulamıyorum. Kiramı aylarca ödeyemiyorum. Bir umutla gelmişim. Hala bekliyorum. Aileme kavuşmak

için hala umut besliyorum. İyi olduklarını bilsem bile yeter bana. Sadece diyorum ki Allah'ım ne olur bir ülkeye gideyim bir huzurum olsun. Korkum olmasın. İl göç (İGİM) sağ olsun çok yardımcı oldu. Çok ilgilendi. Bana çok yardım ettiler. Seni göndermeyeceğiz dediler. Ankara'ya sundular ama ömrüm geçti bitti. Sadece bekliyorum. Acaba ne kadar bekleyeceğim. Göçten bana bir belge verdiler. Dilekçe yazdım tüm sorunlarımı yazdım". (Afgan Uyraklı, 1C, 40 yaşında, Erkek)

"Dosya sürecim için çok defa İGİM ve ASAM'a gittim. Bilgi almaya çalıştım. Yöneticilerle ve Avukatla görüştim, dilekçeler yazdım. İGM en son ki görüşmede benim dosyayı acil olarak not aldığını söyledi. Sürekli yanıt almaya çalışıyorum ama alamıyorum. Genelde herkes için bu şekilde. Yıllardır buradayım. Ortadoğu'da mülteci olmak çok zor. Bu şekilde yaşamak çok zor. Güvence olmayınca, garanti olmayınca çok zor oluyor. Ekonomik olarak hiçbir yardım almıyorum. Almadım. Ne yapacağımı bilmiyorum. Belki bana bir şey oldu kimin himayesinde yaşayacağım". (İran uyraklı, 64 yaşında, Erkek)

Katılımcılara genel olarak ne tür sorunlar yaşadıkları sorusu yöneltildiğinde, üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilme sürecinin uzun ve belirsiz olması nedeniyle çeşitli sorunlar yaşadıkları bulgusuna ulaşılmaktadır.

İran, Irak ve Afganistan uyraklı katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere Van'da yaşadıkları süre içerisinde birtakım zorluklar yaşamakla birlikte bu zorlukların bekleme sürelerinin uzamasına bağlı olarak daha vahim bir hal aldığı gözlemlenmiştir. Yasal yollarla üçüncü ülkelere yeniden yerleşmek üzere ilgili kurumlara başvuruda bulunan ve sonuçlanmasını bekleyen katılımcıların, bekleme sürecinin uzun ve belirsiz bir hal alması, bu süreçte sosyal, ekonomik, sağlık, eğitim gibi haklara erişimde sorun yaşamaları bulgularına ulaşılmış ve haklar bakımından kategorize edilerek yaşadıkları sorunlar insan hakları bakımından analiz edilmiştir.

4.2.2.Yaşama ve Kişi Güvenliği Hakkının Korunması

Yaşam hakkı bir temel haktır. Temel derken birinci anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla yaşam hakkı birinci haktır. Her şeyden önce yaşam vardır. Bu bakımdan İnsansal varlık önce gelir. İnsansal bir varlık olarak yer yüzüne gelmek ve orada, kendini

idame etmek ‘yaşam’dır ve ilk özgürlüktür. “*Hiç kimsenin, başka herhangi bir varlığın önleyemeyeceği, engel olmayacağı bir özgürlüktür bu*” (Savcı 1980: 57).

Yaşam hakkının ne denli önemli olduğunu ve vazgeçilemez olduğunu belirten bu ifadeler uluslararası sözleşmelerde de karşılığını bulmuş ve yaşam hakkı temel hakların en başında listelenmiştir. İHEB’in 3. Maddesinde; “*Herkes yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkına sahiptir*” şeklinde belirtilmektedir. Sığınmacı ve mültecileri kendi ülkelerini terk etmeye zorlayan farklı nedenler olmakla birlikte bunların ortak özelliği ‘Yaşam Hakkı’nın ihlal edilmesi ya da buna yönelik endişelerdir. Bu bakımdan sığınmacı ve mülteciler en başta bulundukları ya da sığındıkları yerlerde yaşama haklarının korunmasını, can güvenliklerinin sağlanmasını beklemektedirler. Evrensel Bildirge’nin 3. Maddesinde yer alan “herkes” ifadesi sığınmacıları da kapsadığından, yaşama haklarının korunması sığınılan ülkelere beklenenlerin başında gelmektedir. Öte yandan devletlerin en temel görevlerinden biri yurttaşlarının olduğu gibi ülkelere sığınanların da yaşam haklarını korumaktır. Ama bu sorunun yalnız o devletlere ilişkin bir sorun olduğu, koruma işinin yalnız o devletin sorunu olduğu anlamına da gelmez, bu konuda başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası kuruluşlara da görev düşmektedir.

İHEB’in 9. Maddesi, “*Hiç kimse keyfi tutuklamaya, gözetim altına alınmaya veya sürgüne maruz kalmamalıdır*” demektedir. Mülteciler yalnızca kendi ülkelerinde değil, sığındıkları ülkede ya da göç yollarında da bu tür muamelelerle karşılaşabilmektedir. Bu nedenle hiçbir insan ne kendi ülkesinde ne de sığındığı ülkede keyfi uygulamalara maruz kalmaz, kalmamalıdır. Bu konuya ilişkin diğer uluslararası sözleşmeler ve ilgili maddeleri şunlardır:

Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme (MŞHS) madde 9/1, 10/1, 12 ve 13; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) madde 2, 3, 4, 5/1; Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (İHHS) madde 6 ve madde 12 (Urk 2010: 42).

İnsanların bulundukları yerde kendilerini güvende hissetmemeleri ve bu nedenle güvenli bir yer arayışına girmeleri sığınma sürecini beraberinde getirmektedir. Tez çalışması kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmelerde Van ilinde güvende hissetme durumlarına ilişkin sorulan soruya verilen yanıtların bazıları şu şekildedir:

“Yaşadığınız ilde kendinizi güvende hissediyor musunuz? Lütfen kısaca açıklayınız”.

‘Van İran’a çok yakın Evet İran’da değilim ama İran’a yakınım. Ben ülkemden ayrılmak zorunda kaldım ve geldim. Güvende hissetmiyorum. Çok kalabalık yerlere gitmiyorum İran’dan birini görürüm diye. İnsanlardan kaçıyorum, kendimi saklıyorum. Burada biz kadınlara, insan olarak bakmıyorlar ki. Burada yalnız kadın olmak çok zor. Geldiğimden beri ahlaksız durumlarla karşılaşıyorum. Ya iş bulamıyorum ya da farklı yerlerde çalışmak ve işi bırakmak zorunda kalıyorum. Patronlar genelde bana farklı yaklaşıyorlar konuşmamdan yabancı muamelesi yapıyorlar. Bu beni çok üzüyor. Ben eğitilmiş bir insanım, sadece çalışmak, geçimimi sağlamak kendimi geliştirmek istiyorum. Burası ahlak konusunda çok sıkıntılı. Zaten çok büyük bir şehir değil, iş imkanları az. Gerçekten burada yaşamak zulüm kadınlar için. Sanki herkes kaçak gelmiş ya da keyfi gelmiş gibi yaklaşıyorlar. Bazıları çalışamazsınız burada diyor. Ben kendimi çok zor koruyorum. Gerçekten zulümdür burada kadın olarak yaşamak. Bir de yabancı olunca sanki herkes kaçak gelmiş buraya. Çalışamazsınız burada diyorlar. Bir an önce başka ülkeye gitmem gerekiyor. Gerçekten bu durumla daha fazla yaşayamıyorum.’ (İran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Van’da güvende hissediyorum Elif Hanım. Yani bir sıkıntı yok şu an. Ama ailemi kaybettim yıllar önce maalesef. Onlardan bilgi alamadım hiç. Nerededirler ne yapıyorlar bilmiyorum. Çok merak ediyorum. Bu yüzden çok zorluklar yaşadım. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Ben şimdi siyasi olarak aktivitede bulunmuyorum. Bu nedenle güvende hissediyorum. İnancım noktasında da henüz önemli bir sorun yaşamadım. Ama bazen çalıştığım yerlerden para alamıyorum ya da çok az veriyorlar. Ama bir şey de diyemiyorum. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

İran’da çok sıkıntı yaşadım. Tehdit edildim. Hayatım tehlikedeydi. Kaçmak zorunda kaldım. Buraya geldikten sonra biraz rahatlardım ama Van İran’a çok yakın. Bu yüzden çok korkuyorum. Çok dışarı çıkmıyorum zaten, çok İranlı arkadaş da edinmedim. İran’daki ailem de tehlike altında. Aileme sürekli baskı

yapıyorlar. Geçtiğimiz yıllarda başka ile gitmek için İl Göç'e başvurduğum ama kabul edilmedi. Sonra gidemedim. Burada çalışınca artık burada kaldım. (İran uyruklu, Erkek, 29 yaşında)

İran'da ben ve ailem çok sıkıntılar yaşadık. Eşim işkence gördü. Siyasi nedenlerle geldik. Ben ve çocuklarım yıllardır buradayız. Kaç defa dilekçe yazdım. Durumumuzu anlattım ama daha ne kadar böyle kalacağız bilmiyorum. İran'a gönderilmekten korkuyoruz. Durumumuz ne olacak belli değil. Takip ediliyoruz hala. Ben ve ailem burada çok sıkıntı yaşadık. Maddi durumumuz yok. Ben ve eşimin sağlığı bozuldu. Burada değiştim artık ve bazen yiyecek ekmek bulamıyoruz. Hepatit olduk ben ve eşim. Van İran'a çok yakın ve burada geleceğimiz yok. Çok zor zamanlar yaşadık. Gitmek istiyoruz artık. (İran uyruklu, Kadın, 40 yaşında)

Katılımcılar arasında İran uyruklu olanlar çoğunlukla Van ilinin İran'a yakın olması nedeniyle kendilerini güvende hissetmemektedirler. Van'da güvende hissettiklerini belirten bazı İran uyruklu katılımcılar da kurallara dikkat ettiklerini, bu nedenle daha güvende hissettiklerini belirtmektedir. Katılımcılardan bazıları iş yerlerinde yaşanan sorunlardan dolayı güven sorunu yaşadıklarını belirtmektedir. Özellikle maaşlarını alamamaları ya da geç almaları, işverenle yaşadıkları diğer sorunlar ya da ötekileştirme gibi sorunlar yaşadıkları güvenlik sorunlarıyla ilişkilendirilebilir. Yalnız kadın sığınmacılar ise yalnız oldukları, cinsel ya da toplumsal şiddete maruz kalma riski taşıdıkları için güvence hissetmediklerini belirtmektedirler.

4.2.3. Eğitim Hakkının Korunması

1951 Cenevre Sözleşmesi 22. maddesi "1.Taraf Devletler mültecilere temel eğitim konusunda vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır. 2. Taraf devletler, mültecilere, temel eğitim dışındaki eğitim konusunda ve özellikle çalışmalardan yararlanma, yabancı ülke okullarından alınmış eğitim sertifikalarının, üniversite diplomalarının ve derecelerinin tanınması, harç ve resimlerden muafiyet ve eğitim bursları alanlarında mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir" ifadesi yer almaktadır.

İHEB'in 26. Maddesinde ise “1. Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim seviyelerinde, parasız olmalıdır. İlköğretim zorunlu olmalıdır. Teknik ve uzmanlık eğitimi yaygın olarak sağlanmalı ve yüksek eğitim yeteneğe dayalı biçimde herkese açık hale getirilmelidir. 2. Eğitim insan kişiliğinin tam gelişimi ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesine yöneltilmelidir. Bütün milletler, ırka veya dine dayalı topluluklar arasındaki anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirmeli ve barışı korumak için Birleşmiş Milletler faaliyetlerini ilerletmelidir” denilmektedir.

Bu konuya ilişkin diğer bazı sözleşmeler ve maddelerini de Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHS) madde-11/1, madde-12, madde-13/1 ve madde-14; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) madde-2 ve Afrika İHHŞ madde-16/1 ve madde-17 olarak sıralayabiliriz (Urk 2010: 52).

Eğitim hakkının korunmasına ilişkin sığınmacılara yönelttiğimiz “Yaşadığınız ilde eğitime devam edebiliyor musunuz.? (Varsa çocuklarınız eğitime erişebiliyor mu ve ne tür zorluklar yaşıyor? Lütfen kısaca açıklayınız” sorusuna şu yanıtları aldık:

‘Ben İran’da yüksek lisans mezunuyum. Onun diploması da var bende. Türkiye’ye geldiğimde ilk zamanlar mühendislik yaparım kendi alanımda çalışırım diye çok uğraştım. Ama olmadı. Hiçbir yer beni sigortalı işe almadı. Zaten diplomamın denkliğini de almam gerekiyordu ama alamadım. O nedenle alakam olmayan işlerde çalıştım hep.’ (İran uyruklu, Kadın, 39 Yaşında)

Ben İran’dan geldim ön lisans mezunuyum. Zaten bir çocuğum var. İran’da çok sıkıntı yaşadım diye geldim. Yalnız anneyim. Çocuğum okula gitsin diye ilk geldiğimde okula kaydettim. Okul benim olduğum adrese kaydetmediği için mecbur uzak bir okula kaydettim. Çok sıkıntılar yaşadım. Çocuğum okulda bir öğrencinin babasından dayak yemişti. Ben de okula gittim, çocuğumu okuldan aldım başka okula kaydettim. Çocuğum çok huysuz çünkü çok sıkıntılar yaşadı. İçine kapandı. Ama o daha çocuk. Okulda çok şükür öğretmenler iyi davranıyor. Ama ben maddi sıkıntılar yaşadığım için çok destek olamıyorum (İran uyruklu, Kadın, 38 yaşında)

Ben değil ama çocuklarım okula gidiyor. Çocuklar okula ilk yıl gittiklerine dil bilmiyorlardı çok zorlandılar bu yüzden. Maddi durumumuz el vermediği için

ihtiyaçlarını da alamıyorduk bu yüzden zır bir süreç geçirdiler, ama şimdi daha iyiler. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

Ben okula gitmedim Elif Hanım. Afganistan'da ilkokula gittim sonra devam etmedim. Burada da gitmedim o yüzden. (Afgan uyruklu Erkek, 40 yaşında)

Ben üniversite okuyorum. Burada eğitime devam edebiliyorum ama ekonomik sorunlar yaşadığım için çok zorluklar yaşadım. Okula devam etmekte sorunlar yaşadım. Başta az Türkçe biliyordum bu yüzden okulda sorunlar yaşadım. Dersleri geçmek zor oluyordu. Ailemin geçimini sağlamak için farklı işlerde çalıştım. Ekonomik sorunlarımız vardı. Bu yüzden okula her zaman devam edemedim ama elimden geldiğince okula devam ediyorum. Çünkü geleceğimi düşünüyorum. Burada mülteciler çok zor işlerde çalışıyor, paralarını alamıyor, kötü işlerde çalışıyor. İstedğim güzel bir gelecek. Bu yüzden okula devam ediyorum. (İran uyruklu, Erkek, 24 yaşında)

Ben Afganistan'da ilkokul okudum. Sonra devam etmedim. Ama çocuklarımın okula gitmesini istedik. Bu yüzden Türkiye'ye geldikten sonra okula gitsinler diye başvurduk. Okul başta bize yer yok dedi. Okula almadı. Adres uymuyor dediler, sonra da okul dolu başka okula gidin dediler. Bu nedenle çok zorluk yaşadık. 3 çocuğum var üçünü de okula kaydetmek için çok uğraştık. Milli eğitim müdürlüğüne gittik. Oraya da başvurduk. Sonra bize yardım etti bazı kurumlar. Şimdi çok şükür okula devam ediyorlar. Ama okula başladıklarında dil bilmiyorlardı. Okulda sorunlar yaşadılar. Bir oğlum okulda öğrenciden dayak yedi. Maddi durumumuz da çok kötü. Okutmakta zorlanıyorum ama okumalarını istiyorum. Düzenli bir işim de yok. Sosyal 'den (SYDV) yardım alarak geçiniyoruz bazen de diğer bir yerlerde çalışıyorum. Ama yetmiyor. (Afgan uyruklu, Erkek, 42 yaşında)

İran'da lisans ya da lisans üstü eğitimini tamamlayan ve eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan katılımcıların Van'da eğitimlerine devam edemedikleri görünmektedir. Kendisi olmasa da çocukları okula devam eden katılımcılar ise, çocuklarının okullarda başlangıçta dil bariyeriyle karşılaştığını, dolayısıyla uyum sorunları yaşadıklarını ve ekonomik nedenlerle de okulda sorunlar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Afgan uyruklu

katılımcılar ise çoğunlukla menşe ülkelerinde eğitim almamış ya da eğitimi tamamlayamamışlardır. Türkiye’de eğitim hakkına erişimde yasal prosedür açısından engel olmasa da sığınmacılar eğitime erişimde sorunlarla karşılaşmaktadır. Katılımcılar arasında okullara kayıt yaparken kontenjan sorunuyla karşılaştıklarını bu nedenle çocuklarının adreslerine yakın okula kaydolamadığını belirten katılımcılar olmuştur. Bu da eğitim hakkına erişimde soruna yol açmaktadır. Dil adaptasyonunun sağlanamaması da çocukların okula başladıktan sonra uyum sorunu yaşamalarına neden olmakta, dersleri anlamalarının önünde engel oluşturmaktadır. Okulda ötekileştirilmeye maruz kalınması, kendi ülkelerinde aldıkları diploma denkliğini Türkiye’de almakta zorluklar yaşamaları eğitim hakkına tam erişimi engelleyebilmektedir.

4.2.4. Sağlık Hakkının Korunması

1948’de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 25.maddesi sağlık hakkına ilişkin; *"1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.*

2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar" şeklinde en temel haklardan biri olan Yaşam Hakkı çerçevesinde Sağlık Hakkı’na yer vermiştir. Bu maddede görüldüğü üzere sağlık hakkı ile sosyal güvenlik hakkı bir arada düzenlenmiştir.

İHEB dışında diğer önemli belgelerden biri olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklar Sözleşmesi’nin 12. Maddesinde Sağlık Hakkı ile ilgili olarak şu ifadeler yer verilmiştir:

"1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanır.

2.Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla alacakları tedbirler, aşağıdakiler için de alınması gerekli tedbirleri içerir:
a) Var olan doğum oranının ve bebek ölümlerinin düşürülmesi ile çocukların sağlıklı gelişimlerinin sağlanması; b) Çevre sağlığını ve sanayi temizliğini her yönüyle ileriye

götürme; c) Salgın hastalıkların, yöresel hastalıkların, mesleki hastalıkların ve diğer hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü; d) Hastalık halinde her türlü sağlık hizmetinin ve bakımının sağlanması için gerekli şartların yaratılması."

Sözleşmenin 12. Maddesine bakıldığında sağlık hakkının başlı başına bir hak olarak açıkça tanımlandığı görülmektedir.

1965 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı'nın 11. Maddesinde ise sağlık hakkı, 'Sağlığın Korunması Hakkı' başlığı altında düzenlenmiştir. İlgili maddede şu ifadeler yer almaktadır;

"Akit Taraflar sağlığın korunması hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere, ya doğrudan veya kamusal veya özel örgütlerle işbirliği içinde, diğer önlemlerin yanı sıra, 1-Sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırmak; 2-Sağlığı geliştirmek ve sağlık konularında kişisel sorumluluğu artırmak üzere eğitim ve danışma kolaylıkları sağlamak; 3-Salgın hastalıklarla yerleşik mevzii ve başka hastalıklar olabildiğince önlemek; üzere tasarlanmış uygun önlemler almayı taahhüt ederler."

Türkiye Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı 6 Ekim 2004 tarihinde imzalamış ve taraf devletler arasında yerini almıştır. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nda Sağlık Hakkı'na ilişkin 11. Madde "Herkes, ulaşılabilecek en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılacak her türlü önlemden yararlanma hakkına sahiptir" şeklinde düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nde ise Sağlık Hakkı'na 35. maddede "Sağlık Hizmetleri" başlığı altında yer verilmiş ve şu şekilde ifade edilmiştir; *"Herkes, ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen şartlar çerçevesinde koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Bütün Birlik politikaları ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde bir insan sağlığı koruması sağlanmalıdır."* Bu maddede de görüleceği üzere sağlık hakkına vurgu yapılmış ve insan sağlığı öncelikli olarak korunması gereken hak kategorisinde değerlendirilmiştir.

Sığınmacılara sağlık haklarının korunma durumlarını anlamak için sorulan “Yaşadığınız ilde sağlık hakkına erişebiliyor musunuz? Ne tür sorunlar yaşadığınızı belirtebilir misiniz?” sorusuna şu yanıtlar verilmiştir:

Dişlerim çok kötü benim. Dişetlerimde iltihap var. Bir de kemik erimesi var. Sürekli hastaneye gitmem lazım. Konuşmakta bile zorlanıyorum. Ama param olmadığı için gidemiyorum hastaneye. Sağlık sigortam yok. Kemik erimesi var bende yoğun olarak ve dişlerim de bu yüzden çok kötü durumda. Mesela üç tane dişimi yaptırmam lazım bunun için 3800 TL istediler. Diş etimde de sorunlar var. Düzenli olarak doktora gitmem lazım. Ama bunun için de 7-8 bin TL lazım. Ben bunu nasıl ödeyeyim? (İran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Eşim kalp ameliyatı oldu. Bir daha olması lazım. Benim de sırtım bacaklarım çok ağrıyor. Eşim ağır hasta olduğu için sigortası açıldı. Biz de ondan faydalanabiliyoruz. (Irak uyruklu, kadın, 43 yaşında)

Sağlık sigortam yok mecbur paralı gidiyorum. Sağlık sorunum var. Psikolojim hiç iyi değil. Psikolojik olarak çok perişan oldum yalnız yaşıyorum. Ruh halim hiç iyi değil. Bazen niye yaşıyorum diyorum. Bu şekil zor geliyor. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Elif hanım benim önceden sağlık sigortam vardı ama son yıllarda iptal oldu. Birçok kişinin iptal oldu aslında. Bu çok büyük bir sorun. Bize diyorlar dilekçe yazın ama ağır bir hastalık olmadan kabul etmiyorlar. Bu yüzden birçok kişi hastaneye gidemiyor. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Hayır erişemiyorum sağlık hakkına çünkü sağlık sigortam iptal edildi. Önemli bir sağlık sorunum yok. Ama yaşıma büyük. Artık bizlere sağlık sigortası yapılmıyor. Sadece bana değil genelde mültecilere yapılmıyor. Hasta olduğumuzda hastaneye gidemiyoruz. Sigortam olmadığı için çok endişeleniyorum. 64 yaşındayım bir sorun yaşasam ne yapacağımı bilmiyorum. Gözümde katarakt vardı. Küçük bir ameliyat oldum sigortam varken ama şu an sigortam yok. Bazen rahatsız hissediyorum nasıl olacak bilmiyorum. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcıların çoğu genel sağlık sigortalarının olmamasından dolayı sağlık hakkında ücretsiz yararlanamadıklarını belirtmektedirler. Bu bakımdan sağlık hakkına erişim açısından önemli bir sorunla karşılaşmaktadır. Temel haklardan biri olan ve erişilmemesi durumunda hayati risklerle karşılaşılması mümkün olan bir hak olan sağlık hakkı önemli haklardan birini oluşturmaktadır. Katılımcıların sağlık sorunları olduğuna ve tedavi görmeleri gerektiğine ilişkin İGİM'e (Van İl Göç İdaresi Müdürlüğü) dilekçe yazarak ciddi sağlık sorunları olduğunda tedavi alabilmelerine karşılık sağlık sigortalarının olmamasının sığınmacıların yukarıda dile getirdikleri türden sağlık sorunları yaşamalarına yol açtığı görülmektedir. Bu nedenle sığınmacıların sağlık haklarının korunabilmek için, onların ücretsiz ve kesintisiz sağlık hakkına erişim önemli olduğu görülmektedir.

Katılımcıların ruh sağlığını ve kaygı durumlarını anlamaya yönelik sorulan "Psikolojik olarak nasıl hissediyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlardan bazıları ise şu şekildedir:

Bazen artık kabul etmemek için görmezden geliyor insan. En acı durumları unutmak için. Ben çok zor zamanlar geçiriyorum. Ne olacağı belli olmayan bir hayatın içindeyim. Sadece bekliyorum. Ruh halim iyi değil açıkçası. (Iran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Psikolojik olarak nasıl olayım. Sorunlarımız vardı, gelmek zorunda kaldık. Ailemle birlikte iyi bir hayat istiyoruz. Kocamın maddi durumu yok ve çok hasta. Psikolojimiz çok kötü. Ben çalışmayı istesem bile koşullar yok. Kocam çok zor iş buluyor. Bu yüzden bazen çok kötü oluyorum. Geleceğimiz için endişeleniyorum. Askıda kalmışız. Ne gidebiliyoruz ne kalabiliyoruz. Bu yüzden çok üzülüyorum. Keşke bir sonuç alsak ve hayatımız normale dönse. Ama çocuklarım için iyi olmaya çalışıyorum. (Irak uyruklu, Kadın, 43 Yaşında)

Psikolojik olarak çok zor zamanlar yaşadım. Ailemi kaybetmek beni çok derinden etkiledi. Daha önce psikoloğa da gittim destek almak için. Ama ne yapabilirler ki. Yalnızım şimdi. Artık umudumu kaybettim ailem için. Bari başka ülkeye gideyim hayatımı kurayım dedim o da olmadı. Kaç yıldır bekliyorum. Hayatım burada geçti. Ne yapayım bilmiyorum. Dosyam ilerlemiyor. Vatandaşlık verseler burada hayatımı kurarım yani emin olurum en azından nerde olacağımdan. Ama o da

olmuyor. Bu yüzden kaldım burada psikolojim bu yüzden çok iyi değil. Yok valla gitmedim psikoloğa. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Bu süreçte zorluklar yaşadım. Ben normalde sporla çok ilgiliydim. Muhakkak yürüyüş yapmaya çalışıyorum. Psikolojik olarak kendime gelmek ve bu sorunları düşünmemek için kendimi meşgul ediyorum sürekli. Ama bu şekilde ne kadar sürecek bilmiyorum. Gerçekten böyle yaşamak çok zor. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere psikolojik olarak çok zor bir süreç geçirdikleri anlaşılmaktadır. Kendi ülkelerinde göç etmek zorunda kalmaları ve bu süreçte yaşadıkları sorunlara ek olarak sığınma ülkesinde yaşadıkları sosyo-ekonomik sorunlar, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi bekleme, bu süreçte yaşadıkları belirsizlik, gelecek kaygısı, umutsuzluk, kendi ülkelerine geri dönememe ve kalıcı çözümlere ulaşamama gibi durumlar psikolojik olarak önemli etkiler bırakabilmektedir. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda, yaşadıkları sorunların çok boyutlu olması, haklara erişimlerin statüleriyle ilgili olması, güvenli bir alanda yaşasalar dahi, gelecekleri konusunda belirsizlik yaşamaları psikolojik sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.

4.2.5. Beslenme, Giyim, Barınma, Yeterli Bir Yaşam Standardı Gibi Ekonomik Hakların Korunması

İHEB 25. Maddesinde beslenme, barınma ve yeterli yaşam standardına sahip olma hakkı şu şekilde ifade edilmektedir: “1. Herkes giyecek, yiyecek, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere, kendisi ve ailesinin sağlığı ve refahı için yeterli olacak bir yaşam seviyesine ve işsizlik, hastalık, özgürlük, dulluk, yaşlılık veya iradesi dışında oluşan geçimini engelleyici diğer durumlarda güvenlik hakkına sahiptir. 2. Annelik ve çocukluk özel bakım ve yardım hakkına sahiptir. Bütün çocuklar, evlilik içi ve dışında doğmasına bakılmaksızın, aynı sosyal korumadan faydalanmalıdır” (BMMYK 1998: 172).

1951 Cenevre Sözleşmesinin 17. Maddesinde ise devletlerin yurttaşları için sağlamaları beklenen hakları her mülteciye de sağlamaları gerektiği ifade edilmiştir: “1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışmak hakkı bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına

uyguladıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır’’ (BMMYK 1998: 72). Aynı Sözleşme’nin 23. Maddesinde ise de devletlerin mültecilere, yurttaşlarına sağladıkları gibi sosyal yardım sağlaması gerektiği dile getirilmektedir: ‘’ Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, sosyal yardım ve iane konularında vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır’’

Sığınmacıların Van’da bekleme sırasında yaşadıkları ekonomik sıkıntıları belirlemek üzere kendilerine ‘‘Yaşadığınız ilde ne tür ekonomik zorluklar yaşıyorsunuz?’’ sorusu kendilerine yöneltilmiştir. Bu soruya sığınmacılar şu yanıtları vermişlerdir:

Daha önce dediğim gibi, hiçbir yerde eşitlik yok. Her işi kadın yapıyor ama az para alıyor. Bir de sığınmacı olunca bu haksızlık çok daha fazla oluyor. Aynı pozisyon olsa bile daha fazla işi kadın yapıyor. Burada İranlıları çok sevmiyorlar artık. Buraya çok İranlı geliyor çünkü. Burada iş yapabileyim diye birkaç tane kuaförlük belgesi aldım. Ama çok düşük maaşlarla iş yapabildim. Kuaförde satış elemanı olarak ya da otellerde işçi olarak çalışıyorum iş çıktığında. Ama ne yazık ki kendi işimi yapamadım. Kendi işimi yapabileceğim şirketlere gittim, farklı şehirlerde de araştırdım. Bulduğum iş yerlerinde yüksek elektrik mühendisiyim dedim bu ülkeye ve şirketlerine katkım olsun istedim. Çalışma izni için gereken tüm evrakları söyledim, prosedürü öğrenip anlattım ama beni işe almadılar. Olmuyor dediler. Ben daha ne yapabilirim ki. Ev tutarken çok zorluklar yaşadım ben. Düşük kiralık evler bulunca ev sahipleri bana kötü yaklaştı, sana yazık deyip kötü yaklaştılar. Bir ev tutmuştum uyguna orda da ev sahibi bana sormadan evime giriyordu. Anahtarı değiştirdim sonra evi değiştirdim. Mecburen yüksek ücretli bir ev tuttum. Ama bu sefer de kiramı ödemekte çok zorlanıyorum. Aldığım maaş beni zor geçindiriyor. Ben 40 yaşına geldim. Yıllardır buradayım. Benim gençliğim gitti. Oysa kendi işimi yapmak, ayaklarım üstünde durmak istedim. Bu yaştan sonra nasıl olacak bilmiyorum. (İran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Yaşamak burada çok zor. Çocukların masrafları, kira giderleri, erzak giderleri çok fazla. Eşim daha önce düzensiz de olsa çalışıyordu ama şimdi çalışmıyor. Eşim kalp hastası, sağlık durumu iyi değil. Ben de çalışmıyorum. Sosyalden yardım alıyoruz. Onunla geçinmeye çalışıyoruz. Ev sahibine kira ödeyemediğimiz için kaç defa ev değiştirmek daha ucuz bir eve gitmek istedik ama bu sefer de bize

ev vermediler. Burada yabancılara kolay kolay ev vermiyorlar. Kocam çalıştığı zamanlar zaten parasını ya çok az ya da geç alıyordu. Dosyamıza zarar verir diye hakkımızı da çok arayamadık. Şimdi dosyamızın sonuçlanmasını bekliyoruz. Çocuklarım artık burada büyüdü ama burası, bu şartlarda onlar için iyi değil. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

Valla Elif Hanım zorluklar var. Çok şükür çalışıyorum sanayide biliyorsunuz ama tabi hak ettiğimi alamıyorum. Yetmiyor vallahi. Kira, giderler çok fazla. Ben tek olmama rağmen yetmiyor aileler ne yapıyor bilmiyorum. Ben hep çalıştım ayaklarım üstünde durdum ama bazen çok zorlanıyorum. Psikolojik olarak yıllarca zor zamanlar yaşadım. Sınırdaki Ailemi kaybettim iş bulmakta zorluk yaşadım. Çalıştığım yerden paramı alamadım vs. çalışıyorum şu an ama yine de zorluklar devam ediyor. Sıkıntılar çoktur. 39 yaşındayım ama çok çöktüm. Alt üst oldum. Ailemden haber alamadım ne bir yere gidebiliyorum ne de burada bu şekilde durabiliyorum. Sadece bekliyorum. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Ekonomik olarak çok zorluk yaşıyorum. Kalacak yerim olmadığı için kilisede kalıyorum. Burada benden kira istemiyorlar. Çalışmıyorum. Dershanelerde ya da kreşlerde iş olduğunda gidiyordum ama şimdi yok. Gelirim yok. Fransızca ve İngilizce biliyorum ama 64 yaşındayım. Artık zorlanıyorum. Geçimimi sağlamak için çok zorlanıyorum. Geçtiğimiz yıllarda bir kreşte çalıştım. Çocuklara Fransızca, İngilizce öğretiyordum. Bana çok az para veriyorlardı. Kalacak yerim olmadığı için kreşte kalıyordum. Türkiye’de emeklilik hakkımız yok. Yalnız erkek olduğum için de hiçbir yerden yardım alamıyorum. Bu durum artık beni çaresiz bırakıyor. Kimseden para da isteyemem. Sadece yasal hakkım olsun, bir maaşım olsun kimseye muhtaç olmayayım istiyorum. Bu yüzden bir düzene ihtiyacım var. Psikolojik olarak üstesinden gelmeye çalışıyorum. Emeklilik hakkı benim için çok önemli. Ama olmuyor. Ne yapacağımı bilmiyorum. Vatandaşın çalışma hakkı varken neden bizim yok bilmiyorum. Yaşım çok büyük çalışmasan nasıl geçineceğim. Mektup yazdım kaç defa UN’e bu konuda ama yanıt da verilmedi. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Verilen yanıtlara bakıldığında, katılımcıların neredeyse tümünün ekonomik sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Sigortasız çalışmak, düşük ücretle çalışmak, çalışılan yerden

ücreti alamamak ya da eksik almak, kötü koşullarda çalışmak temel ekonomik sorunların kaynağı olarak görünmektedir. Katılımcılar arasında İran uyruklular genellikle menşee ülkelerinde belli bir meslek sahibi, gelir düzeyi orta ya da yüksek kişilerden oluşurken Türkiye'ye geldikten sonra önemli bir statü kaybıyla karşılaşmışlardır. Sosyo-ekonomik açıdan yaşamlarında büyük düşüş olduğu gözlenmektedir. Afganistan uyruklu katılımcılar da düşük ücretlerle çalıştıklarını, hak ettikleri ücretleri alamadıklarını, maaşlarını geç aldıklarını belirtmekte, giderlerini karşılamakta zorlandıklarını ifade etmektedirler.

4.2.6. Çalışma Hakkının Korunması

Çalışma Hakkı temel insan hakları arasında yer almaktadır. Bu bakımdan insan hak ve özgürlükleri içerisinde önemli haklardan birini oluşturmaktadır. Herkesin yaşamını sürdürmek için bir iş ve gelire ihtiyacı olmakla birlikte, onurunu koruyacak ve kişiliğinin gelişimine olanak sağlayacak toplumsal düzen içerisinde yaşaması önem arz etmektedir. Çalışma Hakkı bu çerçevede çalışma gücünde ve isteğinde bulunan herkesin çalışarak kendisine insanlık onuruna yaraşır bir gelir elde etme hakkı olarak tanımlanmaktadır (Kaya ve Ertuğrul Yılmaz 2017:61).

Çalışma hakkı yalnızca bir işe sahip olmakla sınırlı değildir. Bir işe sahip olmakla birlikte çalışılan ortam ve çalışma koşulları da önem arz eder. Bu bağlamda; iş güvenliği hakkı, işyerlerinin çalışma ve sağlık koşullarına uygun olmasını isteme hakkı, çalışma sürelerinin uygun ölçülerde tutulmasını isteme hakkı, adil ücret hakkı, ücretli tatil hakkı, dinlenme hakkı, boş zaman bulabilme hakkı, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun işlerde çalıştırılmayı isteme hakkı ve sosyal güvenlik hakkını şeklinde tanımlanan haklar sıralanabilir (Kaya ve Ertuğrul Yılmaz 2017:61).

Çalışma Hakkı'na ilişkin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 23. Maddesi'ne bakacak olursak; *"1-Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır. 2-Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin, eşit iş karşılığında eşit ücrete hakkı vardır. 3-Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır. 4-Herkesin menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır."*

Çalışma Hakkı'na Avrupa Sosyal Şartı'nda da yer verilmiştir. Avrupa Sosyal Şartı'nın (ASS) ikinci bölümünün birinci maddesi şu şekilde belirtilmiştir; “1-Tam istihdamı gerçekleştirmek amacıyla olabildiğince yüksek ve istikrarlı bir istihdam düzeyine ulaşmayı ve bu düzeyi korumayı başta gelen amaç ve sorumluluklarından biri saymayı; 2-Çalışanların özgürce edindikleri bir işle yaşamlarını sağlama haklarını etkili bir biçimde korumayı; 3-Tüm çalışanlar için ücretsiz iş bulma hizmetlerini kurmayı ya da sürdürmeyi; 4-Uygun mesleğe yöneltme, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini sağlamayı ya da teşvik etmeyi; taahhüt ederler.”

Çalışma Hakkı'na hukuki açıdan bakıldığında kişiye hukuki yükümlülükler yükleyen bir hak olduğu belirtilebilir. Bu bakımdan çalışma hakkı diğer insan haklarının kullanılması hususunda önemlidir. Çünkü insan onurunun bir parçasıdır (Gülmez 2001).

Sosyal ve Ekonomik Hak bağlamında değerlendirilen Çalışma Hakkı diğer hakları etkileyen bir hak olması açısından da önemlidir. Diğer hakların korunması çalışma hakkının korunmasıyla ilişkili haldedir. Çünkü insan hakları birbirine bağlıdır ve birinin korunmasındaki eksiklik diğer bir hakkın korunmasını etkileyebilmektedir.

Sığınmacıların çalışma hakkına erişme durumlarına ilişkin sorulan “Yaşadığınız ilde çalışma hakkına sahip misiniz? Çalışma hakkı konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna karşılık verdikleri yanıtlardan bazıları şu şekildedir:

Çalışma izni için işverenlere gerekli belgelerin hepsini gösterdim söyledim ama üzerine düşmediler. İstemediler. Yol yöntemi öğrenip söyledim ama olmuyor dediler. Valla biz sonuçta burada yaşıyoruz ve geçici de olsa hakkımız var. Başkalarının hakkını almıyoruz ki. Ya bizi mülteci olarak kabul etmesinler ya da bize haklarımıza ulaşabileceğimiz bir yol gösterebilirler istiyorum. Gerçekten çok sorun yaşıyorum. Diplomam da var ama çalışamıyorum kendi işimde. Bana göre bu ülke de zarar görüyor bu şekilde. Ben üretmek istiyorum, çalışmak istiyorum kendime güveniyorum. Ben elimden geleni yaptım her yolu denedim ama olmadı. Bazen bize diyorlar kalıcı değilsiniz o yüzden, ama geçici olsa da belki çok iyi çalışma yapacağım, kendimi gösterebileceğim. Bu ülkeye katkı sunabileceğim ama olmuyor maalesef (Iran uyruklu, Kadın, 39 yaşında).

Benim bildiğim kadarıyla mültecilerin çalışması yasak. Çünkü tanıdığım kimsenin sigortası yok (Irak uyruklu, kadın, 43 Yaşında).

Çalışıyorum ama sigortalı değilim. Patronuma durumu anlattım. Aslında çalışma iznimiz de var devlet bu izni veriyor ama patronun talep etmesi lazım sanırım. Patron da bu yüke girmek istemiyor. Bu yüzden çalışsam da düşük ücrete çalışıyorum. Arkadaşlarım var. İnşaatlarda kaynak işi falan oluyor öyle gidiyorum. İş varken çalışıyorum. Dili bir şekilde öğreniyor. İnsan iyi olunca herkes insana iyi oluyor. Ben Allah için kötü bir şey görmedim burada. Ben de herkese saygı duydum. Bazen bana çok acıyorlar bana. Diyorlar iş olsa hep seni çağırırız. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Çalışma hakkına sahip olup olmadığını bilmiyorum. Ama çalışma izni olsa da işverenler hiçbir adım atmadı. Ben daha önce sigortam olsun diye uğraştım ama kimse yardım etmedi. Çok az maaşa çalıştım. Bazen param verilmedi. Çok zor durumda kaldım bu yüzden. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcıların çoğu çalışma hakkına sahip olmadıklarını düşünmektedir. Yabancıların çalışma izni almasına yönelik hukuki bir engel bulunmamakta ancak, katılımcıların da ifade ettiği gibi çalışma hakkına erişimle ilgili pek çok zorluk yaşanmaktadır. Başvuru prosedürlerinin zaman alması, işverenlere bağlı ilerleyen bir süreç olması ve iş verenlerin başvuru yapmaya yaklaşmıyor olması, sığınmacıların bu hakka erişimini zorlayan sebeplerdir. Bununla birlikte çalışma hakkına ilişkin farkındalığın az olması ve sığınmacıların ucuz iş gücü olarak görülmesi diğer sebepler arasındadır.

İş piyasasına erişimle ilgili, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Madde 89. a) *Başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir. b) Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi, statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabilir. Yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin diğer mevzuatta yer alan hükümler saklıdır. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi kişiye verilecek kimlik belgesi, çalışma izni yerine de geçer ve bu durum kimlik belgesine yazılır. c) Mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibinin iş piyasasına erişimi, iş piyasasındaki durum ve çalışma hayatındaki gelişmeler ile istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik şartların gerekli kıldığı*

*hâllerde, belirli bir süre için, tarım, sanayi veya hizmet sektörleri, belirli bir meslek, iş kolu veya mülki ve coğrafi alan itibarıyla sınırlandırılabilir. Ancak, Türkiye’de üç yıl ikamet eden veya Türk vatandaşıyla evli olan ya da Türk vatandaşı çocuğu olan mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri için bu sınırlamalar uygulanmaz. ç) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin çalışmasına ilişkin Mülteci usul ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenir.*⁸

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 6. Madde. ‘‘Çalışma hakkına ilişkin olarak; Bu Sözleşmeye Taraf Devletler herkesin çalışma hakkını tanır ve bu hakkı korumak için gerekli tedbirleri alır. Çalışma hakkı, herkesin kendi seçtiği ve girdiği bir işte çalışarak geçimini sağlama imkanına ulaşma hakkını da içerir. ‘‘

Katılımcıların ifadesinden de anlaşılacağı üzere, sigortalı çalışmak için başvursalar dahi kabul edilmediğini, düşük ücret aldıklarını, vatandaşlara öncelik verildiğini, uzun süre çalışsalar da emeklerinin karşılığını alamadıklarını belirtmektedir. Bu nedenlerle ekonomik sorunlar yaşamaktalar. Katılımcıların üçüncü ülke bekleme süreçlerinin uzun olması, bu süre içerisinde bir belirsizlik yaşamaları ve bunun yarattığı sorunlar ekonomik sorunlarla daha çok derinleşmektedir. Katılımcıların çalıştıkları iş yerlerinde ne tür sorunlar yaşadıkları da çalışma hakkına erişimle ilgili daha ayrıntılı bilgi sunacaktır.

Yaşadığınız ilde(çalışıyorsanız) çalıştığınız iş yerinde ne tür zorluklar yaşıyorsunuz?

Mesela müşteri geliyordu çalıştığım iş yerine. Ama işverenler İranlıları sevmiyordu. Mecbur kalıp alıyorlardı. Düşük de maaş veriyordu. Müşteriler, çalışma arkadaşlarım bile İranlı olduğum için farklı bakıyorlardı. Sanki vatandaşın hakkını alıyorum gibi bakıyorlardı. Oysa ben çok ucuza çalışıyor ve çok daha uzun süre çalışıyordum. Bir de işverenler erkek olunca çok zorluk yaşıyordum Bir sıkıntımı söyleyince yazık deyip farklı tekliflerde bulunuyorlardı.

8 Bkz. <http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2017/05/Calisma-Hakki.pdf> E.T.: 22.06.2021

Kabul etmeyince de ya kovuyor ya da ben çıkmak zorunda kalıyorum bu şekilde. (İran 1A,39 y, Kadın)

Ben çalışmıyorum ama eşim çalıştığı zamanlar sabah 8 akşam 9 çalışıyordu. Ayda ortalama 800 TL alıyordu. Çok yoruluyordu. Ama çalıştığı yerlerden ya geç para alıyordu ya da parasını alamıyordu. Dosyamız kötü etkilenir diye hakkımızı da arayamıyorduk. (Irak 1B, 43y, Kadın)

Elif hanım ilk çalıştığım zamanlar çok zorluklar yaşadım. Dil bilmiyordum, anlayamıyordum ama zamanla mecbur alıştım. Şimdi çalıştığım yerde dil sorunu yaşamıyorum ama bu zamana kadar farklı sorunlar yaşadım. Ya paramı alamadım ya da çok az aldım. Sabah akşam çalışıyorum, hafta sonu da iş oluyor. Çalışmak iyidir ama insan bazen dayanamıyor. Geçmişte Birkaç iş yerinde tartışmalar yaşadım. Dosyam etkilenir ya da sınır dışı ederler diye çok sesimi çıkaramadım ama çok haksızlıklar oluyor. (Afgan,1C, 40, Erkek)

Ben çalışırken yerim yoktu mesela, çalıştığım kreşte kalıyordum. Kreşte Fransızca ve İngilizce öğretmenliği yaptım. Uzun süre o şekilde yaşadım. Gelirim yoktu. Bu yüzden hiç ücret alamadım. Ayda 250 TL veriyorlardı bazen. Kreşi kontrole de gelen yoktu. (İran, 2A,64 y, Erkek)

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar uluslararası Sözleşmesi 7. Madde. '' a) i. Hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın özellikle kadınların erkeklerin çalışma şartlarından daha alt düzeyde olmayan şartlarda çalışma şartlarından daha alt düzeyde olmayan şartlarda çalışmaları güvence altına alınarak, eşit işe eşit ve adil ücret; ii) bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, kendisi ve ailesi için nezih bir yaşam; b) Güvenli ve sağlıklı çalışma şartları; c) Herkesin işinde daha yüksek mevkilere atanma sırasında, kıdem ve ehliyetten başka bir ölçüye tabi olmaksızın, eşit imkanlar; d) Dinlenme, çalışma arası, çalışma saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ile ücretli yıllık izin ve resmi tatillerde verilmesi. ''

Katılımcılar çoğunlukla çalıştıkları iş yerinden düşük ücret aldıklarını, ya da hak ettikleri ücreti alamadıklarını belirtmektedir. Çalışılan iş yerinde iş verenler ya da Türk vatandaşlarının sığınmacı ve mültecilerin çalışmaya hakları olmadığı yönünde söylemleri olduğunu, bu nedenle ötekileştirildiklerini hissettiklerini belirtmektedir. Katılımcıların

karşılaştıkları kötü muamelelere karşı kendilerini savunmaktan ve şikâyet mekanizmalarına başvurmaktan dosyalarının etkilenmesi, geri gönderilme endişesi taşımaları gibi gerekçelerle çekindikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların ayrıca iş yerlerinde dil bariyeri nedeniyle de iletişim kurmakta zorlandıkları, kadınların cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleriyle karşılaştıkları bulgularına rastlanmıştır.

4.2.7. Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Korunması

İHEB'in 19. maddesi “Herkes düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak herhangi bir karışma olmaksızın bir düşünceye sahip olma ve sınırlara bağlı kalmadan herhangi bir araç ile bilgi ve düşünceleri aramak, elde etmek ve yaymak özgürlüklerini kapsar” şeklindedir (UNHCR 1998: 171).

Ayrıca Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 19. Madde, AIHS 10. Madde, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 13/1. Madde ilgili görüşlere yer vermektedir.

Katılımcılar düşüncelerini özgürce ifade edebilme durumlarına ilişkin sorulan “Yaşadığınız ilde düşüncelerinizi özgürce ifade edebiliyor musunuz?” soruya şu karşılıkları vermişlerdir:

Valla ben kadın olarak hayatta çok zorluk yaşadım. Hala da yaşıyorum. Özgür olamadığım, istemediğim durumlardan kaçtığım için geldim burada da farklı sorunlar yaşıyorum. Ben gittiğim kurumlarda düşüncelerimi söyledim, rahatsız olduğum durumları söyledim. Ben nedenle ne desem Ankara ile görüşmeniz lazım dediler. Beni dinleseler ben diğer insanların yerine de onların sıkıntılarını konuşurum. Çünkü ne sıkıntı yaşadıklarını çok iyi biliyorum. Bu sorunlarla uğraşanlar dinleseler otursalar anlasalar sorunlar çözülür belki. Artık çok fazla yaşadığım sorunları söyleyemiyorum çünkü dinleyen yok. O nedenle düşüncelerimi artık söylemiyorum. (Iran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Burada çok dikkat ediyoruz çünkü dosyamızın iptal edilmesini ya da Irak’a geri gönderilmesini istemiyoruz. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

Ben Afganistan’dan geldim, orada Taliban güçleriyle sorunlar yaşadık, köyümüze baskınlar yaptılar, ailemi beni tehdit ettiler ama burada çok şükür böyle sorunlar yok. Burada bu konuda konuşsam da bir şey demiyor kimse ama yine de dikkat

ediyorum. Siyasete girmiyorum. Ben sadece asama çok gidiyorum. Kimseden kötü bir şey görmedim. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Nasıl davranmam gerektiğini, ne söylemem gerektiğini biliyorum. Dikkat ediyorum o yüzden çok sorun yaşamıyorum bu konuda. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcılar bu soruya karşılık olarak önemli bir sorun yaşamadıklarını belirtmekle beraber, uyruklarına göre ifadelerin de farklılık gösterdiği görülmektedir. İran uyruklu katılımcılar çoğunlukla düşüncelerini ifade etme konusunda kendilerini kontrol altına aldıklarını, bu nedenle de düşüncelerini ifade etmekte dikkatli olduklarını belirtmektedir. Geldikleri ülkenin çok yakın olması nedeniyle korku duydukları ve kendi hareketlerini sınırladıkları izlenimi edinilmiştir. İran uyruklu katılımcıların Türkiye'nin sosyo-politik durumuna ilişkin daha çok bilgi sahibi oldukları, yaşamlarında bu durumu dikkate aldıkları gözlemlenmiştir. Afgan uyruklu katılımcılar ise çoğunlukla Taliban güçleri nedeniyle geldiklerini, bunu belirtmekte tereddüt yaşamadıklarını, ama yine de hareketlerine dikkat ettiklerini belirtmektedir. Irak uyruklu katılımcıların da İran uyruklu katılımcılar gibi Türkiye'nin sosyo-politik durumuna ilişkin bilgi sahibi oldukları, bu nedenle düşüncelerini ifade ederken dikkatli oldukları gözlenmiştir. Korkuları nedeniyle sığınmacıların düşünce ve ifade özgürlüğünü tam anlamıyla kullanamadıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

4.2.8. Bilgi Edinme Hakkı

Bilgi edinme hakkının korunduğu ülkelerin genellikle saydamlık, hesap verebilirlik ilkelerinin işletildiği ülkeler oldukları görülmektedir. Bu nedenle saydam yönetimin varlığının bireysel bilgilenme hakkını da beraberinde getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Türkan ve Ağır 2014: 290).

Bilgi edinme hakkına ilişkin olarak İHEB'in 19. Maddesi: '*herkes düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak herhangi bir karışma olmaksızın bir düşünceye sahip olma ve sınırlara bağlı kalmadan herhangi bir araç ile bilgi ve düşünceleri aramak, elde etmek ve yaymak özgürlüklerini kapsar (BMMYK 1998:171)* Bu madde özelinde katılımcıların dosya durumları dolayısıyla hayatlarına etki edecek kararlara ilişkin yeterli bilgi alamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bilgi edinme hakkı konusunda Medeni ve siyasi

Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme de önemli belgelerden biridir. Sözleşmenin 19. Maddesinde: ‘‘Herkes, düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir; bu hak, herkesin, ülkesel sınırlara bağlı olmaksızın her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü, yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kendi seçeceği herhangi bir başka biçimde araştırma, edinme ve iletme özgürlüğünü de içerir’’ (Özden ve Serim 1997).

Katılımcılara dosya durumları hakkında GİGM ve BMMYK’dan yeterli bilgi alıp almadıklarına ilişkin sorulan soruya verdikleri yanıtlardan bazıları şunlardır:

Vallahi burada bir şey söylemiyorlar. Ankara BM’yi de aradım ve sordum ama bir şey yok. Yani bilgi verseler biz de önümüzü görürüz. Göç idaresine gittiğimde sanki din yüzünden gelmişim gibi söylediler ama öyle bir şey yok. Yanlış anlaşılma oluyor ama hiç kimse de sorumluluk almadığı için eksik kalıyor. Yani herkesin sorunu var kimse keyfinden gelmemiş ki buraya. Dosyamla ilgili göçte hala bir şey demediler. İlk görüşme olduğunda ön görüşme dediler. Sonra sordum ama bir şey demediler. Dosyanızda sorun da var demediler. Sadece bekleyin. Ama benim ömrüm gidiyor. Yıllardır bekliyorum zaten. Eksik ya da fazla neyse söyleseler ona göre bir şey söyleyeceğim ya da yapacağım. İnsanın kendisiyle ilgili çok önemli bir şey konusunda bilgisi olmaması çok kötü gerçekten. BM dosyam ise ilk hızlı ilerledi, beni mülakata aldılar. Dosyam kabul edildi ama sonra ilerleme olmadı. Haber alamadım. Birkaç defa dilekçe yazdım, mail gönderdim, aradım BM’ye ulaşmak için ama bana dosyanız kabul edilmiş bekleyin dediler. Ama daha ne kadar bekleyeceğim. İyi ya da kötü sadece önümü görmek istiyorum. İnsan umudunu kaybediyor bu şekilde. Birkaç defa ASAM’a da gittim onlar da elimizde bir şey yok dedi, görüşmeye aldılar. Sonra bir numara verdiler. Oradan BM’yi aradım zaten. Slayttan⁹ sürekli bakarak bir şey değişmiş mi diye bakıyorum. Gerçekten bu şekilde bilgi almak çok zor. Türkiye’ye geldiğimde bana başta bir kimlik verdiler. Yani bize normal bir kimlik vermişler. Gerisini pek bilmiyorum. Hala mülteci olmadığımı biliyorum. (İran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

9 BMMYK tarafından açılan ve mültecilerin dosya durumları hakkında bilgi almak üzere erişime açık bir web sitesi mevcut. Söz konusu web sitesine <https://results.unhcr.org.tr/> adresinden erişilmektedir. Mülteciler bu siteyi genellikle ‘slayt’ şeklinde belirtmektedir.

Dosyam hakkında bir şeyler öğrenmeyi çok istedim ama öğrenemedim. Çok defa BM, ASAM ve İl Göç'e gittim ama bilgi vermediler. BM'de bir site var ona bakıyorum orda beklemede diyor. Göç'e de gittiğimde benimle bir tane ön görüşme yaptılar o kadar. Sonra haber alamadım. Bu yüzden yeterli ya da düzenli bilgi alamıyorum. Bunun dışında Türkiye'de kalma iznim olduğunu biliyorum sadece. Onun dışında bir şey bilmiyorum. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

BM'deki dosyam hakkında bilgi almak için ASAM ya da İKGV10'ye gidiyorum. 9 yıldan fazladır buradayım. BM'ye başvurduğumda dosyam reddedildi başta. Ama sonra itirazda bulundum. İtirazım kabul edildi. Şimdi sadece bekliyorum ama ne kadar bekleyeceğimi bilmiyorum. Şimdi artık göç bizim dosyamıza bakıyor ama oraya gittiğimde de bekleyin diyorlar. BM'nin bir sitesi var genelde oradan bakıyordum. Onun dışında çağrı merkezi vardı BM'nin orayı aradım birkaç defa. Şimdi sadece bekliyorum. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Gerçekten ne BM' den ne de göçten net bilgi alamıyoruz. Her sorduğumuzda net yanıt alamıyoruz bize bekleyin diyorlar. En son göç idaresinde bana BM tarafından ret almanız bir şey ifade etmiyor yeniden görüşmeye alınacaksınız dendi. Daha önce ASAM'a dilekçeler yazdım, BM'yi aradım konuştum. Avukata gittim. Reddedildiğim için ne yapacağımı bilemedim. Net bilgi alamadım. Başvuru da yaptım ama sonuç almadım. En son biliyorsunuz artık göç idaresi ülkelere dosya sunuyor. Oraya da başvurduğum ama bilgi alamadım. Sadece bir görüşmeye aldılar. Başka bir görüşme de olacak dediler. Beni acil dosyalara aldıklarını söylediler. Ama henüz bilgi yok. Bekliyorum sadece. BMMYK ile de çağrı merkezi üzerinden bazen görüşüyorum ama ne olacağını söylemiyorlar bana. Bazen de ASAM ya da İKGV ile görüşüyorum ya da dilekçe yazıyorum. İGİM'e yönlendiriyorlar. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere dosya durumları hakkında yeterli bilgi alamadıkları, ilgili kurum ve kuruluşlara ulaşmaya ve bilgi almaya çalıştıkları, dosya

durumları ne olursa olsun bilgi almanın kendileri için önemli olduğu, belirsizliğin son bulmasını istedikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Bilgi edinme hakkının bir unsuru olan dilekçe hakkını kullanan katılımcılardan bazıları şu yanıtları vermiştir:

“Yaşadığınız ilde karşılaştığınız sorunların çözümüne ilişkin dilekçe yazıyormusunuz? Yazıyorsanız hangi kurum kuruluşlara yönelik yazıyorsunuz?”

Ben birkaç defa asama gittim ve yazdığım dilekçeleri BM'ye ulaştırmaları için yetkililere verdim. Aynı şekilde İKGV'ye de gittim. Görüşme yaptım. Dosya durumum için yazmıştım bir de yaşadığım sorunları yazmıştım. Çalışma hakkımın olduğunu ama kendi işimi yapamadığımı belirtmiştim. Bana bundan başka bir şey yapılmaz, sadece Ankara'nın yanıtını bekle diyorlar. Dosyamızı en azından doğru düzgün letseler belki iyi bir şey olur ama bilmiyorum (İran uyruklu, Kadın, 1A,39 yaşında)

Kaç defa dosyam için kurumlara mesaj attım, dilekçe yazdım ama hiç yanıt almadım. E-mail de attım ama yanıt yok. Emniyete(göç) de gittim bilgi almak için yine bana bilgi vermediler. Dilekçelere yanıt alamıyoruz. Sadece yazıp ilettik çok defa ama sonuç alamadım. (Irak uyruklu, Kadın, 1B,43 yaşında)

Evet dilekçe yazıyorum. Daha önce ASAM'a İKGV'ye çok dilekçe yazdım ama yanıt alamadım. Sadece dosyam reddedildiğinde başvuru yapınca olumlu sonuç aldım. Buna da çok sevindim. BM başvurumu kabul etmişti. Ama diğer durumlarda yanıt alamıyorum maalesef. (Afgan uyruklu, Erkek, 1C, 40 yaşında)

Hem dilekçe yazdım hem de doğrudan yetkililerle görüştim. Ama yazdığım hiçbir dilekçeye yanıt almadım. Yazdığım dilekçelerde hep yaşadığım sorunları yazdım yardım istedim, çözüm istedim ama dönmediler. Şimdi belirsiz şekilde yaşıyorum. (İran uyruklu, Erkek, 2A,64 yaşında)

Katılımcıların verdiği yanıtlardan anlaşıldığı üzere dosya durumlarına ilişkin bilgi almak başta olmak üzere yaşadıkları çeşitli sorunların çözümü noktasında ilgili kurum, kuruluşlara yönelik dilekçe yazdıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Yazmış oldukları dilekçelere çoğunlukla yanıt alamadıkları, bu nedenle dikkate alınmadıkları düşüncesi

taşıdıkları ancak spesifik olarak yanıt alan katılımcılar olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Dilekçe hakkı dolaylı bir hak olmakla birlikte, sığınmacıların durumuna ilişkin önemli bir hak olduğu ve yaşadıkları tüm sorunların çözümü noktasında ilgili kurum kuruluşlardan beklentilerinin olduğu ve dosya durumlarını olumlu yönde değiştirebilecek bir beklentinin eşlik ettiği, bu bakımdan dilekçe hakkının korunmasının sığınmacılar için önemli bir sorun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.9. “Din ve Vicdan Özgürlüğü” Hakkının Korunması

Din ve Vicdan Özgürlüğüne ilişkin olan İHEB’in 18. Maddesi “*Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, dinini veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve öğretim, uygulama, ibadet ve törenlerle din ve inancını tek başına veya topluca başkaları ile toplum içinde veya özel olarak açıkça belli etme özgürlüğünü kapsar*” (BMMYK 1998: 169) şeklinde ifade edilmektedir.

Mültecileri ülkelerini terk etmeye iten nedenlerden biri de inançlarını özgürce yaşayamamaları, düşüncelerini ifade edememeleri ve özgürce ibadetlerini yerine getirememeleridir. İnsanlar bu nedenlerle baskı, zulüm, işkence görebilmekte ve ülkelerini terk etmek zorunda kalabilmektedir. İnsanların bu sebeplerle yerlerinden edilmesi sonrası, sığındıkları ülkelerde de benzer durumlarla karşılaşması söz konusu olmaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 4. Maddesi ise “*Taraf Devletler, ülkelerindeki mültecilere, dini vecibelerini yerine getirme hürriyeti ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından, en az vatandaşlara uyguladıkları muamele kadar uygun muamele uygulayacaklardır*” denilmektedir. Bu hakka ilişkin diğer belgeler ise şu şekilde sıralanabilir., Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin uluslararası Sözleşme (MSHS) 18.Madde, AİHS 9. Madde, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 12. Madde

Katılımcılar “Yaşadığınız ilde mensup olduğunuz dini inançla ilgili zorluk yaşıyor musunuz? ne tür zorluklar yaşıyorsunuz?” sorusuna şu yanıtları vermişlerdir:

İnanç noktasında kimseye karışmam kimseye bir şey söylemem, o nedenle kötü bir sorunla karşılaşmadım. (Iran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

İnancımızı çok rahat ifade edemiyoruz. Büyük sorun yaşamadık ama yine de çok zorlanıyoruz. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

Yok çok şükür buradakiler de Müslüman bu konuda sıkıntılar yaşamıyorum. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Burada Alevileri çok sevmiyorlar. Bu nedenle çok belli etmiyorum inancımı. Olumsuz tepki almaktan korkuyorum. (İran uyruklu, Erkek, 29 yaşında)

Ben Bahai inancına mensubum. İran'da çok sıkıntılar yaşadık. Birçok şeyimiz elimizden alındı. Eğitime devam edemedim orada. Buraya geldikten sonra daha rahat olsam da Bahai olduğumu söylemekten çekiniyorum. (İran uyruklu, Kadın, 36 yaşında)

Katılımcılar inançlarını ifade ederken dikkatli olmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Farklı din veya mezheplere mensup olan katılımcıların dini inançlarını açıkça belli etmekten çekindikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak genel tablo açısından inançlarını belirtmekte çok büyük bir sorun yaşamadıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.10. Ayırmıcılıkla İlgili Sorunlar

Ayırmıcılık yapılmamasına ilişkin İHEB'in 2. Maddesi, “Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında ya da kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun ya da olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ülke ya da memleketin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım yapılamaz” şeklinde ifade edilmiştir. Bu maddede ‘herkes’ ibaresinin yer alması sığınmacı ve mültecilerin de bu kapsama dahil olduğu izlenimini doğurmaktadır. Yerinden edilmiş kişiler olsalar da sığınmacı ve mültecilerin de bu madde ışığında, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bildirgede yer alan bütün hak ve özgürlüklere sahip olması gerektiği görülmektedir (Urk 2010:41).

Ayırmıcılıkla ilgili olarak sorulan “Yaşadığınız ilde uyruğunuz ya da etnik kökeninizle ilgili ne tür zorluklar yaşıyorsunuz? Ayırmıcılığa maruz kalıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların verdiği yanıtlardan bazıları şunlardır:

İranlıları burada hiç sevmiyorlar. Birçok örnek verebilirim. Burada ev arıyordum ama ev vermiyorlardı, bir de işin var mı diye soruyorlardı. Yani farklı gözle bakıyorlardı. Sanki gelen tüm İranlı kadınlar affedersiniz o tür kadınlar. Ev tuttuğumda da İranlı yalnız kadınıym diye ev sahibi bana sormadan eve geliyordu. Bu beni çok korkutmuştu. Ben de rahatsız olup evimi değiştirdim. Konuşmamdan zaten buralı olmadığım belli oluyor. Mesela kendim yalnız gitmeyeyim emlakçıya gideyim deyince de bu sefer onlar bana sarkıntılık etti. Hem İranlı olarak hem de yalnız bir kadın olarak çok sıkıntılar yaşadım. İş yerlerinde de İranlıyım diye sorunlar yaşıyordum. Ya da yalnız bir kadınıym diye iş verenler bana yaklaşıyordu, farklı talepleri oluyordu ben de reddedince kovmakla tehdit ediyorlardı ya da ben kendim ayrılmak zorunda kalıyordum. Bana diyorlardı ki, bütün İranlı kadınlar kabul ediyor sen niye kabul etmiyorsun diye. Ben bu yüzden çok zorluklar yaşadım. (İran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Burada Kürt olduğum için sorunlar yaşadım. Vatandaşlık başvurusunda bulunurken sorunlar yaşadım. Ben İranlı olmayı Kürt olmayı seçmedim ki. Ben orada doğdum sadece. Her yerde iyi ve kötü insanlar var tamam ama ön yargı kötü bir şeydir. Van zaten İran'a yakın. Buralı bir arkadaşım var telefon açıp halimi hatırımı sorduğunda bile çok mutlu oluyorum. Ben herkese insan diye bakıyorum İnsan iyi olsun her şeydir. (İran uyruklu, Erkek, 41 yaşında)

Vanlı halk tarafından dışlanmıyoruz ama kurumlarda Kürt olduğumuz için çok sıkıntı yaşadık mesela il göçte (İGİM) birçok kişinin görüşmesi yapıldı. Seminer de oldu mültecilerin bir kısmı çağırıldı ama biz çağırılmadık. Bir süre önce Ankara'dan 5 kişilik bir heyet gelmişti ama bizi yine çağırmadılar. Kürt olduğumuz için bizi almadılar hala mülakata. Bizimle aynı zamanda Türkiye'ye gelenleri aldılar mesela ama bizi çağırmadılar. Bu yüzden ne yapacağımızı bilmiyoruz. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

Ben hazarayım Elif Hanım. Afganistan'da sıkıntılar yaşadık. Burada da Afgan olduğum için bazen ayırımcılığa uğradım. Tabi ki vatandaşlarla aynı değiliz, aynı görmüyorlar bizi. Zaten ucuza çalışıyoruz ama kötü bir şey görmedim. Yıllardır buradayım zaten Vanlı gibi oldum kendimce ama keşke bu şekilde olmasaydı. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Genelde çok sıkıntı yaşamadım bu konuda. Ben de kurallara uyuyorum ve nerde nasıl davranacağımı biliyorum. Dikkatliyim yani. Ama iş yerlerinde çok sıkıntılar yaşadım. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Ayrımcılık yapmama ilkesi, İHEB'in ve insan haklarının temelini oluşturan bir ilkedir. Evrensel bir niteliği olan İHEB'in ayrımcılık yapmama ilkesini benimsemesi, Bildirge'nin ruhuna uygun bir özellik taşımaktadır. Eşit muamele görme ve ayrımcılık yapmama ilkesinin benimsenmesi, sığınmacı ve mültecilerin menşe ülkelerinde, göç sürecinde, sığınma ülkesinde ve varış ülkesinde karşılaştıkları ayrımcılığın önlenmesi hususunda önem arz etmektedir. Sığınmacı ve mültecilerin sosyo-kültürel, etnik köken, uyruk, dini inanç, dil, mezhep gibi özellikleri bakımından farklılıklar gösterdiği bir gerçektir. Bu bakımdan çoğunlukla ayrımcılığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Her türlü ayrımcılığın kaldırılması insan haklarının dolayısıyla sığınmacı ve mülteci haklarının korunması açısından önem arz etmektedir. İHEB dışında, İnsan Hakları Sözleşmesi 1. Madde, MSHS 2/1. Madde, AİHS 14. Madde ayrımcılık yasağını konu edilmiştir (Urk 2010:41).

4.2.11. Kültürel Yaşama Katılıma Hakkının Korunması

Kültürel yaşama katılma hakkı İHEB 27. Maddesinde düzenlenmektedir: ‘1. ‘Herkes toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma, güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişmeleri ve bunların faydalarını paylaşma hakkına sahiptir. 2. Herkes yaratıcısı olduğu bilimsel, edebi veya sanatsal bir ürünün sonucu olan maddi ve manevi menfaatlerinin korunması hakkına sahiptir.’

Bu hakkın durumuna ilişkin olarak sorulan “Yaşadığınız ilde herhangi bir sosyal aktiviteye katılıyor musunuz? Katılıyorsanız neler düşünüyorsunuz?” sorusuna sığınmacılar şu yanıtları vermişlerdir:

Yürüyüş yaparak zinde kalmaya çalışıyorum sadece. (İran 1A,39 y, Kadın)

Yok sosyal aktivite yok ki katılayım. Yani anca çalışıyorum sonra eve geliyorum. Bazen arkadaşlarla oturuyorum. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Yani özellikle katıldığımız bir aktivite yok. Bazen çocuklarımla parka çarşıya gidiyorum iyi geliyor. Bazen de işte siz çağırıyordunuz tiyatroya gidiyorduk

beraber. Çocuklarım o zaman güzel vakit geçirmiştik. Ben de onlarla geliyordum. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

Van'da bir grup kişi film çekiyorlardı onlara eşik ettim en son. Psikolojimi korumak için yürüyüş yapıyorum. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcıların Van ilinde katılabilecekleri sosyal aktivitelerin oldukça az olduğu, bireysel alanlarında sosyal aktivite yaptıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Kültürel yaşama katılım hakkı dışında katılımcıların uyum durumuna ilişkin olarak sorulan “Yaşadığınız ilde Türkçe iletişim konusunda ne tür zorluklar yaşıyorsunuz? Çözmek için ne tür destekler aldınız?” sorusuna verilen bazı yanıtlar şunlardır:

Ben zaten İran Azeri'siyim Türkçe konusunda sorun yaşamadım. Dil kursuna da gittim. (İran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Ben öğrenemedim anlıyorum ama konuşamıyorum. Çocuklar biliyor çok şükür. Ben genelde buradaki insanlarla Kürtçe iletişim kuruyorum, evde de Kürtçe konuşuyorum bu yüzden çok öğrenemedim. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

Van'a ilk geldiğimde hiç Türkçe ya da Kürtçe bilmiyordum. Çok zorluklar yaşadım. Ama yıllardır buradayım artık Kürtçe bile biraz biliyorum. Türkçe de biliyorum zaten. Ama hiçbir kursa gidemedim kendim öğrendim. Şimdi çok şükür sorun yok. (Afgan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

İlk başta çok az Türkçe biliyordum ama zamanla öğrendim. Fransızca ve İngilizce biliyorum. Çok zorlanmadım dil konusunda. Ama tabi ki başlarda biraz zordu. Şimdi Türkçem çok iyi. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcıların Türkiye'ye ilk geldiklerinde Türkçe bilmedikleri için zorlandıkları, Türkiye'de bulunma süreleriyle orantılı olarak öğrendikleri, etnik kökenleri ve ana dillerinin Türkçe öğrenme durumunu etkilediği, Türkçe dil kursuna katılım düzeyinin düşük olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

4.2.12. “Seyahat Özgürlüğü” Hakkının Korunması

İHEB 13. Maddesinde “1. Herkes her devletin sınırları içinde hareket ve ikamet hakkına sahiptir. 2. Herkes kendi ülkesi dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkesine dönme hakkına sahiptir” denilmektedir.

Sığınmacılara sorulan “Şehir değişikliğine başvurmayı planlıyor musunuz ya da planladınız mı? Neden? Lütfen kısaca açıklayınız” sorusuna ise şu karşılıklar verilmiştir:

Ben birkaç defa İstanbul’da iş buldum ama şehir değişikliği talebim kabul edilmedi. Resmî belge olmadan iş için gidemezsin dediler. Dilekçem reddedildi. Sigortalı iş olmadığı için yazı da alamadım. Artık başvurmuyorum bu yüzden. Zaten artık çok zor şehir değişikliği yapmak. (İran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Ben Van’a çok alıştım açıkçası. Yani daha önce başka ile gitmek istedim başvurduğum da ama kabul edilmedi. Bu yüzden burada kaldım. Artık başka ülke olmadıkça gitmek istemiyorum. Bu şekilde yaşamak çok zor hiçbir planım yok başka il için. İstesem bile gidemem. Başka ile gitmeme zaten izin vermezler. Ailemle anılarım var diye buradan gitmek istedim. (Afganistan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Şehir değişikliği düşündüm daha önce. 6 yıl burada olmak çok ağır geliyor. İş konusunda başka bir ile gitmeyi düşündüm daha önce ama Van’dan çıkaramadım kendimi. Artık yaşım ilerledi. Gitmek zor olur. Zaten Artık şehir değişikliğini göç idaresi kolay kabul etmiyor. Yalnızca iş gerekçesiyle ve davetiye varsa kabul ediyorlar. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcılar arasında il değişikliği yapmak üzere başvuranlar olduğu, başvurularının sonuçlanmadığı ya da olumsuz sonuçlandığı, il değişikliği yapmak için gerekli koşulları sağlamadıkları sürece söz konusu değişikliği yapamadıkları bulgularına ulaşılmıştır. Seyahat özgürlüğünün kısıtlanması, başka ilde iş imkânı bulsalar dahi işverenlerden belge alamadıkları için il değişikliği başvurusunda bulunma koşulunu sağlayamadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu nedenle sığınmacıların seyahat özgürlüklerinin kısıtlandığı düşünülmektedir.

4.2.13.Katılımcıların Eklemek İstedikleri

Katılımcılara sorulan sorulara verdikleri yanıtlar sonrasında, ne eklemek istedikleri sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar alınmıştır.

Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Artık gelecek düşünemiyorum gerçekten. İran'a yakınım. İş de bulmakta çok zorluk yaşıyorum. Hayatımı kuramıyorum, evlenemiyorum belirsizlikten dolayı, sigortam da yok, yalnız kadın olarak zaten çok çok zor. Emekliliğim de olmayacak. Ben ne yapacağım burada bilmiyorum. Sadece 120 TL yardım alıyorum. Çalıştığım yerden de düzensiz az para alıyorum. Bununla nasıl geçineyim. Başta geldiğimde dosyam ilerliyordu umutluydum biraz ama gittikçe çok kötü oldum. Bence benim dosyam kayboldu. Sorunlarım havada kaldı bu şekilde. Boşuna yaşıyorum gibi. Ben nasıl burada benim gibi belirsiz olan bir mülteciyle evleneyim mesela. Yaş da geçiyor. Sonuçta vatandaş değiliz ve burada ne yapsak buradaki insanlar hak etmediğimizi düşünüyor. Gel de anlat durumları. Herkesin kendi ülkesi ne diyeceksin. 3. Ülkeye gidersem en azından bu sıkıntılardan sonra vatandaşlık alınıyor. Ama bu şekilde bir sonuç yok. (Iran uyruklu, Kadın, 39 yaşında)

Çok fazla sorun yaşadık, hala yaşıyoruz. Geçimimizi sağlamakta zorlanıyoruz ve geleceğimiz de belli değil. Çocuklarım için korkuyorum. Hayatları bizim gibi olmasın istiyorum. Okula gidiyorlar burada ama zaman geçtikçe buraya alışıyorlar. Onlar büyüdüğünde ne yapacak burada. Bir meslekleri de olmayacak. Ekonomik sıkıntılar yaşayacaklar. Yani artık çaremiz kalmadı. Irak'a yaşadığımız sorunlar yüzünden asla dönemeyiz. Burada da hayatımız hiç iyi değil. Bunu hak etmiyorduk. Bu yüzden artık gitmek istiyoruz. (Irak uyruklu, Kadın, 43 yaşında)

Olmaz mı elif hanım. En önemlisi belli değil ne olacağı. Bekliyorum ama ne kadar bekleyeceğim bilmiyorum. Zor zamanlar yaşadım. Ailemi anlatmıştım. Onları belki de hiç bulamayacağım. Bir ülkeye gitmek orada düzenimi kurmak geleceğimi görmek istiyorum. Nasıl olacak bilmiyorum. Dosyam çok uzun süredir bekliyor. Reddedildi sonra kabul edildi ama üçüncü ülkeye daha sunulmamış. Bunlar çok zaman alıyor. Hayattan gidiyor. İlk geldiğimde gençtim ama yaşılanıyorum artık.

Önümü göremiyorum sadece yaşamak için çalışıyorum. Çok şükür çalışıyorum ama şartlar kötü. Kendi geleceğini görmemek çok kötü gerçekten. Ben artık hiçbir şey düşünmüyorum. Umutsuzum. Bilmiyorum hayatım nasıl olacak. Bazen oluyor. Ben öyle oluyorum benim kafamda soru işaretleri oluyor. Yaşamak niyedir, neden yaşıyorum. İnsan bu kadar sıkıntı yaşıyor ve bu hale geliyor. (Afganistan uyruklu, Erkek, 40 yaşında)

Geleceğim hakkında 6-7 yıl süren bir belirsizlik var. Yaşım ilerledi. Çalışamıyorum. Hayat endişem çok fazla. Anlattım size, ne yapacağımı nasıl yapacağımı bilmiyorum. Biri artık bizi bu durumdan çıkarsın. Normal şekilde gelirim olsun istiyorum. Lüks istemiyorum. Sağlık sigortasına, sabit gelir ya da yardıma ihtiyacım var. Gerçekten ne yapacağımı bilmiyorum. (İran uyruklu, Erkek, 64 yaşında)

Katılımcıların son olarak ifade ettikleri, daha önce sorula sorulara verdikleri yanıtlarla benzer nitelikler taşımaktadır. Katılımcılar genel olarak yeniden yerleştirilmeyi bekledikleri sürenin uzun ve belirsiz olduğunu, gelecekleri için endişelendiklerini, ekonomik sorunlar yaşadıklarını, daha fazla bu belirsizliği yaşamak istemediklerini, zaman ilerledikçe sorunlarının arttığını belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Van ilinde yapılmış olan saha çalışmasında uluslararası koruma kapsamındaki sığınmacıların yerleşme ülkesini bekleme sürecinde yaşadıkları sorunlar anlaşılmaya ve insan hakları açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Uluslararası ve ulusal yasal mevzuatta temel insan hakları olarak nitelendirilen hakların sığınmacılar için ne kadar sağlanabildiği, sığınmacıların vatandaşlığı bulunan insanlarla eşit haklara sahip olup olmadıkları aktarılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların bu süreçte sağlık, eğitim, sosyo-ekonomik haklarla ilgili sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yaşadıkları hak ihlallerinin üçüncü ülke yerleştirme süreciyle derinleştiği, bu bakımdan BMMYK ve/veya GİGM’de bulunan dosyalarının durumuna, değerlendirme süreçlerine, bekleme süresine ve dosya durumu hakkında edinilen bilgi düzeyine bağlı olarak yaşadıkları insan hakları ihlallerinin farklı bir boyut kazandığı sonucuna ulaşılmıştır. Sığınmacılar açısından üçüncü ülke bekleme süreci, sorulan sorulara verilen yanıtlardan da anlaşılabileceği üzere yaşamsal bir nitelik taşıyabilmektedir. Bu süreçte yaşadıkları ekonomik sorunlar, çalışma hakkına, sağlık hakkına erişimde yaşadıkları sorunlar, gelecek kaygısı, belirsizlik ve bu belirsizliğin yol açtığı sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar katılımcıların aktarımlarıyla değerlendirilmiş ve insan hakları açısından birtakım ihlallerle karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’ye Avrupa dışından gelen sığınmacıların Türkiye’de kalıcı olarak yerleşememesi, çoğunun da bunu istememesi, üçüncü ülkeye yerleştirilme sürecinin uzun yılları bulması, bu sürecin belirsiz bir hal alması ve bu süreçte yurttaş olmamakla ilintili şekilde çalışma hakkı, sağlık hakkı gibi haklara erişimde zorluklar yaşanması sığınmacıların insan hakları açısından sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştur. İran, Irak ve Afganistan uyruklu olan katılımcıların yaşadığı zorluklar ortak özellikler taşımakla birlikte, uyruk bağlamında taşıdığı özellikler bakımından farklılıklar da gösterebilmektedir. Söz konusu saha çalışmasıyla Türkiye’ye çeşitli sebeplerle gelmek zorunda kalan ve ülkelerine geri dönemeyen sığınmacıların, kalıcı bir çözüm bulma umudu taşıdıkları, yasal yollarla güvende yaşayabilecekleri bir ülke vatandaşlığı almak istedikleri ve hayatlarına eşit birer yurttaş olarak devam etmek istedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Sığınmacıların BMMYK ve Ulusal Otoritelere üçüncü ülke başvuruları uzun bir zaman dilimine yayılmakta, bu süre zarfında yaşanan sorunlar hayati bir boyuta

ulaşabilmektedir. Uzun yıllar geleceklerinin nasıl ve nerde olacağını bekleyen ve yalnızca geleceklerine ilişkin net bir açıklama bekleyen sığınmacılar bu süre içerisinde farklı sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Tez çalışması kapsamında uluslararası koruma kapsamındaki sığınmacıların bu süre içerisinde ne tür sorunlar yaşadığı irdelenmiştir.

Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda, sığınmacı ve mültecilerin durumuna ilişkin çalışma yapan resmi, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile gönüllü kuruluşların, bekleme sürecinde sığınmacıların ne tür sorunlar yaşadıklarını, bekleme sürecinin uzun olmasının sığınmacılar açısından ne ifade ettiğini ve ne tür insan hakları ihlallerine yol açtığını ortaya koymak ve bu konuda hak temelli çalışmaların artırılması ve yasal mevzuatın yeniden değerlendirilmesi için temel oluşturmak amaçlanmıştır.

Menşe ülkelerinde yaşadıkları sorunlar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve güvenli bir ülke arayışı içinde olan sığınmacılar, geçmişte yaşadıkları sorunlardan kaçabilseler de sığınma ülkesinde farklı sorunlar yaşamaya devam edebilmektedirler. Güvende yaşayabilecekleri bir ülke arayışı içerisinde olan, ulusal ve uluslararası hukuk açısından yasal mevzuatlar doğrultusunda üçüncü bir ülkeye yerleşmek üzere ilgili makamlara başvuruda bulunan sığınmacılar, uzun süren değerlendirme süreciyle karşılaşmaktadır. Dünyada yaşanan sosyo-ekonomik değişimler, savaşlar, politik kararlar ve yarattığı sonuçlar değerlendirme süreçleriyle etki edebilmekte ve bu da her bir sığınmacının yaşam alanını etkileyebilmektedir. Bu nedenle sorunun çok boyutlu olduğu, tarihsel olarak insan hakları açısından önemli adımlar atıldığı, fakat hala sorunların devam ettiği ve çözümünün kolay olmadığı bilgisinden hareketle, sığınmacıların yaşadıkları sorunlar, maruz kaldıkları hak ihlalleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekince şartıyla kabul etmesi sığınmacıların Türkiye'de uzun yıllar kalsa dahi, vatandaşlık yollarının kapalı olduğu ve eşit birer yurttaş olma taleplerinin karşılanmaması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle yasal mevzuatların sığınmacıların uzun süre bekleme sürecinin söz konusu olduğu ve bunun Türkiye açısından sosyo-ekonomik etkilerinin olduğu, sığınmacıların temel haklarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında korunmasının yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Çünkü saha çalışmasında menşe ülkelerinden gelen ve Türkiye'de çalışma, eğitim, sağlık hakları gibi haklar açısından imkanların sağlanması halinde, sığınmacıların kendi birikimlerini

değerlendirebilecekleri, ülkeye nitelikleri bakımından katkıda bulunmak ve birer yük değil, kalkınmanın parçası olabilecekleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle İran uyruklu sığınmacılar başta olmak üzere Türkiye'ye giriş yapan ve sığınma başvurusunda bulunan sığınmacılar Türkiye'de yaşadıkları süre içerisinde eşit birer yurttaş gibi haklara sahip olmak istediklerini, çalışma koşullarının iyileştirilmesini, mesleki tecrübeleri ve yeteneklerini değerlendirmek ve yaşadıkları topluma entegre olmak istediklerini, bunun kendilerinin ve yaşadıkları çevrenin daha iyi hale gelmesi için önemli bir adım olduğunu, uzun bekleme süreçlerinin ve bu süreçte belli haklardan yoksun olmalarının, psikolojik, ekonomik ve sosyal bakımdan kendilerini olumsuz etkilediğini, bu nedenle arzu ettikleri derecede yaşadıkları ülkeye katkıda bulunamadıklarını belirtmektedirler.

YUKK kapsamında Türkiye'de uluslararası koruma başvurusunda bulunan sığınmacılara ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Sığınmacılar yasal mevzuat doğrultusunda eğitim, sağlık, çalışma hakkı gibi haklara erişebilmektedirler. Ancak katılımcılarla yapılan görüşmelerde son yıllarda özellikle sağlık hakkına erişimde sorunlar yaşadıkları, bu nedenle hastaneye gidemedikleri gözlenmiştir.

Katılımcılar sağlık sorunları yaşadıklarına ilişkin GİGM'e yönelik dilekçe yazdıklarını, dilekçenin olumlu sonuçlanması durumunda sağlık hakkından ücretsiz faydalanabildiklerini, aksi taktirde ücretsiz faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. Ancak dilekçesi olumlu sonuçlanmayan, önemli bir sağlık sorunu olmasa dahi tedavi ve kontrol için hastaneye gidemeyen sığınmacılar sonrasında önemli sağlık sorunlarıyla karşılaşabilmektedirler. Sağlık hakkı vazgeçilmez haklardanır. Sığınmacıların bu hakka kolaylıkla erişememeleri hak ihlalini beraberinde getirmektedir.

Eğitim hakkından sığınmacılar ücretsiz faydalanabilmektedir. Her sığınmacı ücretsiz olarak okula devam edebilmekte. Ancak menşe ülkesinde anadilinde eğitim alan, Türkiye'de eğitimlerine devam etmek üzere başvuruda bulunan sığınmacılar dil bariyeriyle karşılaşabilmektedir. Bu konuda katılımcılar çoğunlukla Türkiye'ye ilk geldiklerinde dil adaptasyonu konusunda sorun yaşadıklarını, uzun yıllar kalmaları nedeniyle öğrendiklerini, çocuklarının okullarda başlangıçta uyum ve adaptasyon konusunda sorun yaşadıklarını ve Türkçe dil kursuna ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle sığınmacıların dil adaptasyonunu güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir ve Van ilinde okullar başta olmak üzere ek Türkçe dil kurslarıyla

sığınmacıların adaptasyon süreci hızlandırılabilir. Bununla birlikte akran zorbalığı karşılaşılan diğer sorunlardandır. Akran zorbalığına farklı etkenler neden olabilmektedir. Çocukların farklı uyruklardan olması, farklı bir dil konuşuyor olması, konuşulan dili anlamakta zorluk yaşaması, derslerinde başarı durumlarının etkilenmesi, gruplaşmalar, öğrencilerin temel haklar ve sığınmacıların durumuna ilişkin yeterli bilgi sahibi olmaması, ön yargı, ayrımcılık gibi faktörler akran zorbalığına yol açabilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle okullarda çeşitli farkındalık artırıcı eğitimler verilebilir, uyum çalışmaları düzenlenebilir ve okullarda dil eğitimi verilmesine ilişkin programlar geliştirilebilir.

Bilgi edinme hakkı açısından sığınmacıların sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, ülkelerinde yaşadıkları sorunlar nedeniyle Türkiye'ye gelmek zorunda kaldıkları, sığınma başvurusunda bulundukları, ilk geldikleri süreçte üçüncü ülkeye yerleşmek üzere BMMYK'ya başvurdukları bulgularına ulaşılmaktadır. Katılımcılar adlarına bir dosya açıldığını, dosyalarının bu süreçte değerlendirildiğini, bu sürecin devam ettiğini ancak son yıllarda üçüncü ülke başvurularını GİGM'e İl Müdürlüğü üzerinden yaptıklarını, bu sürecin artık GİGM tarafından değerlendirildiğini belirtmektedir. Ancak çoğu katılımcı dosya durumları hakkında net bir bilgiye sahip olamadıklarını belirtmektedirler. Katılımcılar çoğunlukla dosyalarının BMMYK tarafından kabul edilmiş ya da reddedilmiş olması, üçüncü bir ülkeye sunulmuş olması ve bekleme sürecinde olması gibi dosyaya ilişkin durumların GİGM tarafından ne şekilde değerlendirildiğine ilişkin açık ve net bir bilgiye sahip olmadıklarını söylemektedirler. Katılımcılar genellikle İGİM'e başvuruda bulunduktan sonra sürecin gidişatı hakkında yeterli bilgi edinemediklerini ifade etmiştir. Bu nedenle bir belirsizlik yaşadıkları ve bunun uzun bekleme süreciyle paralel olarak sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçlara yol açtığı gözlemlenmiştir. Katılımcılar üçüncü bir ülkeye yerleştirilme süreçlerinin uzaması, sürecin belirsizliği, bu süreçte ekonomik sorunlar başta olmak üzere farklı sorunlarla karşılaşmaları gibi nedenlerle kaygı yaşadıklarını, kendileri ve aileleri açısından endişelendiklerini, her yurttaş gibi yerleşik bir düzen kurmak istediklerini, ilk geldikleri sırada geleceklerini şekillendirme ve bunun için gerekli olan koşulları sağlama konusunda taşıdıkları motivasyonu kaybettiklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle sığınmacıların üçüncü ülke yerleştirme süreçlerinin nasıl ve

ne şekilde ilerleyeceği, nasıl bir zaman tanındığı ve kabul edilmemeleri durumunda nasıl bir hayatla karşılaşabilecekleri konusunda çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sığınmacılar siyasi, dini, etnik farklılıklar, toplumsal cinsiyete sorunları nedeniyle şiddet, baskı ve zulüm görebilmekte ya da bu korku nedeniyle ülkelerini terk etmektedirler. Sığınmacıları uluslararası göçün birer öznesi hale getiren bu süreç sığınmacıları fiziksel ve/veya psikolojik açıdan olumsuz etkileyebilmekte ve güvenli bir sığınağa ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak kaçış/sığınak arama süreci de zorlayıcı olabilmektedir. Kaçış sırasında da benzer travmalar yaşayabilmektedirler. Kaçış sürecinden sonra güvenli bir ülkede sığınma başvurusunda bulunan sığınmacılar hassaslaşabilmekte ve daha kırılgan olabilmektedir. Bu nedenle sığınmacıların geçmiş deneyimleri göz önünde bulundurularak destek mekanizmaları harekete geçmeli ve bu doğrultuda kurum, kuruluşlara gerekli eğitimler verilerek farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.

Sığınmacıların ekonomik temelli yaşadıkları sorunlar, sığınmacılara yönelik yasal mevzuatlar ve bu mevzuatların uygulanma alanları, kurum, kuruluşlar ile işverenlerin farkındalık düzeyleri ile ilişkilidir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ekonomik sorunlar yaşamakta. Bu da ülkelerinden kaçış sürecinden itibaren başlayabilmektedir. Farklı uyruklardan sığınmacıların yaşadıkları ekonomik sorunların temeli ve kaynağı farklılaşmakla birlikte, Van ilinde karşılaştıkları ekonomik sorunlar benzer özellikler taşımaktadır. Sığınmacılar iş bulmakta zorluk yaşamakta, dil bariyeri nedeniyle iş ararken ve iş yerlerinde çalışırken iletişim sorunu yaşamakta, çalıştıkları işyerinde uyrukları nedeniyle ötekileştirilebilmekte, düşük ücretle çalışmakta, çalıştıkları iş yerlerinden maaş almakta zorlanmakta ya da maaş alamamakta, kötü koşullarda çalışmakta, çalıştıkları iş ile mesleki durumları arasında farklılık olmakta, kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ve diğer şiddet türleriyle karşılaşılabilirler. Sığınmacılara çalışma izni alabilmesi için hukuki bir engel bulunmamakta ancak, çalışma izni almaları pratikte pek mümkün olmamaktadır. Çünkü, çalışma izni almak uzun prosedürler gerektirmekte ve uzun bir zamana yayılabilmektedir. Katılımcılar çalışma izni alamadıklarını, bir kısmı çalışma izni almak üzere başvurmalarına rağmen işverenlerin buna yanaşmadıklarını belirtmektedir. Bu nedenle sığınmacılar güvencesiz çalışmakta ve çalışma koşulları bu nedenle kötüleşebilmektedir. Van ilinde iş verenlerin sığınmacıları düşük ücretle çalıştırmayı tercih ettikleri, prosedürleri uygulayarak çalışma izni başvurusunda

bulunmayı tercih etmedikleri gözlemlenmiştir. Bununla birlikte sığınmacıların çalışma izni alabileceklerine ilişkin farkındalıklarının da az olduğu ifade edilebilir. Katılımcıların bu nedenlerle oldukça düşük ücretle çalıştıkları, düzenli maaş alamadıkları ya da iş bulmakta ve geçimlerini sağlamakta zorlandıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, katılımcılar çoğunlukla ekonomik sorunlar yaşadıklarını ve bu nedenle psiko-sosyal açıdan zor zamanlar geçirdiklerini, yurttaş olmadıkları için belli haklardan yoksun kaldıklarını bu nedenle güvende yaşayabilecekleri ve eşit birer yurttaş olarak hayatlarına devam etmek istediklerini, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmenin bu nedenlerle de önemli olduğunu belirtmişlerdir. Sığınmacıların yaşadıkları ekonomik zorluklara Sosyal Uyum Yardımı, Şartlı Eğitim yardımı gibi yardımlar çözüm olarak belirtilebilir ancak, Sosyal Yardımlaşma Vakıfları aracılığıyla ulaştırılan ve belli şartları sağlayan sığınmacılara kişi başı aylık 120 TL veriliyor olması yeterli olmamaktadır. Sığınmacıların düşük ücretlerle çalıştıkları ya da iş bulmakta birtakım bariyerlerle karşılaştıkları düşünülürse bu oranların arttırılması ya da kalıcı çözüm yolları bulunmasına yönelik çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Sığınmacıların üçüncü ülke bekleme süreçlerinin yıllar sürdüğü ve sürenin uzamasının sığınmacıların geçici süreyle karşılaştıkları sorunlar olarak değil, kalıcı hale gelen sorunlar olabildiği bilgisinden hareketle kalıcı bir çözüm bulunmasını gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda çalışma hakkı tanınan sığınmacılara sigorta kapsamında iş verilmesi için, iş verenlerin teşvik edilmesi, farkındalık çalışmalarının yapılması, istihdam için projelerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılabilir.

Sığınmacı ve mültecilere ulusal ve uluslararası kuruluşlar (BMMYK, ASAM, İKGV vb.) destek olmak üzere çalışmalar yürütmektedir. Ancak söz konusu çalışmaların bir kısmı geçici süreli olabilmekte ve proje bazlı çalışmalar olmaları nedeniyle uzun vadeli olamamaktadır. Uluslararası koruma kapsamında bulunan İran, Irak ve Afganistan uyruklu sığınmacılar uzun yıllardır Türkiye ve Van ilini geçiş güzergahı olarak kullanmakta ancak yasal yollarla üçüncü ülkelere başvuruda bulunan sığınmacıların Türkiye’de kalış süreci uzun yıllar sürebilmektedir. Bu nedenle Sığınmacıların yaşadıkları sorunların çözümüne ilişkin yasal mevzuatlara dayanan kalıcı çözümler geliştirilmeli ve yerel otoriteler bu noktada güçlendirilmelidir. Yerel otoritelerin kapasiteleri geliştirilebilir, farkındalık çalışmaları yapılabilir ve göç konusuna ilişkin birimler oluşturulabilir. Sığınmacı ve mülteci haklarına ilişkin eğitim programları

geliştirilebilir ve insan hakları bağlamında çalışmalar yürütülebilir. Okula devam eden sığınmacı ve mülteci çocukların, yereldeki çocuklarla birlikte sosyal uyum çalışmaları kapsamında eğitim verilmesi önemli olmakla birlikte, insan hakları eğitimin verilmesinin de uzun vadeli çözüm üretmek noktasında önemli bir adım olduğu söylenebilir. Mülteci ve sığınmacı haklarının insan hakları sorunu olduğu bilincinin gelişmesi ve kamuoyunun bu yönde oluşturulması önemli bir hususu oluşturmaktadır.

Sığınmacıların yaşadıkları deneyimler ve karşılaştıkları sorunlar psikolojik açıdan önemli bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Sığınmacıların içerisinde yaşadıkları güvenli alanın bozulması, yıllarca yaşadıkları yerleri terk etme kararları, kaçış süreçleri, içerisine doğdukları ve şekillendikleri topluluğun, sosyo-kültürel yapının, ekonomik durumun ve coğrafi alanın değişmesi psikolojik, sosyolojik, ekonomik açıdan yeni bir deneyimi beraberinde getirmekte ve bu da kişilerin ruhsal durumunu etkileyebilmektedir. Bir takım travmatik deneyimlerin de eşlik ettiği bu süreç, sığınma ülkesinde yeni bir hayat beklentisi, bu yönde üçüncü ülkeye yerleşmek üzere atılan adımlar ve bekleme sürecinin zorluklarla geçmesi psikolojik açıdan önemli bir destek gereksinimi yaratmaktadır. Bu psikolojik desteğin yerel otoriteler, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından uzun vadeli ve profesyonel ekiplerle yürütülmesi önem arz etmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde önemli bir kısmı, üçüncü ülke bekleme sürecinin sadece uzun olmasından değil, bu süreçte ve öncesinde yaşadıkları kötü deneyimlerin daha fazla devam etmesi endişesi taşımaları, geleceklerini kuramadıkları, belli güvencelerden yoksun kalmaları, aileleri için endişelenmeleri gibi sebeplerle psikolojik olarak iyi hissetmediklerini ve daha fazla dayanamadıklarını belirtmişlerdir.

Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (CTCŞ) açısından kadın katılımcıların uyruk bağlamında yaşadıkları sorunların niteliği değişmekle birlikte, yaşadıkları sorunlar aynı başlık altında toplanmaktadır. İran uyruklu, yalnız kadın, yalnız ebeveyn kadınların bu şiddet türüne rastlanma durumlarının arttığı, Afganistan ve Irak uyruklu sığınmacılar arasında hane içerisinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalabildikleri gözlemlenmiştir. Sığınmacı kadınların iş ararken, kiralık ev bulma sürecinde, iş yerlerinde uyrukları ya da cinsiyetleri bakımından toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle karşılaşabildikleri gözlemlenmiştir. Örneğin kiralık ev ya da iş ararken yalnız kadın ve İran uyruklu kadın olduğu için, toplum tarafından dışlanabildiğini, ev sahipleri tarafından

İran uyruklu kadın olduğu için rahatsız edildiğini, bu nedenle zorluklar yaşadığını ifade etmektedir. Van ilinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin bir boyutunu, kamuoyunun İran uyruklu kadınlara karşı ‘seks işçiliği’ yaptıkları algısı oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumda, iş verenlerle, emlakçılarla, esnaf odalarıyla bu noktada farkındalık çalışmalarının yapılması önemli olmaktadır. Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet aynı zamanda bir hak sorunudur. Bu nedenle insan hakkı ihlali olarak değerlendirilebilir. Toplumsal ve kurumsal düzeyde insan hakları bağlamında kapsamlı çalışmaların yapılması ve CTCŞ (Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet) ile ilişkilendirilmesi önem arz etmektedir. İnsan hakları eğitimi bu bakımdan da önemli olmaktadır.

Sığınmacıların sosyal uyum ile ilgili yaşadıkları sorunlar da uyruk bakımından farklılıklar gösterebildiği gibi, sığınmacı olmalarından kaynaklı yaşadıkları sorunlar ortaklaşabilmektedir. İran uyruklu sığınmacılar sosyo-kültürel olarak Van ilinde yaşayan yerel halka daha yakın özellikler taşımakla birlikte, Azeri ve Kürt nüfusu dil bariyeri açısından daha az zorlukla karşılaşmaktadır. Irak uyruklu sığınmacılar da çoğunlukla Van ilini Kürt nüfusunun fazla olması dolayısıyla tercih ettiklerini, dil bariyerini daha kolay aşabildiklerini belirtmişlerdir. Afgan uyruklu sığınmacılar ise din ve geniş aile yapısı ve eğitime entegrasyon açısından Van yerel halkıyla uyum sağlamakta güçlük çekmemektedirler. Bu bakımdan toplumsal açıdan yapısal büyük bir uyum sorunu bulunmadığı ancak, Türkiye’ye ilk geliş ve Van iline yerleşme sürecinde önemli uyum sorunları yaşandığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı Türkiye’ye ilk geldiklerinde dil bilmediklerini ya da çok az bildiklerini, bu nedenle zorlandıklarını, çocuklarının da okula uyum sağlamakta zorluk yaşadığını belirtmişlerdir. Özellikle işverenler tarafından farklı uyruktan olmaları nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıklarını, bu nedenle iş yerinde uyum sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Van ilinde katılımcılara katıldıkları sosyal aktiviteler sorulduğunda, organize edilmiş ve sosyal açıdan yerel halkla uyumlarını kolaylaştıran sosyal aktivitelerin oldukça az olduğu, kendi imkanlarıyla yürüyüş yapmak, çarşıya ya da parka gitmek gibi aktiviteler yaptıkları gözlenmiştir. Bu nedenle sosyal uyumu güçlendirecek aktivitelere ve çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda sosyal uyum aktiviteleri düzenleyebilecek kurum ve kuruluşların çalışmaları mülteciler açısından geliştirilebilir ve zenginleştirilebilir. Sığınmacıların sosyal uyumunu

güçlenmesi psikolojik olarak da daha iyi hissetmelerine, yaşadıkları çok boyutlu sorunlara çözüm sunmasa dahi daha kolay atlatabilmelerine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat N. (2006). Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Ağır, O. ve Turhan, A. (2014). Demokratik Toplumlarda Bilginin Önemi ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 283-312
- Akçadağ, E. (2012). Yasadışı Göç ve Türkiye, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi. Rapor no: 42, İstanbul: Bilgesam Yayınları
- Akıllıoğlu T, (2019). İnsan Hakları Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Ankara: Yetkin Yayınları
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 293-303
- Akyürek, B. İ. (2007). Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi*
- Anar E. (1996). İnsan Hakları Tarihi, İstanbul: Çiviyazıları
- Bekirhan, N. (2019). İoanna Kuçuradi'nin İnsan Hakları Görüşüyle Kültürel Görellik ve Evrensellik Gerilimi. *Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi*
- Benhabib, Ş. (2013). Buhran Çağında Haysiyet Zor Zamanlarda İnsan Hakları, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- BETER, Ö. (2006). Sınırlar Ötesi Umutlar, Mülteci Çocuklar, Ankara: Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV)
- BM YKK (1986). Mülteci ve Sığınmacıların Alınkonması, Yürütme Komitesi Kararı, No. 44 (XXXVII), 37.Oturum 257
- BM YKK (1989). Koruma Altına Alındıkları Bir Ülkede Düzensiz Bir Şekilde Ayrılan Mülteci ve Sığınmacılar Sorunu, Yürütme Komitesi Kararı, No.58 (XL), 40.Oturum.

BM YKK (1981). Kitlemel Sığınma Durumunda Sığınmacıların Korunması, Yürütme Komitesi Kararı, No: 22 (XXXII), 32. Oturum

BM YKK (1989). Koruma Altına Alındıkları Bir Ülkede Düzensiz Bir Şekilde Ayrılan Mülteci ve Sığınmacılar Sorunu, Yürütme Komitesi Kararı, No.58 (XL), 40.Oturum.

BM YKK (1994). Uluslararası Koruma Konulu Genel Karar, No. 74 (XLV)

Bostan, H. (2017). Türkiye’de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

Buz, S. (2004). ‘Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul’ Ankara: SGDD yayınları

Büyükçalık, M. Ece. (2015). Mülteci Hukuku’nun Gelişimi ve Türkiye’de Mültecilerin Sosyal Hakları, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık

Callinicos A. (2014). Eşitlik, Ankara: Bilgesu Yayınları

Castles S. / Miller M. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Coşkun, V. (2006). İnsan Hakları, Liberal Açından Bir Tahlil, Ankara: Liberte Yayınları

Çağlar, A. (2011) Türkiye’de Sığınmacılar, Ankara: Hacettepe Üniversite Yayınları

Çağlayan, S. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. 17, 68-91

Çam, F. (2014). Avrupa Birliği Göç Politikaları: Makedonya, Bulgaristan, Türkiye, Ankara: Alter Yayınları.

Çelebi, A. (2009). Haklara Sahip Olma Hakkı ya da Siyasal Haklar: İnsan Hakları Üzerine Bir Deneme, Tesmeralsekdiz, Ankara: Mattek Matbaacılık Yayınları

Çiçekli, B. (2009). Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar, Ankara: Seçkin Yayınları

Çiçekli, B. (2014). Yabancılar Hukuku, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Ekici, S. / Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), s. 9-22

Ergüven, N. Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 1007-1061

Gemalmaz M. S. (1997). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul: Beta Yayınları

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/uluslararası-koruma-istatistikler> E.T.:21.06.2021

Göktürk, M. (2006). Adaleti Gördünüz Mü? Bir Savcıdan Anılar, Gözlemler, Görüşler, İstanbul: Telos Yayıncılık

Güllüpnar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 53-85.

Gülmez M. (2001). İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Ankara: Todaie Yayınları

Gültaş, V. (2004). Geçmişten Günümüze İnsan Hakları (Belgeler, Bildirgeler, Sözleşmeler), Ankara: Bilge Yayınevi

Güneş, V. (2019). İnsan Hakları Bağlamında Göç ve Mülteciler, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi

Goodwin-Gill, G. S. (2001). “Refugees: Challenges to Protection”, *International Migration Review*, vol.35, no.1.

Goodwin-Gill, G. S. / McAdam, J. (2011). The Refugee in International Law, New York

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm> E.T.: 10.06.2021

İçduygu, A. (2012). Kentler ve Göçler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

İslamoğlu E. / Yıldırımaltı S. / Benli A. (2015). Türkiye’de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar, İstanbul İli Örneği, Sakarya İktisat Dergisi 3(1) s.68-93

Kara, P. / Korkut, R. (2010). Türkiye’de Göç İltica ve Mülteciler, Türk İdare Dergisi

Karpat, K. (2015). “Önsöz”, Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, (Derleyenler: M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Kaufmann W. (1997). İnsanı Anlamak, İstanbul: İdea Yayınevi

Kaya, A. (2015), “Türkiye’de Çerkesler”, Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, (Derleyenler: M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Kepenekçi, Y. K. (2014). İnsan Hakları ve Vatandaşlık, Ankara: Siyasal Kitapevi

Kıratlı, T. (2011). Mülteci ve Sığınmacıların Toplumsal Görünümü (Türkiye Örneği). *Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi*

Kuçuradi İ. (2011). “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 60. Yılında İnsan Hakları”, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama Merkezi UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü, İstanbul: T.C Maltepe Üniversitesi Yayınları

Kuçuradi İ. (2011). Etik, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kuçuradi İ. (2016). İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kuçuradi, İ. (1996). İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kuçuradi, İ. (1998a). İnsan ve Değerleri, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kuçuradi, İ. (1998b). Uludağ Konuşmaları, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kuçuradi, İ. (2011). ‘‘21. yüzyılın Başında İnsan Haklarını Korumada Karşılaşılan Sorunlar’’, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama Merkezi UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları

Kuçuradi, İ. / Peker, B. (1999). Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Massey, D.S. / Arango, J. / Hugo, G./ Kouaouci, A./ Pellegrino, A./ Taylor, J.E. (2014). Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46

Mourgeon J. (1996). İnsan Hakları, Ankara: İletişim Yayınları

Nozick R. (2014). Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, Ankara: İmaj Yayınevi

Özbek, E. (2019). Sığınma Hakkı ve Mültecilerin İnsan Haklarının Korunması, *Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi*

Öztürk, N. Ö. (2015). Mültecinin Hukuki Statüsü ‘nün Belirlenmesi, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Pazarcı, H. (2013). Uluslararası Hukuk, Ankara: Turhan Kitapevi

Sandel M. J, (2003). Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir? Ankara: Big Bang Yayınları

T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gigm-mevzuati,E.T.18.06.2021>

Tekeli, İ. (1998), Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi, Türkiye’de İç Göç Konferansı, Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları

Tepe, H. (2019). İnsan, İnsancılık (Hümanizm) ve İnsan Hakları: İnsancılık Eleştirisi Üzerine. *Kilikya Felsefe Dergisi*, 2, 1-16

Touraine A. (1997). Demokrasi Nedir? İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Türk, H. S. (1999). “Türkiye’de ve Dünyada İnsan Haklarının Dünü, Bugünü ve Yarını”, Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 1994.

Uluslararası Af Örgütü, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari> E.T.: 01.07.2021

UNHCR (1998). Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler, Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği Yayınları

UNHCR Global Trends 2019, <https://www.unhcr.org/5ee200e37/> E.T.: 20.06.2021

UNHCR, <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> E.T.: 10.07.2021

UNHCR, <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-ve-multeciler-icin-uluslararasıkoruma> E.T.:15.06.2021

Urk, M. (2010). Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları, *Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi*

Uslu C. (2009). Doğal Hukuk ve Doğal Haklar, Ankara: Liberte Yayınları